

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διπλωματική εργασία με θέμα:

**Σημειωτική ανάλυση οπτικών εικόνων μέσω των παιδικών ιχνογραφημάτων
Ελλήνων μαθητών για το παιδί πρόσφυγα**

ΚΑΒΟΥΡΑ ΟΥΡΑΝΙΑ
[kavoura87@gmail.com]

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΚΑΛΕΡΑΝΤΕ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
[ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2018]

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται στα πλαίσια παρακολούθησης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σημειωτικής και Επικοινωνίας» του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιακής Εκπαίδευσης της Φλώρινας, του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Στο σημείο αυτό, και πριν την παρουσίαση της εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους συνέβαλαν, ο καθένας με το δικό του τρόπο, στην ολοκλήρωσή της. Πρωτίστως, ξεχωριστές ευχαριστίες ανήκουν στην επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Καλεράντε Ευαγγελία, για την εμπιστοσύνη και ενθάρρυνσή της να ασχοληθώ με την ανάλυση παιδικών ιχνογραφημάτων με θέμα «το παιδί πρόσφυγας», καθώς και τα εποικοδομητικά σχόλια που συνετέλεσαν στην επιτυχή ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Βαμβακίδου Ιφιγένεια και τον κ. Κυρίδη Αργύρη για την βοήθειά τους στην διαδικασία αξιολόγησης της εργασίας μου.

Επιπρόσθετα, η ολοκλήρωση της εργασίας αυτής δεν θα είχε επιτευχθεί χωρίς τη συμβολή των μαθητών μου από το Δημοτικό σχολείο Μεσαριάς Άνδρου, χάρη στους οποίους μου δόθηκε η δυνατότητα να προσεγγίσω το θέμα ερευνητικά. Οφείλω επομένως να ευχαριστήσω τους μαθητές μου, που αποτέλεσαν την ομάδα εφαρμογής όλων των δράσεων και δραστηριοτήτων που έλαβαν χώρα στη σχολική αίθουσα, δείχνοντας ενέργεια και ενθουσιασμό να ασχοληθούν με το θέμα της εργασίας.

Ένα μεγάλο «ευχαριστώ» οφείλω στην οικογένειά μου! Ιδιαίτερα στους γονείς μου, Κωνσταντίνο και Βαρβάρα Κάβουρα, τον αδερφό μου και τον σύζυγό μου, Ευάγγελο Μαμάη, για την αμέριστη υποστήριξη και ενθάρρυνσή τους.

Κλείνοντας, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τη φίλη μου Μαρία Γρηγοράκη για την ιδιαίτερη προθυμία της να με βοηθήσει και να μου συμπαρασταθεί σε οποιαδήποτε δυσκολία αντιμετώπισα καθ' όλη την προσπάθεια συγγραφής της διπλωματικής μου εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	6
Keywords: semiotic analysis model of Barthes-Greimas, children drawings, refugees, student awareness, human values.	7
Εισαγωγή.....	7
Κεφάλαιο 1ο.....	9
1.1 Σημειωτική	9
1.2 Ιστορική εξέλιξη.....	10
1.3 Βασικές έννοιες και ορολογία.....	11
1.3.1 Σημαίνον – Σημαινόμενο.....	11
1.3.2 Καταδήλωση – Συμπαραδήλωση	12
1.3.3 Κώδικες – Συστήματα σημασίας – κείμενο.....	13
1.3.4 Εικόνα – παιδικό ιχνογράφημα.....	13
1.4. Σημειωτικές προσεγγίσεις για το παιδικό ιχνογράφημα.....	14
Κεφάλαιο 2ο.....	17
2.1 Περίοδοι ανάπτυξης του παιδικού σχεδίου	17
2.2 Ταξινόμηση εξελικτικών σταδίων	18
2.3 Ο προσδιορισμός του παιδικού ιχνογραφήματος κατά τον Luquet	23
2.4 Οι κυριότερες φάσεις της εξέλιξης του χώρου – Οι απόψεις του J. Piaget	25
2.5 Οι απόψεις του Howard Gardner	27
2.6 Παιδικό σχέδιο και παιδί.....	28
Κεφάλαιο 3ο.....	31
3.1 Το παιδικό ιχνογράφημα στην εκπαιδευτική διαδικασία	31
Κεφάλαιο 4ο.....	33
4.1 Διαπολιτισμική εκπαίδευση	33
4.2 Διαπολιτισμική εκπαίδευση και πρόσφυγες	34
4.3 Εκπαιδευτικό σύστημα και πρόσφυγες	35
Κεφάλαιο 5ο	37
5.1 Μεθοδολογικό εργαλείο – Μοντέλα σημειωτικής ανάλυσης	37
Κεφάλαιο 6ο	39
6.1 Συγκριτική προσέγγιση σε δυο περιόδους.....	40
6.2 Μεθοδολογία.....	41
6.3 Μεθοδολογία Ανάλυσης	43
6.4 Εφαρμογή σημειωτικής ανάλυσης.....	43
Κεφάλαιο 7ο	65
7.1 Ερμηνευτική προσέγγιση Α΄ περιόδου 2016-2017	65
Συμπεράσματα ανάλυσης	65
7.2 Ερμηνευτική προσέγγιση Β΄ περιόδου 2017-2018.....	70
Συμπεράσματα ανάλυσης	70
Κεφάλαιο 8ο.....	75
8.1 Συγγκριτική προσέγγιση Α΄ και Β΄ περιόδου	75
Κεφάλαιο 9ο.....	80
Εκτιμήσεις - Συμπεράσματα	80
Βιβλιογραφία	82
Παράρτημα.....	85

Περίληψη

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να παρουσιάσει και να αναλύσει, με το σημειωτικό μοντέλο Barthes-Greimas, τα ιχνογραφήματα με θέμα «το παιδί πρόσφυγας» που ανήκουν σε δέκα μαθητές και μαθήτριες ηλικίας εννέα ετών, οι οποίοι φοιτούν στη Δ΄ τάξη ενός επαρχιακού Δημοτικού σχολείου. Η συλλογή των ιχνογραφημάτων πραγματοποιήθηκε σε δυο διαφορετικές περιόδους, κατά τη σχολική χρονιά 2016-2017 (Α΄ περίοδος) και κατά τη σχολική χρονιά 2017-2018 (Β΄ περίοδος). Την πρώτη περίοδο συλλέχτηκε υλικό με γλωσσικό μήνυμα υπό τη μορφή χαρταετού και τη δεύτερη περίοδο το προς ανάλυση υλικό αποτελούν τα παιδικά ιχνογραφήματα με θέμα το παιδί πρόσφυγας. Θα αναλυθούν τόσο οι χαρταετοί με τα γλωσσικά μηνύματα που τους συνοδεύουν, όσο και τα παιδικά ιχνογραφήματα των μαθητών με στόχο να διαπιστωθεί η σημασιολογική δομή του μηνύματος, μέσω της ανάλυσης του Barthes-Greimas, ενώ στη συνέχεια θα αγκυρωθούν με τους στόχους που είχα θέσει ως δασκάλα να ευαισθητοποιηθούν τα παιδιά σχετικά με το θέμα των προσφύγων.

Το παιδί ζωγραφίζοντας εκφράζει τον εαυτό του. Η ζωγραφική αποτελεί την αγαπημένη δραστηριότητα των παιδιών, αφού μέσω των υλικών που διαθέτουν σχεδιάζουν και αποτυπώνουν τον εσωτερικό τους κόσμο. Εκφράζουν με τον δικό τους τρόπο ό,τι αντιλαμβάνονται και βλέπουν γύρω τους, γι' αυτό το παιδικό σχέδιο αποτελεί μια κρυφή γλώσσα για το παιδί.

Επιπρόσθετα, το παιδικό σχέδιο μας αποκαλύπτει τη νοητική εξέλιξη, την ψυχολογική ιδιομορφία όπως και πληροφορίες για το περιβάλλον στο οποίο ζει και αναπτύσσεται. Το παιδικό ιχνογράφημα θα μπορούσε να παρομοιαστεί με παράθυρο που βλέπει στον εσωτερικό κόσμο του παιδιού. Επομένως, αποτελεί σημαντικό εργαλείο στα χέρια τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των γονέων, για να κατανοηθεί, να εντοπιστεί ή ακόμη να διερευνηθεί οποιοδήποτε θέμα απασχολεί τον γονέα ή τον δάσκαλο. Επομένως, με την ιδιότητά μου ως εκπαιδευτικός, αποσκοπώ μέσω των ιχνογραφημάτων των μαθητών να διερευνήσω τον τρόπο με τον οποίο εκείνοι αντιλαμβάνονται την έννοια του «παιδιού πρόσφυγα», έπειτα από την εφαρμογή ενός κύκλου προγραμματισμένων δραστηριοτήτων αναφορικά με τη θεματική του προσφυγικού ζητήματος.

Όλα όσα έμαθαν και ένωσαν οι μαθητές για τα παιδιά πρόσφυγες αποτυπώθηκαν στο χαρτί με χρώματα, σύμβολα και λέξεις δίνοντας νόημα και ουσία σε όλη την προσπάθεια. Μέσα από τη διαδικασία της ενσυναίσθησης ήρθαν πιο κοντά στο παιδί

πρόσφυγας, κατανόησαν τις αιτίες που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση και συνειδητοποίησαν πόσο τυχερά είναι τα ίδια. Τα παιδιά πλέον νιώθουν οικειότητα με ένα παιδί μιας άλλης χώρας δεν φοβούνται το άγνωστο, γιατί μέσα από τις δράσεις οικειοποιήθηκαν κάθε ξένο στοιχείο. Συνειδητοποίησαν ότι ανεξαρτήτως εθνικότητας τα παιδιά όλου του κόσμου πρέπει να είναι αποδέκτες των ίδιων δικαιωμάτων. Γεγονός που γίνεται αντιληπτό από τους κώδικες αξιών και συναισθήματος που εντοπίστηκαν κατά τη διαδικασία της σημειωτικής ανάλυσης. Ο κώδικας αξιών με ποσοστό εμφάνισης 42% συνολικά στους πίνακες ποσοτικής ανάλυσης ικανοποιεί την προσπάθεια που έγινε να δημιουργηθούν θετικά συναισθήματα στα παιδιά, επομένως οι χαρταετοί και τα ιχνογραφήματα αγκυρώνουν πλήρως τους αρχικούς στόχους!

Λέξεις κλειδιά: σημειωτική, σημειωτική ανάλυση Barthes-Greimas, παιδικό ιχνογράφημα, πρόσφυγες, ευαισθητοποίηση μαθητών, αξίες.

Abstract

This paper deals with the analysis of the fourth-grade primary school students' drawings towards the thematic topic "refugee child", by applying the Barthes-Greimas semiotic model. The children's drawings were collected throughout two different school periods 2016-2017 and 2017-2018. As far as the first period is concerned, the collected material includes of kite-shaped language messages, while in the second period the material includes the children's drawings depicting a refugee child. Both kite-shaped language messages and student's paintings were analyzed according to the model analysis of Barthes-Greimas so as to specify the semantic structure of the message. Afterwards the results are correlated with the goals set by the teacher, which are strongly focused in raising children's awareness towards the refugee issue.

Every child expresses itself through painting. Painting is considered to be one of the children's most favorite engagements; offering the opportunity to express their special feelings and thoughts. They express in their own way all these they perceive and observe in the world around them; each child's drawing is supposed to be a hidden language.

Additionally, children's drawings reveal valuable information about the intellectual capacity and the psychological development as well as facts related to the environment in which the child is raised. The child's drawings are like an open window to every child's inner world. Hence, it is proved to be an important tool for both educators and parents to understand, identify or even discover any issue of concern. As a teacher, my goal in this paper is to find out the students' understanding through their own drawings. Moreover, my intention is to search the way in which my students perceive the concept of a refugee child, after implementing a series of structured activities respecting the refugee issue. All these that the students have learned and understood towards the refugee topic was expressed on paper with colors, symbols and words, giving at the same time meaning and substance to the whole effort. Throughout the process of empathy they came closer to the refugee child, understood the reasons that led to this situation, and realized how lucky they are. Children now feel intimate with a child of another country, they are not afraid of the unknown since through the activities have approached every foreign element. They realized that regardless of nationality, children all over the world should be recipients of equal rights. This fact is also proved by the codes of values and emotions identified during the semiotic analysis. The 42% total value index code in the quantitative analysis tables satisfies the attempt to create positive feelings to the students, so finally both the kites

and the drawings are completely attached to the main targets.

Keywords: semiotic analysis model of Barthes-Greimas, children drawings, refugees, student awareness, human values.

Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος Σημειωτικής και Επικοινωνίας. Η ανάλυση των παιδικών ιχνογραφημάτων θα πραγματοποιηθεί μέσα από τα θεωρητικά πολυτροπικά πλαίσια της σημειωτικής του Roland Barthes και της δομικής σημαντικής του Algirdas J. Greimas. Η σημειωτική είναι μια επιστήμη που ασχολείται με την ανάλυση του νοήματος ενός σημείου. Σημείο είναι δυνατό να αποτελεί μια εικόνα, ένα κείμενο, οτιδήποτε δηλαδή αποτελεί φορέα σημασίας. Η ανάλυση των κειμένων θεωρείται αναγκαία τόσο για την διερεύνηση των στοιχείων που είναι εν παρουσία, όσο και για την αποκάλυψη των σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα στα στοιχεία που βρίσκονται εν παρουσία και σε αυτό που στο κείμενο είναι εν απουσία (Χριστοδούλου Α. & Καρτσάκα Ε., 2010: 200). Η σημειωτική περνά από το δηλούμενο στο λανθάνον. Αυτός είναι ο στόχος της παρούσας εργασίας, να εντοπίσει κατά πόσο οι δραστηριότητες που έλαβαν χώρα στη σχολική αίθουσα και είχαν ως στόχο να ενισχύσουν τη συναισθηματική νοημοσύνη των μαθητών και να αυξήσουν το ενδιαφέρον τους για το παιδί πρόσφυγας, αγκυρώνουν στις ζωγραφιές των μαθητών. Η σχέση αυτή θα αναλυθεί εκτενέστερα στα συμπεράσματα.

Ειδικότερα, αξίζει να αναφερθεί ότι από τα τέλη του 19ου αιώνα το παιδικό ιχνογράφημα έπαψε να αντιμετωπίζεται ως μουντζούρα και ξεκίνησε να αποτελεί αντικείμενο έρευνας της ψυχολογίας και της συμπεριφοράς τόσο του παιδιού όσο και του εφήβου. Οι παιδικές ζωγραφιές εκτός από την δημιουργική έκφραση των παιδιών μπορεί να αποτελέσουν, όπως θα γίνει σε αυτή την εργασία, αντικείμενο έρευνας και διεξαγωγής συμπερασμάτων σε μια συγκεκριμένη θεματική ενότητα.

Στην εν λόγω εργασία το προσφυγικό θέμα αποτέλεσε τον πυρήνα γύρω από τον οποίο κινηθήκαμε. Ο μεγάλος αριθμός προσφύγων που εισήλθε σωρηδόν στη χώρα μας το καλοκαίρι του 2015 λόγω του φριχτού πολέμου μεταξύ του ηγέτη της Συρίας Μπασάρ αλ-Ασάντ και της εξτρεμιστικής οργάνωσης «Ισλαμικό Κράτος», αποτέλεσε σημείο

αναφοράς. Η παραπάνω πολεμική κατάσταση μετρά χιλιάδες νεκρούς αλλά και έναν ακόμη μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων που κινείται δυναμικά προς την Ευρώπη.

Αδιαμφισβήτητα, η Ευρώπη αποτελεί πόλο έλξης για τους Σύριους, οι οποίοι φτάνουν στην Τουρκία όπου αρχικά ζητούν άσυλο στην Ε.Ε. και στη συνέχεια, μέσω των Τούρκων διακινητών, προμηθεύονται φουσκωτά με τα οποία σκοπεύουν να περάσουν το Αιγαίο Πέλαγος. Έτσι, το καλοκαίρι του 2015 η Ευρώπη έρχεται αντιμέτωπη με την μεγαλύτερη ανθρωπιστική κρίση, 900.000 περίπου πρόσφυγες φτάνουν στα ελληνικά νησιά με στόχο να περάσουν τα σύνορα και να οδηγηθούν με ασφάλεια στη Γερμανία.

Εκείνη την περίοδο οι πρόσφυγες πρωταγωνίστησαν σε όλους τους ειδησεογραφικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς δημιουργώντας πληθώρα συναισθημάτων στον ελληνικό λαό. Βίντεο, φωτογραφικά κλικ, άρθρα, και δελτία ειδήσεων παρουσίασαν την τραγικότητα της κατάστασης! Ο αριθμός των προσφύγων ήταν μεγάλος, ακόμη και ένα μεγάλο μέρος των προσφύγων να κατάφερνε να φτάσει στη Γερμανία, ένας ικανοποιητικός αριθμός Σύριων θα έμενε στον ελλαδικό χώρο και σιγά σιγά θα αφομοιώνονταν από την ελληνική κοινωνία. Έτσι, με βάση αυτή τη διαμορφούμενη κατάσταση στην κοινωνία μας, αλλά και τις επικείμενες αλλαγές που θα έφερνε στην εκπαίδευση θελήσαμε να διερευνήσουμε πώς τα ίδια τα παιδιά αντιλαμβάνονται την έννοια πρόσφυγας και αξιοποιήσαμε τα ιχνογραφήματά τους.

Επιπρόσθετα, είναι γεγονός ότι τα παιδιά αποτελούν τα μάτια με τα οποία η κοινωνία βλέπει το μέλλον. Αποτελούσε επιτακτική ανάγκη οι μαθητές σε πρώτη φάση να εξοικειωθούν με τους πρόσφυγες, να κατανοήσουν και να γνωρίσουν τις αιτίες που τους οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση και να αποκτήσουν θετικά συναισθήματα για αυτούς.

Κεφάλαιο 1ο

Η σημειωτική είναι η επιστήμη του πολιτισμού, θέλει να αναλύσει οτιδήποτε αποτελεί μέρος μιας κουλτούρας. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες προσεγγίσεις, οι οποίες θα αναλυθούν σε αυτό το κεφάλαιο. Επιπλέον, δεν θα μπορούσε να λείπει μια αναφορά στους θεμελιωτές της Σημειωτικής όσο και στις θεωρίες τους αναφορικά με την επιστήμη της σημειωτικής.

1.1 Σημειωτική

Ο τίτλος των θεμελιωτών της Σημειωτικής αποδίδεται από τη μια στον γαλλόφωνο Ελβετό γλωσσολόγο Ferdinand de Saussure και από την άλλη στον Βορειοαμερικανό φιλόσοφο Charles Sanders Peirce. Ο πρώτος την ονομάζει “Σημειολογία”, από την ελληνική λέξη “σημείο”, και ο Peirce την ονομάζει “Σημειωτική” (Boklund-Λαγόπουλος, 2016: 26, 27). Στις μέρες μας ο όρος “Σημειωτική”, είναι ο κατεξοχήν όρος που χρησιμοποιείται για την εν λόγω επιστήμη. Είναι η επιστήμη που ασχολείται με την ανάλυση συστημάτων σημασίας, λεκτικά και μη λεκτικά. Στο κέντρο κάθε συστήματος σημασίας βρίσκεται το σημείο, το οποίο έχει τρία πεδία μελέτης: το ίδιο το **σημείο**, τους **κώδικες** (τα συστήματα στα οποία οργανώνονται τα σημεία) και την **κουλτούρα** μέσα στην οποία λειτουργούν αυτοί οι κώδικες (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009). Σκοπός, είναι η σημειωτική ανάλυση οποιουδήποτε σημείου αποτελεί άξιο να αναλυθεί, ώστε να αποδοθεί το νόημα του και να αποκαλυφθεί το μήνυμα που θέλει να μεταφέρει (Χριστοδούλου, 2007).

Για τη σημειωτική καθοριστικό ρόλο παίζει ο αναλυτής του συστήματος των σημείων, «ο αναγνώστης», όπως ονομάζεται (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009: 210). Η σημειωτική έχει επιλέξει τον όρο «αναγνώστης» για οποιαδήποτε οπτική παράσταση όπως ένα σχέδιο ζωγραφικής, μια φωτογραφία ή έναν πίνακα ζωγραφικής, διότι αυτός ο όρος υπονοεί την ανακάλυψη νοημάτων από τη μεριά του δέκτη. Παρακάτω θα αναλυθεί ο ρόλος του αναγνώστη στην ανάλυση του παιδικού ιχνογραφήματος από τη σκοπιά της σημειωτικής (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

1.2 Ιστορική εξέλιξη

Θεμελιωτής της Σημειωτικής όπως ήδη αναφέρθηκε είναι ο Saussure , όπως επίσης και ο Peirce, ο οποίος κινήθηκε περισσότερο στο πεδίο της φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τους Λαγόπουλο και Boklund (2016), ο Jakobson είναι από τους βασικότερους εκπροσώπους της Σημειωτικής στην Ευρώπη, αφού έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ίδρυση του Γλωσσολογικού Κύκλου της Μόσχας (1914) και της Εταιρείας για τη Μελέτη της Ποιοτικής Γλώσσας (1916). Αυτοί οι δυο θεσμοί συσπείρωσαν τους Ρώσους φορμαλιστές (Λαγόπουλος-Boklund, 2016). Παράλληλα με το ρώσικο φορμαλισμό, ο Bakhtin με τους συνεργάτες του εφάρμοσαν το μαρξισμό στη θεωρία τους (1918) και κατόρθωσαν να απομονώσουν το νόημα των συστημάτων σημασίας από την κοινωνική πραγματικότητα. Το 1928 κάνει την εμφάνισή του ο Propp, ο οποίος έκανε λόγο για την *Μορφολογία του Παραμυθιού*, αφού ανέλυσε πολλά ρώσικα παραμύθια, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε όλα τα παραμύθια εμφανίζονται 31 λειτουργίες. Επικεντρώθηκε δηλαδή, στις δράσεις των χαρακτήρων τις οποίες ονόμασε *λειτουργίες*. Για τον Propp λειτουργία είναι η σημασία της δράσης ενός προσώπου για την εξέλιξη της πλοκής.

Ακολουθεί η Σχολή της Μόσχας – Ταρτού, πολύ αργότερα χρονικά από τα προηγούμενα ρεύματα, μεταξύ 1964 και 1980, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο κείμενο ως μονάδα σημειωτικής ανάλυσης, χωρίς ωστόσο να λησμονείται η έννοια του σημείου. Παρατηρείται μια ταύτιση της σημειωτικής με τη θεωρία του πολιτισμού.

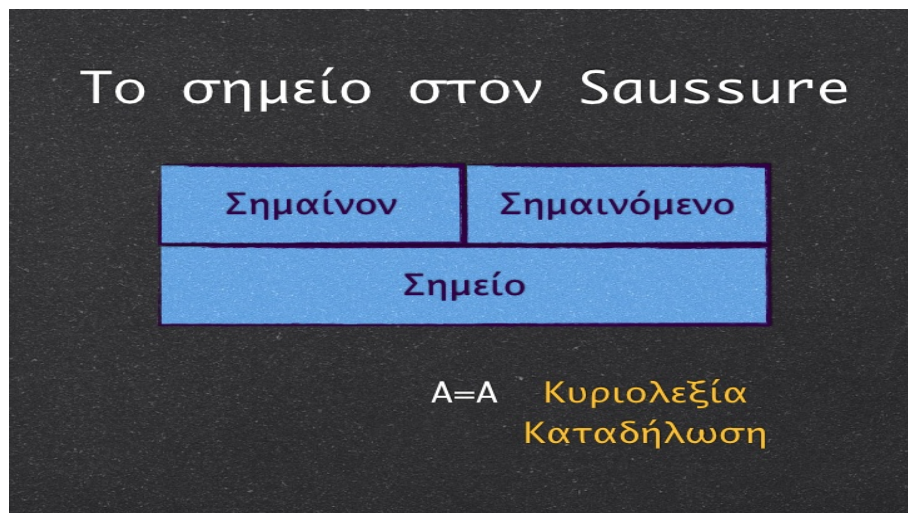
Σημαντικός επίσης εκπρόσωπος της σημειωτικής είναι ο Claude Levi- Straus. Τα σημαντικότερα ονόματα στο χώρο της Σημειωτικής είναι ο Roland Barthes, ο Umberto Eco, ο Algirdas Greimas καθώς επίσης και η Julia Kristeva. Στο τέλος της δεκαετίας του '50 αναζωπυρώθηκε η σημειωτική έρευνα, βάσει των εργασιών Roland Barthes (εικονική σημειωτική), Umberto Eco, Algirdas Greimas (δομική σημασιολογία) καθώς και η Julia Kristeva (λογοτεχνική κριτική), επηρεασμένοι από τον Levi-Stauss και εφαρμόζοντας τις αρχές του Saussure σε πεδία όπως η ανθρωπολογία, η λογοτεχνία, η ιδεολογία, η διαφήμιση, η τέχνη και άλλες

επιστήμες. Η σημερινή σημειωτική προέρχεται από τη γλωσσολογία και τη θεωρία της επικοινωνίας. Είναι αλήθεια ότι η διαφήμιση αποτελεί κυρίαρχο επικοινωνιακό μέσο συνδυάζοντας εικόνα και κείμενο. Ο Roland Barthes καθιέρωσε τη Σημειωτική ως κύρια προσέγγιση των επικοινωνιακών μέσων. Τέλος, ο Algirdas Greimas (αρχές του '60) εισήγαγε μια σημειωτική θεωρία με μορφή λεξικού και κάνει λόγο για συνταγματικές και παραδειγματικές δομές στα πλαίσια οργάνωσης της σημασίας (Λαγόπουλος-Boklund, 2016).

1.3 Βασικές έννοιες και ορολογία

1.3.1 Σημαίνον – Σημαινόμενο

Κεντρικό ενδιαφέρον της σημειωτικής αποτελεί η σχέση μεταξύ του σημείου και της σημασίας του. Κατά το *Saussure* κάθε σημείο αποτελείται από ένα **σημαίνον** (signifier), δηλαδή τη μορφή που παίρνει το σήμα και ένα **σημαινόμενο** (signified), δηλαδή την έννοια που αναπαριστά.

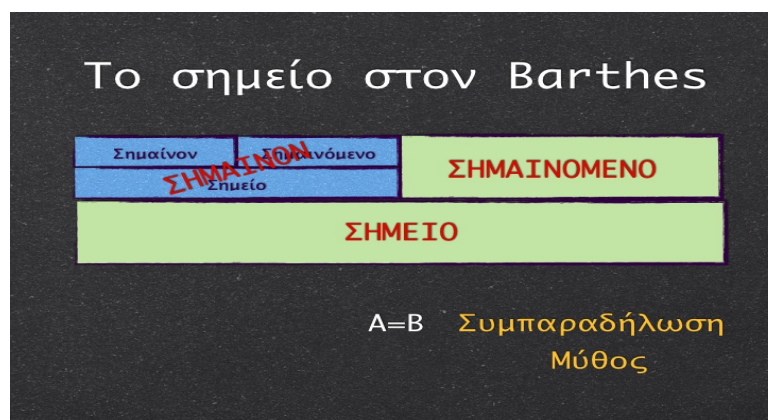

Αντίθετα με τον Saussure, ο Peirce προτείνει το **Αντιπροσωπεύον**, το οποίο αποτελεί τη μορφή που παίρνει το σημείο, το **Ερμηνεύμα**, η έννοια που αποδίδεται στο σημείο και το **Αντικείμενο**, αυτό στο οποίο αναφέρεται το σημείο. (Chandler, 2002). Επίσης, τα σημαίνοντα μπορεί να είναι οπτικής τάξης, ακουστικής τάξης, απτικής τάξης κτλ. (μη γλωσσική ταξινόμηση) (Greimas, 2005). Τόσο το σημαίνον όσο και το σημαινόμενο έχει μορφή και ουσία (περιεχόμενο). Μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου υπάρχει μια αυθαίρετη σύνδεση που προέρχεται από την κοινωνική και ατομική εμπειρία του εκάστοτε ατόμου που καλείται να παρατηρήσει ένα σημείο (Χριστοδούλου, 2007).

1.3.2 Καταδήλωση – Συμπαραδήλωση

Οι όροι καταδήλωση και συμπαραδήλωση προσδιορίζουν την σχέση μεταξύ σημαίνοντος και σημαινόμενου. Η πρώτη είναι η κυριολεκτική σημασία του σημείου, η δεύτερη από την άλλη έχει σχέση με τους κοινωνικοπολιτιστικούς και προσωπικούς συνειρμούς. Όπως υποστηρίζει ο Peirce, η λέξη αποκτά σημασία από τον αναγνώστη (Chandler, 2002).

Ο Barthes έκανε λόγο για τις διάφορες τάξεις σημασιοδότησης: πρώτη τάξη σημασιοδότησης είναι η καταδήλωση. Δεύτερη τάξη σημασιοδότησης είναι η συμπαραδήλωση, στην οποία επισυνάπτεται το δεύτερο σημαινόμενο που προκύπτει από τη σχέση σημαίνοντος και σημαινόμενου. Σύμφωνα με τον Barthes, οι συμπαραδηλώσεις δεν προέρχονται από το σημείο, αλλά από τον τρόπο που η κοινωνία το διαβάζει (Chandler, 2002).

1.3.3 Κώδικες – Συστήματα σημασίας – κείμενο

Όπως αναφέρει ο Chandler, σε κάθε κείμενο τα σημεία οργανώνονται σε σημασιακά συστήματα (γλώσσα και εικόνα) σύμφωνα με κάποιες συμβάσεις, τους κώδικες. Η ανάλυση αυτών των συστημάτων σημασίας, συγκεκριμένα της δομής και της λειτουργίας τους, αποτελεί το βασικό στόχο της σημειωτικής επιστήμης (Χριστοδούλου-Καρτσάκα, 2010). Όσον αφορά τους κώδικες, αποτελούν επίσης αναπόσπαστο κομμάτι κάθε σημειωτικής ανάλυσης, προσφέρουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο τα σημεία αποκτούν νόημα. Επομένως, οι κώδικες είναι ερμηνευτικά τεχνάσματα προκειμένου να αποδώσουμε νόημα σε ένα κείμενο όταν το διαβάζουμε. Οι κώδικες ρυθμίζουν και διευκρινίζουν τις σχέσεις μεταξύ σημαινόντων και σημαινόμενων. Πολλοί σημειωτιστές όπως ο Greimas, ο Eco και ο Barthes αναφέρθηκαν στους κώδικες και τους ταξινόμησαν σε ομάδες (*τυπολογίες του Barthes και του Eco*), (Chandler, 2002).

1.3.4 Εικόνα – παιδικό ιχνογράφημα

Η εικόνα σύμφωνα με τον Barthes είναι ένα σύνολο από σημεία που υπόκεινται σε αναγνώσεις και αναλύσεις. Μια εικόνα κρύβει πολλά μηνύματα, τα οποία επιθυμεί να μεταφέρει στον αναγνώστη της ή αλλιώς ο κάθε αναγνώστης ανάλογα με το υπόβαθρό του αντλεί διαφορετικά μηνύματα από την εικόνα. Πιο συγκεκριμένα η εικόνα όπως αναφέρει ο Barthes αποτελείται από τρία μηνύματα ένα γλωσσικό μήνυμα, ένα κωδικοποιημένο εικονικό μήνυμα και ένα μη κωδικοποιημένο εικονικό μήνυμα. Η δομή της εικόνας έγκειται στη σχέση των παραπάνω τριών μηνυμάτων (Barthes, 1988).

Παιδικό ιχνογράφημα αποτελεί οποιοδήποτε παιδικό σχέδιο δημιουργήθηκε από το παιδί ως μέσο έκφρασης ή επικοινωνίας με το περιβάλλον του. Το παιδί ζωγραφίζει αρχικά για να δηλώσει την παρουσία του και μεταγενέστερα για να εκφραστεί και να μεταφέρει τα μηνύματά του (Κρότι-Μάνι, 2003).

Συμβολικά σχέδια είναι τα πρώτα σχέδια που φτιάχνουν τα μικρά παιδιά και λειτουργούν κυρίως ως σύμβολα που δηλώνουν παρά περιγράφουν το θέμα που σχεδίασε το παιδί. Επομένως, τα πρώτα σχέδια του παιδιού δίνουν πολύ λίγες πληροφορίες για τη δομή και την εμφάνιση των αναφορών τους, δηλαδή αυτών

που τα παιδιά ήθελαν να απεικονίσουν (Τόμας-Σιλκ, 1997).

Εικόνα 1: Παιδικό σχέδιο παιδιού μικρότερου από δυο ετών

1.4. Σημειωτικές προσεγγίσεις για το παιδικό ιχνογράφημα

Από τη δεκαετία του '60 πολλοί ερευνητές που ασχολούνταν με την επικοινωνία είχαν στρέψει το ενδιαφέρον τους στη σημειωτική προσέγγιση. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο το παιδικό σχέδιο αντιμετωπίζεται ως ένα «σύστημα σημείων γραφικού επιπέδου, που πρέπει να ερμηνευτεί με ένα άλλο σύστημα σημείων, λεκτικού επιπέδου» (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009:233). Έτσι, μέσω της σημειωτικής προσέγγισης, ο ερευνητής περνά από το συντακτικό επίπεδο στο σημαντικό και μετέπειτα στο πραγματικό. Ειδικότερα, το σχέδιο θεωρείται μια γλώσσα και διαθέτει το δικό της λεξιλόγιο και σύνταξη, στόχος κάθε ερευνητή είναι να εντοπίσει τα βασικά στοιχεία αυτού του λεξιλογίου.

Ωστόσο, η προσέγγιση του παιδικού σχεδίου μέσα από τη σημειωτική σύμφωνα με την Μυλωνάκου-Κεκέ: «αντιμετωπίζει τις γενικές αδυναμίες της σημειολογίας ενός εικονικού κώδικα» (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009:234). Επιπρόσθετα, η δυσκολία στην συμβολοποίηση του σημείου ή ακόμη η δυσκολία στη διάκριση του σημαίνοντος και του σημαινόμενου από το μικρό παιδί είναι κάποιες ακόμη αδυναμίες που προκύπτουν. Από την πλευρά τώρα του ερευνητή έρχεται να προστεθεί η δυσκολία στην ερμηνεία των σημείων, αφού είναι προκαθορισμένη από έναν ισχυρό κοινωνικό-πολιτισμικό κώδικα. Τέλος, αυτή τη δύσκολη κατάσταση ερμηνείας έρχεται να συμπληρώσει, η δυσκολία στην οποία υπάρχει κατά τη

διάκριση της κατηγορίας των σημείων που χρησιμοποιεί το παιδί (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Σύμφωνα με την Annie Cambier: «στο σχέδιο διασταυρώνονται οι αξίες του σχεδιαστή με τις αξίες του σχεδιαζόμενου» (Όπως παρατίθενται στο βιβλίο της Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009:233). Η ίδια υποστηρίζει ότι το σχέδιο είναι το αποτέλεσμα ενός υποσυνείδητου διαλόγου που επιθυμεί να συμβιβάσει τις ανάγκες και τις απαιτήσεις του σχεδιαστή με αυτές του αντικειμένου σχεδίασης. Αυτός ο διάλογος οργανώνει τη γνώση και μειώνει την απόσταση μεταξύ του σχεδιαστή και των παρατηρητών του σχεδίου του. Ο παρατηρητής δεν είναι εύκολο να προσδιορίσει το σημείο του, αφού η επιλογή ενός σημείου από τον σχεδιαστή είναι αποτέλεσμα πολύπλοκων ενδιάμεσων καταστάσεων (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Όστόσο, δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει για τους παραπάνω λόγους τη δυνατότητα *ανάγνωσης* του παιδικού σχεδίου, ειδικά όταν αυτό συνοδεύεται από το λόγο. Εξάλλου είναι σημαντική και καθοριστική η αλληλεπιδραστική σχέση κειμένου και εικόνας. Ο Barthes στα κείμενά του κάνει λόγο για τη ρητορική της εικόνας (Barthes, 1977), υποστηρίζει ότι το νόημα των εικόνων βρίσκεται σε εξάρτηση με τον προφορικό λόγο ή το κείμενο. Όμως για να φτάσει κανείς σε ένα καθορισμένο νόημα, θα πρέπει η γλώσσα να βοηθηθεί. Ο Barthes πραγματοποιεί τη διάκριση στη σχέση μεταξύ εικόνας και κειμένου, σε μια διαδικασία κατά την οποία το λεκτικό κείμενο επεκτείνει τη σημασία της εικόνας ή και το αντίστροφο (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009). Εν συνεχεία, αναφέρει δυο τύπους επεξεργασίας της εικόνας: εκείνον που το κείμενο προηγείται και η εικόνα το υποστηρίζει και τον άλλον που η εικόνα προηγείται και το κείμενο χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει με ακρίβεια το περιεχόμενο της εικόνας. Επιπλέον αναφορικά με τον δεύτερο τύπο του Barthes, το κείμενο χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει την εικόνα προσαρμόζοντάς την στις προδιαγραφές της εκάστοτε κουλτούρας, ηθικής και φαντασίας (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Όσον αφορά τη διαδικασία ανάλυσης του παιδικού σχεδίου από τη σκοπιά της σημειωτικής, θα χρησιμοποιηθεί ο δεύτερος από τους δύο τύπους του Barthes. Στον δεύτερο τύπο επεξεργασίας της εικόνας, το παιδικό σχέδιο προηγείται και ο λόγος του σχεδιαστή διευκολύνει τη διαδικασία ερμηνείας, η οποία αντιμετωπίζεται ως *«διαδικασία επικοινωνίας με στόχο ο ερμηνευτής και ο σχεδιαστής να μοιραστούν έναν κοινό κώδικα, που θα δώσει τη δυνατότητα στον*

πρώτο να κατανοήσει την οπτική του δεύτερου», (Όπως παρατίθενται στο βιβλίο της Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009:236). Επομένως, μέσα από τη θεωρία του Barthes η σημειολογική μελέτη του σχεδίου μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα μια ολική προσέγγιση του παιδικού σχεδίου (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Από αυτό το σημείο της εργασίας δεν θα μπορούσε να λείπει η οπτική του Saussure, ο οποίος επηρέασε σημαντικά ορισμένους μελετητές του παιδικού σχεδίου. Σύμφωνα με τη σημειολογική προσέγγιση *«το παιδί δημιουργεί τα ίχνη του, οργανώνει τις μορφές και αναπαριστά τα σύμβολα μέσα στα σχέδιά του», (Όπως παρατίθενται στο βιβλίο της Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009:211). Έτσι όπως έχει ήδη αναφερθεί, το σχέδιο αποτελεί μια γλώσσα με το δικό της λεξιλόγιο και τη δική της σύνταξη. Η Σημειωτική προσέγγιση του σχεδίου δεν ενδιαφέρεται για το θέμα του σχεδίου ούτε για την απεικόνιση, αντίθετα μελετά τα σημεία που υπάρχουν στο σχέδιο, τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους μεταφέρουν το νόημα όπως και τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται με τους δημιουργούς του σχεδίου και τους «αναγνώστες» (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).*

Θα κλείσω το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μου με τα αποτελέσματα της έρευνας του Dominique Engelhart (1982), ο οποίος έκανε μια μελέτη αναφορικά με την ανάπτυξη των γραφικών ιχνών ως συστήματος σημείων. Η εργασία έγινε μέσα από τέσσερα θέματα σχεδίων (ανθρώπου, γάτας, λιονταριού και σπιτιού – δέντρου – ανθρώπου). Στόχος του ήταν να εξετάσει το θέμα της οντογένεσης της γραφικής ικανότητας και προοδευτικής αύξησης και διαφοροποίησης των σημείων. Τα αποτελέσματα έδειξαν μια γραφική εξέλιξη των σημείων του σχεδίου. Εν τέλει, η ικανότητα σχηματισμού σημείων με τρόπους όλο και πιο σύνθετους παρουσιάζει προόδους σε σχέση με την ηλικία (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Κεφάλαιο 2ο

Το παιδικό ιχνογράφημα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος αυτής της εργασίας. Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν θεωρίες και απόψεις αναφορικά με το παιδικό σχέδιο και το παιδί. Ειδικότερα, οι περίοδοι ανάπτυξης του παιδικού σχεδίου και η ταξινόμηση των εξελικτικών σταδίων, όπως προτείνει ο Luquet και άλλοι μελετητές. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, γίνεται λόγος για τις προβολικές προσεγγίσεις, τις κοινωνικές επιδράσεις και τις ζωγραφικές επιλογές του παιδιού.

2.1 Περίοδοι ανάπτυξης του παιδικού σχεδίου

Αποτελεί αδιαφιλονίκητη αλήθεια ότι το παιδικό σχέδιο εξελίσσεται παράλληλα με τη γλώσσα και τη γραφή. Όταν το παιδί καταφέρει να σταθεί στα πόδια του, αρχίζει να κρατάει το μολύβι στα χέρια του και ξεκινάει να ζωγραφίζει στο χαρτί κάνοντας παλινδρομικές κινήσεις από δεξιά προς τα αριστερά και στο κέντρο. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία από το 1885 έως και τη δεκαετία του 1920 εκδηλώθηκε ενδιαφέρον για την καθιέρωση μιας ταξινόμησης στην παιδική τέχνη (Γκλυν -Σιλκ, 1997). Πολλοί από τους πρώτους ερευνητές θεώρησαν ότι το παιδικό σχέδιο αποτελεί ένα παράθυρο που μας οδηγεί στο μυαλό του παιδιού και ανοίγει μπροστά μας τις σκέψεις και τα συναισθήματά του. Έτσι, οι έρευνες και η συλλογή πολλών παιδικών σχεδίων οδήγησαν σε ένα σημαντικό επίτευγμα, την ταξινόμησή τους σε εξελικτικά στάδια (Γκλυν - Σιλκ, 1997).

Σύμφωνα με τους Γκλυν και Σιλκ τρεις είναι οι ερευνητές, οι οποίοι συνέβαλαν καθοριστικά στον προσδιορισμό του παιδικού σχεδίου σε στάδια. Το παιδικό εικαστικό σχέδιο περνάει από κάποια χαρακτηριστικά στάδια. Αρχικά ο Kerscheneiner (1905) μελετώντας παιδικά σχέδια στη Γερμανία κατέληξε σε τρεις κατηγορίες: α) τα σχηματικά σχέδια, β) τα σχέδια που αποδίδουν την οπτική εμφάνιση των αντικειμένων και γ) τα σχέδια που στοχεύουν σε αναπαραστάσεις του τρισδιάστατου χώρου. Στη συνέχεια ο Rouma (1913), ύστερα από τη μακρόχρονη μελέτη παιδικών σχεδίων, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα, ότι η εξέλιξη του σχεδίου της ανθρώπινης φιγούρας χαρακτηρίζεται από στερεότυπες διαδικασίες. Αρχικά κυριαρχεί ο αυτοματισμός, οι ασυμμετρίες, οι δυσαναλογίες στα συγκριτικά μεγέθη, η δυσκολία στο σχηματισμό της ανθρώπινης φιγούρας και στη συνέχεια έρχεται η πρόοδος της σχεδιαστικής εξέλιξης

(Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009).

Η σημαντικότερη όμως από τις ταξινομήσεις ήταν αυτή που προτάθηκε από τον Luquet (1913, 1927). Η ταξινόμηση του Luquet βασίζεται σε πέντε στάδια ανάπτυξης. Το σημαντικότερο είναι, ότι η ταξινόμηση του Luquet, οδήγησε στη συγκρότηση μιας ενιαίας θεωρίας και επηρέασε αργότερα τη θεωρία του Piaget (Γκλυν - Σιλκ, 1997).

Ειδικότερα ο Luquet υποστηρίζει ότι τα παιδικά σχέδια βασίζονται σε ένα εσωτερικό νοητικό μοντέλο ή νοερή εικόνα όπως την αναφέρει ο Piaget. Επιπρόσθετα, αναφέρει ότι τα παιδικά σχέδια διαθέτουν μια ρεαλιστική πρόθεση. Το παιδί έχει στόχο να δημιουργήσει μια ρεαλιστική αναπαράσταση κάποιου αντικειμένου (Γκλυν-Σιλκ, 1997).

Σε αντίθεση με τα εξελικτικά στάδια του παιδικού σχεδίου που πρότεινε ο Luquet και παρακάτω θα παρουσιαστούν, η Florence Goudenough αναφέρεται στη μέτρηση της νοημοσύνης μέσω του παιδικού σχεδίου. Η Goudenough δημιούργησε το τεστ «Ζωγράφισε έναν άνθρωπο», στο οποίο το παιδικό σχέδιο της ανθρώπινης φιγούρας αξιολογείται με τη βαθμολόγηση κάθε στοιχείου που περιλαμβάνεται σε αυτή με σκοπό να δοθεί μια τελική τιμή, γνωστή ως το Νοητικό Πηλίκο της Goudenough. Στις μέρες μας πλέον δεν θεωρείται αξιόπιστο τεστ εκτός από κάποιες περιπτώσεις όπου το παιδί διαθέτει νοημοσύνη κάτω του μέσου όρου. Έτσι, το σχέδιο έπαψε να θεωρείται μέσο μέτρησης της νοημοσύνης κυρίως όταν κυριάρχησε στην Εξελικτική Ψυχολογία η θεωρία του Piaget (Γκλυν - Σιλκ, 1997).

2.2 Ταξινόμηση εξελικτικών σταδίων

- **Πρώτη περίοδος: δεκαοκτώ μηνών έως τριών ετών**

Το μουτζούρωμα

Το παιδί μουτζουρώνοντας εκδηλώνει την περιέργειά του και ταυτόχρονα απολαμβάνει την απτή απόδειξη της παρουσίας του. Τα παιδιά αρχίζουν να κάνουν σημάδια στο χαρτί από την ηλικία των δεκαοκτώ μηνών. Είναι μια καθαρά κινησιακή δραστηριότητα και το παιδί απολαμβάνει την κίνηση που ακολουθεί με το χέρι του, όπως υποστήριξε ο Arnheim (1965). Στη συνέχεια αρχίζει και αντιλαμβάνεται ότι αυτή η κίνηση αφήνει κάποιο ίχνος έτσι σιγά σιγά αρχίζει να απολαμβάνει το αποτέλεσμα της κίνησης του μολυβιού του. Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα πρώτα μουτζουρώματα δεν έχουν ως στόχο να αναπαραστήσουν κάτι. Ο Luquet και ο Piaget

θεωρούσαν τα μουτζουρώματα σε αυτή την ηλικία απλό παιχνίδι και άσκηση. Άμεσο επακόλουθο είναι το παιδί να αρχίσει να ζωγραφίζει σε οτιδήποτε βρίσκεται κοντά του. Το παιδί σιγά σιγά αντιλαμβάνεται τη σύνδεση μεταξύ της κίνησής του και του ίχνους που αφήνει! Έτσι, ξεκινάει η θεληματική γραφή, το παιδί απολαμβάνει να ζωγραφίζει και να αποτυπώνει τα συναισθήματά του και τις ιδέες που έχει κατακτήσει για τον κόσμο γύρω του στο χαρτί. Τότε έρχεται η στιγμή που το παιδί αρχίζει να ερμηνεύει το μουτζούρωμά του ως εικόνα (τυχαίος ρεαλισμός). Τα παιδιά ερμηνεύουν τα σχέδιά τους αφού τα ολοκληρώσουν. Ο χαρακτήρας του μουτζουρώματος είναι καθαρά εξπρεσιονιστικός, καθώς το παιδί εκδηλώνει ζωγραφίζοντας τα συναισθήματά του (Γκλυν -Σιλκ, 1997).

Εικόνα 2: Το μουτζούρωμα

Η Marthe Bernson διακρίνει τρία στάδια μουτζουρώματος:

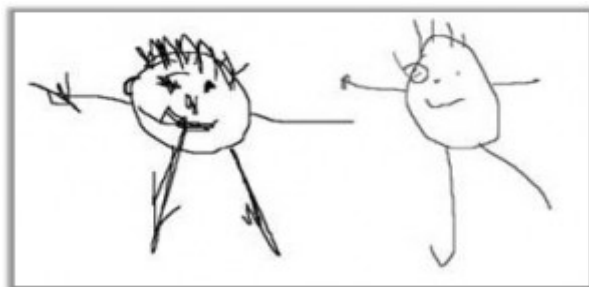
- 1. Φυτικό-κινητικό στάδιο (περίπου 18 μηνών) κατά το οποίο το μολύβι δεν ξεκολλάει από το χαρτί. Το παιδί βιώνει μία είδους κινητική διέγερση που απορρέει από την κυκλική κίνηση του μολυβιού στο χαρτί αφήνοντας κύκλους που μοιάζουν με κυκλικές τροχιές.*
- 2. Αναπαραστατικό στάδιο (2 – 3 ετών) κατά το οποίο το παιδί σηκώνει το μολύβι και φτιάχνει γραμμές και σημάδια με τα οποία αναπαριστά μορφές ανθρώπων και αντικειμένων.*
- 3. Επικοινωνιακό στάδιο (3 – 4 ετών) κατά το οποίο το παιδί προσπαθεί να μιμηθεί την ενήλικη γραφή. Σε αυτό το στάδιο το παιδί αρχίζει να ξεφεύγει από την κυκλική φόρμα και αρχίζει να χρησιμοποιεί τη φαντασία του (Ντε Μερεντιέ, 1981).*

- **Δεύτερη περίοδος: τριών ετών έως πέντε ετών**

Στην αρχή το παιδί μουτζουρώνει, γιατί το ευχαριστεί, αργότερα όμως συνειδητοποιεί τι ζωγραφίζει. Σύμφωνα με τους Γκλυν και Σιλκ (1997) τα παιδιά μετά την ηλικία των 3 ετών βλέπουν τα σχέδιά τους ως αναπαραστάσεις κάποιων αντικειμένων. Επομένως, αρχίζουν να δηλώνουν τις προθέσεις τους πριν ξεκινήσουν να ζωγραφίζουν και εξηγούν το νόημα του σχεδίου τους πριν το ολοκληρώσουν. Ο Luquet (1913, 1927) αναφέρει ότι σε αυτή τη φάση τα παιδιά συχνά απομακρύνονται από τους στόχους που είχαν θέσει αρχικά και έτσι το σχέδιο καταλήγει να μοιάζει με κάτι άλλο από αυτό που ήθελαν να φτιάξουν αρχικά. Βέβαια σε αυτό το στάδιο τα παιδικά σχέδια γίνονται εύκολα αναγνωρίσιμα από τους άλλους (Γκλυν - Σιλκ, 1997). Μια πιο λεπτομερή ανάλυση των σχημάτων και των σχηματικών αναπαραστάσεων αυτής της ηλικίας έδωσε η Kellogg (1970) αν και θεωρείται ότι η έρευνά της δεν ήταν συστηματική επομένως όσα αναφέρει δεν αντιπροσωπεύουν την ατομική σχεδιαστική ανάπτυξη κάθε παιδιού (Γκλυν - Σιλκ, 1997).

Πάραυτα, η Kellogg (1970) υποστηρίζει ότι ακανόνιστα σχήματα αναγνωρίζονται ως κύκλοι, τετράγωνα, τρίγωνα. Συχνά σχεδιάζονται το ένα πάνω στο άλλο σχηματίζοντας αυτό που ονομάζει η Kellogg «*συνδυασμούς*» (Γκλυν - Σιλκ, 1997: 56). Όταν τα μουτζουρώματα είναι πολλά και πλησιάζουν το ένα στο άλλο τα ονομάζει «*συναθροίσεις*». Τα παιδιά στην ηλικία των τριών ετών συχνά δεν κατορθώνουν να συντονίσουν τα μέρη ενός σχεδίου, όπως όταν ζωγραφίζουν τα μάτια ή την κοιλιά έξω από το περίγραμμα του σώματος. Ο Luquet (1913) αναφέρει ότι το φαινόμενο αυτό ανήκει στον τυχαίο ρεαλισμό και ονομάζεται, όπως είπε ο Freeman, «*συνθετική ικανότητα*» (Γκλυν - Σιλκ, 1997: 56) κάνοντας αναφορά την απουσία σχέσης μεταξύ των λεπτομερειών του σχεδίου. Μετά την ηλικία των τεσσάρων ετών τα παιδιά αποκτούν την ικανότητα να δημιουργούν σχέσεις ανάμεσα στις λεπτομέρειες του σχεδίου τους. Παράδειγμα αποτελεί ο τρόπος που θα σχεδιάσουν έναν άνθρωπο, ο οποίος θα αποτελείται μόνο από έναν κύκλο για κεφάλι και δυο γραμμές για πόδια. Μέσα στον κύκλο θα τοποθετηθούν σημάδια τα οποία θα δηλώνουν τα χαρακτηριστικά του προσώπου. Αυτού του τύπου οι φιγούρες αποδίδονται ως «*γυρίνοι*». Αυτό το σχήμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί αρκετές φορές για να αναπαραστήσει διαφορετικούς

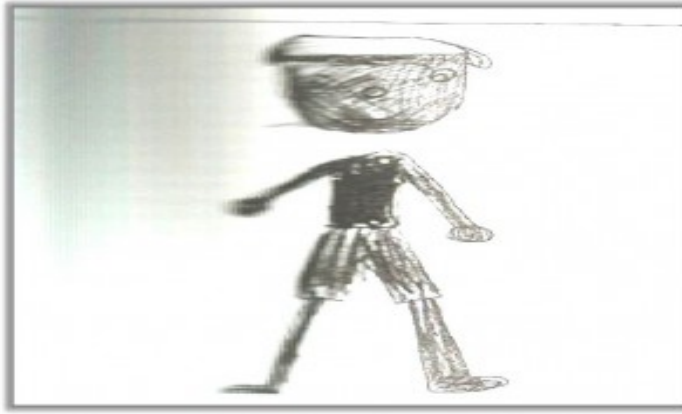
ανθρώπους ή και ζώα. Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές αναφορές αυτά τα σχέδια λειτουργούν περισσότερο ως σύμβολα και λιγότερο σαν προσπάθεια των παιδιών να αναπαραστήσουν τον κόσμο γύρω τους. Αυτά τα σχέδια ανήκουν στην κατηγορία του «συμβολικού ρεαλισμού», (Γκλυν - Σιλκ, 1997: 57).

Εικόνα 3: Παιδικό σχέδιο ηλικίας 3 ετών

- **Τρίτη περίοδος: 5 ετών έως 8 ετών**

Μεγαλώνοντας τα παιδιά ζωγραφίζουν όλο και πιο ρεαλιστικά. Στις ηλικίες αυτές προκύπτουν σχέδια που ονομάζονται «διαφάνειες ή ακτινογραφίες» και ανήκουν στο στάδιο που ο Luquet ονόμασε «νοητικό ρεαλισμό» (Γκλυν - Σιλκ, 1997: 58). Παράδειγμα αποτελεί η ζωγραφιά που απεικονίζει το έμβρυο στην κοιλιά της μητέρας. Γενικότερα όμως τα σχέδια των παιδιών αυτής της ηλικίας γίνονται όλο και πιο ρεαλιστικά αναφορικά με τις διαστάσεις και τις λεπτομέρειες. Τα ανθρώπινα σχέδια σε αυτή τη φάση ξεπερνούν το σχέδιο του γυρίνου που αναφέρθηκε παραπάνω και πλέον απεικονίζονται με ξεχωριστά το κεφάλι από το σώμα. Ταυτόχρονα είναι περισσότερες οι λεπτομέρειες που προστίθενται όπως, παλάμες, δάχτυλα και ρουχισμός. (Τόμας – Σιλκ, 1997)

Εικόνα 4: Παιδικό σχέδιο ηλικίας 5 ετών

- **Τέταρτη περίοδος 8 ετών έως εφηβεία**

Σε αυτή την ηλικία τα παιδιά ζωγραφίζουν από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία και τόσο οι αναλογίες όσο και οι σχέσεις αποδίδονται κατάλληλα. Τα παιδιά επιδιώκουν να δώσουν βάθος στα σχέδιά τους και να δείξουν τη σχέση μεταξύ των αντικειμένων. Ο Luquet ονομάζει αυτό το στάδιο «οπτικό ρεαλισμό» (Γκλυν - Σιλκ, 1997: 59). Η εξέλιξη του παιδικού σχεδίου είναι εμφανής και τα παιδιά είναι σε θέση να απεικονίζουν πιο ρεαλιστικά την πραγματικότητα γύρω τους. Τα αυθόρμητα σχέδια παιδιών ηλικίας 8 έως 10 ετών είναι πλέον τυποποιημένα στη μορφή και αρκετά συχνά επηρεάζονται από τις εικονικές αναγνώσεις του περιβάλλοντός τους. Σε κάποιες περιπτώσεις τα παιδιά στην εφηβεία δεν μένουν ικανοποιημένα από τα σχέδιά τους και σταματούν την ενασχόληση με τη ζωγραφική λόγω της ανικανότητάς τους να πετύχουν το αποτέλεσμα που επιθυμούν. Επομένως, τα παιδιά που συνεχίζουν να ζωγραφίζουν είναι εκείνα που είτε ενθαρρύνονται από τους γύρω τους είτε μέσω της αυτο-εκπαίδευσης καλλιεργούν τη φαντασία τους και έτσι συνεχίζουν να εκφράζονται μέσω της ζωγραφικής. Συχνά τα μεγαλύτερα παιδιά σύμφωνα με τον Arnheim (1969) αφήνουν πίσω τους τη ζωγραφική και ξεκινούν να υιοθετούν το λόγο ως μέσο αυτο-έκφρασης. Ο Gardner (1980) υποστηρίζει ότι «ο αυξανόμενος οπτικός ρεαλισμός των σχεδίων των μεγαλύτερων παιδιών ίσως κάνει το σχέδιο λιγότερο ικανοποιητικό μέσο για την έκφραση των συναισθημάτων τους», (Τόμας - Σιλκ, 1997: 59-60).

2.3 Ο προσδιορισμός του παιδικού ιχνογραφήματος κατά τον Luquet

Ο George-Henri Luquet (1927) προσδιορίζει τέσσερα στάδια εξέλιξης του παιδικού σχεδίου:

1. Τυχαίος ρεαλισμός: Αρχίζει γύρω στα 2 χρόνια και σηματοδοτεί το τέλος του μουτζουρώματος. Το παιδί αρχίζει να ανακαλύπτει μορφική αναλογία ανάμεσα σε ένα αντικείμενο και στο σημείο του. Στη συνέχεια ονοματίζει το σχέδιό του. Οι γραμμές του παιδιού αποκτούν νόημα και έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του εμπρόθετου σχεδίου.

2. Αποτυχημένος ρεαλισμός: Το στάδιο αυτό βρίσκεται μεταξύ των 3-4 χρόνων. Το παιδί δεδομένου ότι έχει ανακαλύψει την ταυτότητα μορφής-αντικειμένου προσπαθεί να αναπαράγει την μορφή. Το παιδί ξεκινάει μια φάση εκμάθησης, η οποία χαρακτηρίζεται από αποτυχίες και επιτυχίες. Τα παιδικά ιχνογραφήματα χαρακτηρίζονται από δυσαναλογίες και ύπαρξη στοιχείων που στην πραγματικότητα είναι ανύπαρκτα.

3. Διανοητικός ρεαλισμός: Σε ηλικία 4 ετών αρχίζει το στάδιο που θα διαρκέσει έως και την ηλικία των 10 ετών. Το παιδί πλέον ζωγραφίζει τα αντικείμενα όπως τα ξέρει και τα αντιλαμβάνεται. Έτσι λοιπόν χρησιμοποιεί τις μεθόδους της περιστροφικής προβολής ή επιπέδωσης και της διαφάνειας. Το παιδί ακολουθεί διαφορετικές οπτικές γωνίες, για παράδειγμα ζωγραφίζει το σπίτι ταυτόχρονα από μέσα και από έξω ή το μωρό μέσα από τη διάφανη κοιλιά της μητέρας. Το παιδικό σχέδιο επηρεάζεται πλέον από ένα «εσωτερικό πρότυπο», το αποτέλεσμα είναι το παιδί να μπορεί να ζωγραφίζει χωρίς να χρειάζεται να βλέπει το αντικείμενό.

4. Οπτικός ρεαλισμός: Σε αυτό το στάδιο το παιδί είναι σε ηλικία 10 έως 12 ετών και έχει υιοθετήσει το στοιχείο της προοπτικής και των προβολικών σχέσεων, δηλαδή το παιδί ιχνογραφεί αυτό που ακριβώς βλέπει και συμβαίνει. Τα παιδιά σε αυτό το στάδιο απεικονίζουν πιο ρεαλιστικά την πραγματικότητα γύρω τους (Τόμας - Σιλκ, 1997, Ντε Μερντιέ, 1981).

Ένας ερευνητής που επηρεάστηκε από τη θεωρία του Luquet είναι ο Jean Piaget. Ο Piaget, Ελβετός ψυχολόγος, άρχισε να μελετά την ανάπτυξη της σκέψης των παιδιών και τελικά πρότεινε μια σημαντική θεωρία σχετικά με το πώς αναπτύσσεται ο νους των παιδιών, η οποία κυριάρχησε στην ψυχολογία του παιδιού για πολλά χρόνια. Ειδικότερα ο Jean Piaget θεωρεί το παιδικό σχέδιο ως μια προσπάθεια αναπαράστασης του πραγματικού κόσμου. Έβλεπε τα παιδικά σχέδια σαν πηγή μέσω της οποίας θα αντλούσε το υλικό που χρειαζόταν για να υποστηρίξει τη θεωρία του για την αναπτυσσόμενη αναπαράσταση του πραγματικού κόσμου και τη σύλληψη του χώρου από το παιδί, για την οποία θα γίνει αναφορά παρακάτω (Τόμας - Σιλκ, 1997). Ο Jean Piaget υιοθέτησε την ταξινόμηση της ανάπτυξης του παιδικού σχεδίου του George-Henri Luquet:

- I. Τυχαίος ρεαλισμός (από 18 μηνών έως 3 ετών). Κατά τα πρώτα μουντζουρώματα τα παιδιά τυχαία ανακαλύπτουν γραφικά σύμβολα, στα οποία στη συνέχεια αποδίδουν αναπαραστασιακό νόημα. Αρχικά τα παιδιά δεν στοχεύουν σε κάποια αναπαράσταση, αλλά με την ολοκλήρωση προβαίνουν στην ερμηνεία των σχεδίων τους.
- II. Στάδιο συνθετικής ανικανότητας ή αποτυχημένου ρεαλισμού (ηλικία 3-4 ετών). Το παιδί μπορεί να έχει αναπαραστασιακές προθέσεις, αλλά αυτές δεν είναι εμφανείς. Στο παιδικό σχέδιο παρατίθενται διάφορα στοιχεία, χωρίς ωστόσο αυτά να συντονίζονται σε ένα συγκροτημένο σύνολο.
- III. Νοητικός ρεαλισμός (5 - 8 ετών). Το παιδί χαρακτηρίζεται από την ικανότητα να συνθέτει λεπτομέρειες, αλλά ζωγραφίζει αυτό που γνωρίζει για το αντικείμενο και όχι αυτό που βλέπει.
- IV. Οπτικός ρεαλισμός (από τα 5 έτη και πάνω). Είναι η ηλικία που το παιδί επιδιώκει την απεικόνιση με αναλογίες και προοπτική από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία.

Τα παραπάνω στάδια θεωρήθηκαν από τον Jean Piaget, αντανάκλασεις της αντίληψης του παιδιού της γεωμετρίας του χώρου (Τόμας - Σιλκ, 1997).

2.4 Οι κυριότερες φάσεις της εξέλιξης του χώρου – Οι απόψεις του J. Piaget

Στο σημείο αυτό θα γίνει αναφορά στην έννοια της προβολής στο παιδικό σχέδιο. Το παιδί για να απεικονίσει τον χώρο χρησιμοποιεί τη μέθοδο της προβολής με περιστροφή γύρω από άξονα ή σημείο και τη μέθοδο της διαφάνειας.

Ο Jean Piaget (Ντε Μερεντιέ, 1981) αναφέρει τρεις φάσεις στις οποίες παρουσιάζεται η εξέλιξη του χώρου στο παιδικό σχέδιο και αυτές οι φάσεις αντιστοιχούν με τα στάδια εξέλιξης του George-Henri Luquet όπως έχει ήδη αναφερθεί:

- **1η φάση**

Συνθετική ανικανότητα: Σε αυτή τη φάση το παιδί ζωγραφίζει αγνοώντας τις ευκλείδειες και προβολικές σχέσεις. Τα μεγέθη είναι ανομοιόμορφα και η έννοια του βάθους ανύπαρκτη. Η σχέση γειτνίασης ανάμεσα στις μορφές τηρείται σε ικανοποιητικό βαθμό. Η μορφή του ανθρώπου παριστάνεται με δυο χέρια που κάποιες φορές προσαρτώνται στο κεφάλι ή στην ίδια πλευρά του σώματος. Όσον αφορά τις σχέσεις πλαισίωσης και εγκλεισμού, ενώ στις απλές εικόνες τηρούνται στις πιο σύνθετες χρησιμοποιούνται λανθασμένα. Για παράδειγμα, τα χαρακτηριστικά του προσώπου μπορεί να ζωγραφιστούν έξω από το πρόσωπο. Το παιδί αδιαμφισβήτητα διαθέτει την ικανότητα να ξεχωρίσει τη σχέση μεταξύ των επιμέρους στοιχείων, αλλά παριστάνεται ανεπαρκώς.

- **2η φάση**

Διανοητικός ρεαλισμός (4 έως 10 ετών): Σε αυτή τη φάση το παιδί αρχίζει να κατανοεί τις ευκλείδειες και προβολικές σχέσεις. Οι τοπολογικές σχέσεις τηρούνται σε μεγάλο βαθμό. Ωστόσο, αρχίζει να γεννιέται ο προβολικός χώρος που συγκρούεται με τον τοπολογικό. Για παράδειγμα, η διαφάνεια από τη στιγμή που παρουσιάζει μια σχέση εγκλεισμού είναι ορθή από τοπολογικής απόψεως, αλλά δεν συνάδει με την οπτική γωνία του προβολικού χώρου. Οι προβολικές σχέσεις σε αυτό το στάδιο αφορούν κάποιες λεπτομέρειες του σχεδίου, αλλά σε γενικές γραμμές το

σχέδιο παραμένει χωρίς συντονισμό. Σύμφωνα με τον Piaget, υπάρχει μια θεμελιώδης διαφορά ανάμεσα στην όραση και στην αναπαράσταση της προοπτικής (Ντε Μερεντιέ, 1981: 85). Για να δούμε ένα αντικείμενο από μια οπτική γωνία δεν είναι απαραίτητο να έχουμε συνείδηση αυτού του γεγονότος. Ενώ, για να αναπαραστήσουμε το ίδιο αντικείμενο με προοπτική είναι απαραίτητη προϋπόθεση να έχουμε συνείδηση της οπτικής γωνίας και των μετασχηματισμών που επιβάλλει. Επομένως, για να είναι επιτυχής η απεικόνιση της προοπτικής, προϋποθέτει τη συνείδηση των σχέσεων μεταξύ του υποκειμένου που παρατηρεί και του αντικειμένου παρατήρησης. Ωστόσο, τα στοιχεία του παιδικού σχεδίου είναι εύκολο να γίνουν κατανοητά και ορατά από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

- **3η φάση**

Οπτικός ρεαλισμός (8 έως 10 ετών): Σε αυτή τη φάση το παιδί είναι σε θέση να σχεδιάσει τις αποστάσεις και τις αναλογίες και το σχέδιό του υποτάσσεται στην οπτική γωνία. Έχει διαμορφώσει τις τοπολογικές του σχέσεις. Αρχικά ο τοπολογικός του χώρος είχε σαν βάση τις σχέσεις γειτνίασης και αντιμετώπιζε κάθε μορφή μόνο σε σχέση με τον εαυτό της, οι προβολικές σχέσεις τώρα προσδιορίζουν τις πραγματικές διαστάσεις των γραμμών μεταξύ τους. Σε αυτή τη φάση εμφανίζεται η προοπτική, που δεν αντικαθιστά αλλά προσπαθεί να ενσωματωθεί με τον τοπολογικό χώρο. Στην κατάκτηση της προοπτικής το παιδί οδηγείται επιπρόσθετα και με τη χρήση ορισμένων τεχνικών. Η προοπτική σύμφωνα με την Ντε Μερεντιέ είναι ένα στάδιο αναπόφευκτο στην εξέλιξη του σχεδίου (Ντε Μερεντιέ, 1981).

2.5 Οι απόψεις του Howard Gardner

Ο Howard Gardner ασχολήθηκε συστηματικά με την ανάπτυξη των καλλιτεχνικών δεξιοτήτων παιδιών και ενηλίκων. Σύμφωνα με την Μυλωνάκου – Κεκέ (2009), οι αντιλήψεις του για το παιδικό σχέδιο συγκροτούνται σε ένα θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο νευρολογικοί και βιολογικοί μηχανισμοί συμβάλλουν στη διανοητική εξέλιξη του παιδιού. Στο παραπάνω πλαίσιο συνυπολογίζονται οι εμπειρίες, καθώς θεωρούνται καθοριστικές για την κατανόηση του κόσμου. Έτσι, με βάση αυτά τα πλαίσια προτείνει ένα τριμερές σχήμα στο οποίο συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν τα κύρια συστήματα στα οποία βασίζεται η γνώση και η δημιουργία: το σύστημα των ενεργειών, το σύστημα της πρόσληψης και το σύστημα των αισθημάτων.

Ειδικότερα όμως, αυτό που είναι σημαντικό για τον Gardner είναι ο τρόπος με τον οποίο το παιδί αποκτά και χρησιμοποιεί τα σύμβολα όπως αρμόζουν σε κάθε γνωστικό τομέα, για παράδειγμα η εξέλιξη στη σχεδιαστική ικανότητα. Ο Gardner διακρίνει τρία βασικά στάδια στη διάρκεια της εξελικτικής διαδικασίας:

1. Το αισθησιοκινητικό ή προ-συμβολικό (από τη γέννηση έως τα 5-7 χρόνια). Η γνώση έρχεται μέσα από τις αισθητηριακές προσλήψεις και τη δράση. Τα τρία συστήματα ενεργειών όπως αναφέρθηκαν νωρίτερα αρχίζουν σταδιακά να διαχωρίζονται.
2. Το συμβολικό – το «παιδί κατασκευαστής» (από τα 7 έως τα 10 χρόνια). Το παιδί σε αυτό το στάδιο ενημερώνεται για τους κανόνες που υπάρχουν και αρχίζει να περιλαμβάνει στην εργασία του σύμβολα, άμεσα συσχετισμένα με το περιβάλλον στο οποίο κοινωνικοποιείται.
3. Το συμβολικό – Το παιδί που σκέπτεται κριτικά (προεφηβεία). Η ολοκλήρωση και των τριών συστημάτων με εφαρμογή σε διαφορετικά γνωστικά επίπεδα ενδυναμώνεται όσο οι δεξιότητες του παιδιού βελτιώνονται (Μυλωνάκου – Κεκέ, 2009: 178-179).

2.6 Παιδικό σχέδιο και παιδί

α. Προβολικές προσεγγίσεις

Σύμφωνα με τον Sigmund Freud (1976) οι ζωγραφιές ενός παιδιού επηρεάζονται από τις ασύνειδες επιθυμίες και τους φόβους του. Μια τέτοια άποψη παρουσιάζει την έκφραση των ασύνειδων επιθυμιών και συναισθημάτων ως το κίνητρο για την παραγωγή σχεδίων. Επιπρόσθετα, μέσα από τα σχέδια προβάλλεται η προσωπικότητα του παιδιού. Μεταγενέστερες θεωρίες παρουσιάζουν την ανάγκη του παιδιού να μεγαλώσει και να αναλάβει ενεργητικό ρόλο ως αιτίες για την παραγωγή σχεδίου και παιχνιδιού. Το παιδί βρίσκει το σχέδιο ικανοποιητικό τη στιγμή που του δίνει την αίσθηση της κυριαρχίας. Έτσι, το παιδί όταν νιώθει ότι έχει κατακτήσει ένα σχεδιαστικό θέμα το χρησιμοποιεί συνεχώς και προσπαθεί να το απεικονίσει με όσο γίνεται πιο ρεαλιστικό τρόπο. Ο Gardner (1970) υποστήριξε ότι τα παιδιά ζωγραφίζουν για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Ο Freeman (1980) τονίζει ότι η κατασκευή εικόνων είναι ο λόγος για την κατασκευή ενός σχεδίου.

Επομένως, τα παιδιά ζωγραφίζουν επειδή βρίσκουν ικανοποίηση στο να παράγουν εικόνες και μέσω αυτών εκφράζουν τις εμπειρίες και τα συναισθήματά τους. Στις περισσότερες έρευνες παιδικών σχεδίων έχει παρατηρηθεί ότι η ανθρώπινη φιγούρα κυριαρχεί στα σχέδια και ακολουθούν τα σπίτια, τα ζώα, τα λουλούδια, τα αυτοκίνητα και τα αεροπλάνα. Σίγουρα τη θεματολογία των σχεδίων θα επηρεάσουν και οι πολιτισμικές επιρροές που δέχεται το παιδί από το περιβάλλον του (Τόμας - Σιλκ, 1997).

β. Κοινωνικές επιδράσεις

Ο περίγυρος του παιδιού σύμφωνα με τη βιβλιογραφία σαφώς και θα επηρεάσει την σχεδιαστική έκφραση του παιδιού τόσο παρέχοντάς του σχεδιαστικά υλικά όσο και ενισχύοντας την καλλιτεχνική έκφραση του παιδιού με θετικά σχόλια. Αδιαμφισβήτητα τα παιδιά απολαμβάνουν τον έπαινο για τα σχέδιά τους. Όσο μεγαλώνει ένα παιδί τόσο μειώνεται η ενασχόλησή του με το σχέδιο. Όσο όμως το παιδί ασχολείται με το σχέδιο σίγουρα επιδιώκει να επικοινωνήσει με τον κοινωνικό του περίγυρο και η ίδια η επικοινωνία πολλές φορές γίνεται αιτία για κατασκευή σχεδίων (Τόμας - Σιλκ, 1997).

γ. Οι ζωγραφικές επιλογές του παιδιού

Ανάμεσα στους παράγοντες που θα πρέπει να ληφθούν υπόψη για την ερμηνεία του παιδικού σχεδίου είναι η τοποθέτηση του σχεδίου στο χαρτί, η σκιαγράφιση και το πάχος των γραμμών, η διαδοχή σχεδίασης των μέρων, η έκταση και η κατανομή των λεπτομερειών, τα σβησίματα και η απεικόνιση του ρουχισμού και του φόντου. Βέβαια όλα τα παραπάνω μπορεί να ερμηνευτούν διαφορετικά ανάλογα με τις περιπτώσεις, εξάλλου σε βιβλία σχετικά με την προβολική ερμηνεία αναφέρεται ότι κανένα στοιχείο δεν πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από μόνο του αλλά υπό το φως όλου του διαθέσιμου κλινικού υλικού (Τόμας - Σιλκ, 1997).

δ. Το σπίτι όπως το ζωγραφίζει το παιδί

Όπως υποστηρίζει ο Μπέλλας (2009) το σπίτι αποτελεί από τα πιο συνηθισμένα ζωγραφικά θέματα του παιδιού και έχει απασχολήσει πολλούς ερευνητές λόγω της προβολικής και εκφραστικής σημασίας που διαθέτει. Ως σπίτι στο παιδικό ιχνογράφημα, η βιβλιογραφία δέχεται οποιαδήποτε ανθρώπινη κατασκευή μπορεί να στεγάσει ανθρώπους, έτσι ένα παιδί μπορεί να ζωγραφίσει για σπίτι του μια εκκλησία, ένα σχολείο, μια πολυκατοικία, κλπ. Όλα τα προηγούμενα αποτέλεσαν από τους ερευνητές αντικείμενα μελέτης λόγω της προβολικής και εκφραστικής σημασίας τους (Μπέλλας, 2009).

Τα πρώτα αντικείμενα που πρωταγωνιστούν στα παιδικά ιχνογραφήματα είναι ο άνθρωπος, τα ζώα και ακολουθεί το σπίτι. Σύμφωνα με τη Ντε Μερεντιέ *“η εικόνα του ανθρώπου αποτελεί κλειδί για την αποκρυπτογράφηση της παιδικής γραφής”* (Ντε Μερεντιέ, 1981 :54). Δεν υπάρχει ταύτιση των ερευνητών αναφορικά με την ηλικία που το παιδί ξεκινά να αποτυπώνει στο χαρτί το σπίτι, οι περισσότεροι προσανατολίζονται περίπου στην ηλικία των 3,5 με 4 ετών. Το κάθε παιδί έχει το δικό του ρυθμό ανάπτυξης της ιχνογραφικής ικανότητας, οπότε με βάση αυτό τον ρυθμό θα κάνουν και την εμφάνισή τους όλα τα αντικείμενα στο χαρτί (Μπέλλας, 2009).

Αρχικά το παιδί στα πρώτα στάδια εξέλιξης του παιδικού ιχνογραφήματος ζωγραφίζει το σπίτι με απλά γεωμετρικά σχήματα, ένα τετράγωνο που αναπαριστά το σπίτι και ένα τρίγωνο που αναπαριστά τη σκεπή. Αναφορικά με τη μορφή που παρουσιάζει το σπίτι στα πρώτα εξελικτικά στάδια του παιδικού ιχνογραφήματος οι

ερευνητές παρατηρούν ότι δεν επηρεάζεται από τα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται το παιδί και ότι ακόμη και παιδιά των πόλεων ζωγραφίζουν το σπίτι τους με αυτή την τριγωνική στέγη. Επίσης, στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του παιδικού ιχνογραφήματος το σχέδιο του ανθρώπου με το σχέδιο του σπιτιού βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση δηλαδή το παιδί μπορεί να ζωγραφίζει σπίτι που να μοιάζει με ανθρωπάκι και το αντίστροφο (Μπέλλας, 2009).

Σιγά σιγά και με την μετάβασή του από το ένα στάδιο στο άλλο το παιδί ενισχύει το ιχνογράφημά του τοποθετώντας αντικείμενα και πρόσωπα μέσα στο σπίτι. Μετά το 5ο έτος της ηλικίας του το παιδί αρχίζει να προσθέτει λεπτομέρειες στο ιχνογράφημά του, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο ότι έχει φτάσει σε ένα ανώτερο επίπεδο εννοιολογικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Όταν το παιδί φτάσει στην ηλικία των 7 ετών, θα ζωγραφίζει κτίρια και σπίτια που θα χαρακτηρίζονται από την λειτουργικότητά τους. Μετά την ηλικία των 8 ετών το παιδί παρατάσσει το σπίτι στην ίδια ευθεία με το δρόμο και μπορεί να σχεδιάσει το φυσικό περιβάλλον γύρω από το σπίτι. Σύμφωνα με την N. Kim Chin (1989) το σπίτι έχει μια συμβολική σημασία παγκόσμια και μια ατομική και προσωπική σημασία για το παιδί που το ζωγράφισε (Μπέλλας, 2009).

ε. Το σχέδιο του σπιτιού, του δέντρου και του ανθρώπου

Το σχέδιο του σπιτιού, του δέντρου και του ανθρώπου (House – Tree- Person H.T.P.) αποτελούν μια συστοιχία προβολικών τεχνικών του John Buck (1948). Το σπίτι παρέχει πληροφορίες για το περιβάλλον στο οποίο ζει ο σχεδιαστής, το δέντρο δίνει πληροφορίες σχετικές με την ανάπτυξη του σχεδιαστή και το σχέδιο του ανθρώπου μας πληροφορεί για την ωριμότητα και την προσωπικότητα του σχεδιαστή. Η τεχνική του Buck ήταν από τις πρώτες που το σχέδιο του ανθρώπου θεωρήθηκε ως μια προβολή του ασυνείδητου. Μεταγενέστερες μελέτες έδωσαν πρόσθετες ερμηνείες. Το σπίτι συμβολίζει το σώμα ή το οικογενειακό σπίτι του σχεδιαστή, το δέντρο παρουσιάζει τα βαθύτερα και υποσυνείδητα αισθήματα του δημιουργού και ο άνθρωπος εκφράζει τη συνειδητή αντίληψη του παιδιού για τον εαυτό του και τις σχέσεις του με το περιβάλλον (Μυλωνάκου – Κεκέ, 2009).

Κεφάλαιο 3ο

Η αξιοποίηση του παιδικού ιχνογραφήματος στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι αναγκαία. Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει λόγος για τη συσχέτιση παιδικού ιχνογραφήματος και εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως και για το ρόλο του εκπαιδευτικού στην αξιοποίηση του παιδικού σχεδίου ως εκπαιδευτικού εργαλείου στην τάξη.

3.1 Το παιδικό ιχνογράφημα στην εκπαιδευτική διαδικασία

Το παιδικό ιχνογράφημα αποτελεί ένα σημαντικό και ποιοτικό εργαλείο στα χέρια κάθε εκπαιδευτικού, προκειμένου να εντοπίσει και να αξιολογήσει πτυχές και χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού, τα οποία εν δυνάμει μπορούν να βελτιώσουν ή να ενισχύσουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να χρησιμοποιήσει το παιδικό ιχνογράφημα καθώς μέσα από την ανάγνωση της παιδικής ζωγραφιάς λαμβάνει πληροφορίες χρήσιμες για τους μαθητές του και ικανές να βοηθήσουν στην εφαρμογή νέων πρακτικών διδασκαλίας πιο κοντά στις ανάγκες του παιδιού.

Σύμφωνα με την Ντε Μερεντιέ τα τεστ με βάση τα παιδικά σχέδια έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα, για να καθοριστεί ο βαθμός πνευματικής ωρίμανσης και να εντοπιστούν έγκαιρα σημάδια νοητικής ανεπάρκειας (Ντε Μερεντιέ, 1981:101).

Ειδικότερα, πριν την είσοδό του το παιδί στο σχολείο έχει βελτιώσει το σχέδιό του σε ικανοποιητικό βαθμό. Το παιδί ξεκινά να ντύνει το ανθρωπάκι του και συχνά το ταυτίζει με κάποιο πρόσωπο τους περιβάλλοντός του (μαμά, μπαμπάς, δάσκαλος). Ταυτόχρονα με την είσοδό του στο δημοτικό το παιδί είναι σε θέση να περιγράφει λεκτικά το σχέδιό του. Η παιδική ζωγραφιά διανθίζεται με λόγια και φαντασία, επιπρόσθετα το παιδί περιγράφει επακριβώς αυτό που αναπαριστά το σχέδιο. Έτσι, το σχέδιο εμπλουτίζεται με κίνηση, πολλά αντικείμενα και πρόσωπα που χαρακτηρίζονται από ακρίβεια και πιστότητα (συγκεκριμένος ρεαλισμός). (Πολυζώτη, 2014). Στο στάδιο αυτό ο δάσκαλος οφείλει να ενισχύσει ζωγραφικά το παιδί και δεδομένου ότι τα σχέδιά του χαρακτηρίζονται από ακρίβεια να αξιολογήσει τα στοιχεία σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι σε θέση να αξιοποιήσει τα συμπεράσματα προς όφελος του παιδιού οργανώνοντας ένα πλαίσιο μάθησης

προσαρμοσμένο στο παιδί. Η γνώση είναι δύναμη στα χέρια ενός εκπαιδευτικού.

Αποτελεί αδιαφιλόνικητη αλήθεια ότι το παιδικό ιχνογράφημα «μαρτυρά» τις σκέψεις και τα συναισθήματα του παιδιού, αποτελεί ένα τρόπο μη λεκτικής επικοινωνίας μεταξύ παιδιού και εκπαιδευτικού, όταν η επικοινωνία δεν μπορεί να επιτευχθεί λεκτικά.

Σημαντικό και άκρως εποικοδομητικό είναι το γεγονός ότι το παιδικό ιχνογράφημα δίνει πληροφορίες σχετικά με τις γνωστικές ικανότητες του παιδιού. Βοηθάει το δάσκαλο να καταλάβει που βρίσκεται αναπτυξιακά το παιδί, με βάση τη χρονολογική του ηλικία και πως πρέπει να σχεδιάζει σύμφωνα με αυτή (ωριμότητα σχεδίου). Επιπρόσθετα, μέσω του παιδικού ιχνογραφήματος ο δάσκαλος είναι σε θέση να εντοπίσει τις προτιμήσεις και τις ιδιαίτερες κλίσεις του παιδιού, αφού πάνω στο χαρτί αποτυπώνονται στοιχεία της προσωπικότητάς του και οι ικανότητές του. Άμεσο επακόλουθο είναι ο εκπαιδευτικός να καταφέρει να τροποποιήσει ανεπιθύμητες συμπεριφορές ή ακόμη καλύτερα να καλλιεργήσει τα θετικά στοιχεία του χαρακτήρα. Το σημαντικό σε κάθε περίπτωση είναι να αξιοποιηθούν οι πληροφορίες σχετικά με τον χαρακτήρα των μαθητών για να δημιουργηθεί ένα αξιόλογο και ενδιαφέρον περιβάλλον μάθησης όπου θα έχει στόχο την μέγιστη δυνατή επίδοση των μαθητών (Σειραδάκη,2013).

Συμπληρωματικά στα όσα αναφέρθηκαν, ο δάσκαλος μπορεί να αντλήσει τις παραπάνω πληροφορίες από τον τρόπο που το παιδί ζωγραφίζει. Ειδικότερα, τα τεράστια και ανολοκλήρωτα σχέδια, η απουσία λαιμού και η έλλειψη συμμετρίας στα άκρα δείχνουν ένα παρορμητικό παιδί. Οι πλάγιες φιγούρες, η έλλειψη χεριών ή ποδιών, τα τερατώδη σχέδια και το μικρό κεφάλι μαρτυρούν ένα παιδί γεμάτο ανασφάλεια. Αντίθετα, τα κολλητά και σταυρωτά μάτια, τα μυτερά δόντια, τα μακριά χέρια και τα γυμνά γεννητικά όργανα δείχνουν επιθετικότητα και θυμό. Άγχος φανερώνει η απουσία ματιών, το έντονο σβήσιμο, τα κολλημένα πόδια και τα σύννεφα με τη βροχή. Τέλος, τα μικρά σχέδια, τα κολλημένα στο σώμα χέρια και η έλλειψη στόματος και μύτης δείχνουν ένα ντροπαλό παιδί.

Ένας εκπαιδευτικός μπορεί να πάρει όλες τις παραπάνω πληροφορίες και να τις αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο μέσα στη σχολική αίθουσα για να διαμορφώσει παιδιά με υγιή ψυχισμό και ικανοποιητικό γνωστικό επίπεδο, όλα τα παραπάνω φυσικά κατά το μέγιστο δυνατό (Μπράχου, 2016) .

Κεφάλαιο 4ο

Οι πρόσφυγες είναι η νέα πραγματικότητα και αποτελούν μέρος της Ευρώπης. Θεωρώ ότι είναι σημαντικό οι μαθητές/ριες να γνωρίσουν, να κατανοήσουν και να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στους πρόσφυγες τη στιγμή που έχουν ενταχθεί σε αρκετές από τις χώρες της Ε.Ε. Άμεσο επακόλουθο ήταν η ενασχόλησή μου με αυτό το θέμα. Επομένως, δεν θα μπορούσε να λείπει από αυτή την εργασία ένα κεφάλαιο που να αναφέρεται στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στην εκπαίδευση των προσφύγων.

4.1 Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων ως Διαπολιτισμική Εκπαίδευση θεωρείται το σύνολο όλων των αρχών, των αντιλήψεων και των πρακτικών που αφορούν τη δημιουργία θετικών σχέσεων μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων. Βασικός σκοπός της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης είναι οι πολιτισμικές, εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ αυτών των ομάδων να λειτουργούν ως παράγοντες θετικής διάκρισης και ισότητας και όχι ως κοινωνικού αποκλεισμού. Στόχος είναι να επιτευχθεί μέσα από τα μέσα διδασκαλίας η αλληλοκατανόηση, ο αμοιβαίος σεβασμός, η ανεκτικότητα και η αποδοχή. Με αυτή την έννοια, η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση διαπνέει το σχολικό πρόγραμμα και τη λειτουργία του σχολείου σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων <http://www.opengov.gr/ypepth/?p=3148>).

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση έκανε την εμφάνισή της στην Ελλάδα μέσω των Τάξεων Υποδοχής (1980-81) και των Φροντιστηριακών Τμημάτων (1982-83), στις αρχές της δεκαετίας του 80 (Ζωγράφου, 2003).

4.2. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και πρόσφυγες

Σε αυτά τα πλαίσια οφείλει να κινηθεί και να δράσει κάθε εκπαιδευτικός της Ελλάδας τη χρονική περίοδο που διανύουμε. Εν έτη 2018 και έχοντας μείνει μεγάλος αριθμός προσφύγων στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει, από το Υπουργείο Παιδείας καθώς και από πολλές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) μια προσπάθεια ένταξης των προσφυγόπουλων στο ελληνικό σχολείο.

Πιο συγκεκριμένα, όπως υποστηρίζει στο άρθρο του ο Γιάννης Παλαιολόγου, τον Ιούνιο του 2017 σε ένα σχολείο του Δήμου Αθηναίων στα Πετράλωνα, ξεκίνησε η εκπαιδευτική δράση: «Βήμα στο Σχολείο/Step2School». Τη δράση έχει αναλάβει η ΜΚΟ «Μετάδραση», με σκοπό να προετοιμάσει την ένταξη προσφύγων ηλικίας 6 – 17 ετών στο ελληνικό σχολείο το Σεπτέμβριο του 2017. Στο πρόγραμμα έλαβαν μέρος συνολικά 550 παιδιά. Τα προσφυγόπουλα διδάσκονταν καθημερινά την ελληνική γλώσσα, μαθηματικά, πληροφορική και γυμναστική. Το σημαντικό είναι ότι τα παιδιά που προορίζονταν για οικογενειακή επανένωση στη Γερμανία παρακολούθησαν μαθήματα γερμανικών, ώστε να είναι κατάλληλα εφοδιασμένα για τη διαμονή τους στη Γερμανία. Στη δράση έλαβαν μέρος 15 διδάσκοντες και 5 εθελοντές. Καθοριστική και υποστηρικτική ήταν η συμβολή του Δήμου των Αθηναίων (Παλαιολόγος, 2017).

Τα παιδιά αυτά ζώντας σε εμπόλεμη ζώνη, έδιναν καθημερινά τη δική τους μάχη για τη ζωή, ώσπου έφτασαν σε μια χώρα που το λιγότερο που μπορεί να κάνει είναι να τους εντάξει στο εκπαιδευτικό του σύστημα και να τους γεμίσει πολεμοφόδια ικανά να τους προσφέρουν μια καινούρια ζωή γεμάτη αγάπη και ασφάλεια. Κατά της διάρκειας της δράσης «Βήμα στο Σχολείο/Step2School», τα παιδιά εντάχτηκαν με επιτυχία στο πρόγραμμα του ελληνικού σχολείου.

Αξίζει να αναφερθεί και ένα πρόγραμμα που υλοποιείται στα δυο Γεωπονικά Πανεπιστήμια της Ελλάδας στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Το πρόγραμμα σχεδιάστηκε από το υπουργείο παιδείας και αφορά την αγροτική εκπαίδευση προσφύγων ηλικίας 15 έως 18 ετών. Οι βασικοί στόχοι είναι η εκπαίδευση των εφήβων προσφύγων και η απόκτηση δεξιοτήτων σε πεδία αγροτικής εκπαίδευσης, οι οποίες θα συμβάλλουν ως γνώση σε μια ενδεχόμενη επαγγελματική πορεία των παιδιών αυτών στον αγροτικό τομέα. Σε αυτό το πρόγραμμα θα λάβει μέρος το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων καθώς και οι φοιτητές πραγματοποιώντας

την πρακτική τους άσκηση (Χριστοδούλου, 2017).

Είναι φανερό ότι τόσο η κυβέρνηση όσο και οι οργανωμένες ΜΚΟ έχουν στόχο να εντάξουν όσο πιο ομαλά γίνεται τα προσφυγόπουλα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Κλείνοντας, την ενότητα αυτή καλό θα ήταν να γίνει μια ακόμη αναφορά στα προγράμματα ένταξης των προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σύμφωνα με τον Λακασά με δημοσίευσμά του στην Καθημερινή αναφέρει ότι το Υπουργείο Παιδείας σχεδιάζει την έναρξη λειτουργίας 800 τάξεων υποδοχής περίπου 200.000 προσφυγόπουλων σε ελληνικά σχολεία σε όλη τη χώρα. Όλα αυτά υλοποιήθηκαν τη σχολική χρονιά που διανύουμε κάνοντας από τη μια τη ζωή των παιδιών πιο εύκολη και ενδιαφέρουσα, και ενισχύοντας από την άλλη την αυτοπεποίθησή τους. Είναι γεγονός ότι σε βάθος χρόνου θα διευκολυνθεί η διαμονή τους στην Ελλάδα (Λακασάς, 2016).

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι όλα τα παραπάνω συνέβαλαν θετικά στην απόφασή μας να εντάξουμε τους πρόσφυγες στο σχολείο μας, μέσω σχολικών προγραμμάτων και δράσεων που είχαν σαν βασικό στόχο την εξοικείωση των μαθητών με το προσφυγικό ζήτημα.

4.3 Εκπαιδευτικό σύστημα και πρόσφυγες

Απαραίτητα προϋπόθεση για να ενταχθούν οι μετανάστες ή οι πρόσφυγες μαθητές με επιτυχία σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό να στηρίζεται στην προοπτική της ισότητας και της συντελεστικής αποτελεσματικότητας. Με τον όρο της ισότητας εννοείται η δίκαιη και ισότιμη κατανομή των πόρων και των διαδικασιών και αποτελεσμάτων ανάμεσα σε όλα τα άτομα που συμμετέχουν στην εκπαίδευση, ενώ με τον όρο συντελεστική αποτελεσματικότητα εννοούνται όλες οι διαδικασίες και οι παράγοντες που θα επηρεάσουν τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα (Χατζησωτηρίου, & Ξενοφώντος, 2014). Να προσαρμοστούν δηλαδή, οι δομές εκπαίδευσης, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των νέων μελών της εκπαιδευτικής ομάδας, ώστε τα μαθησιακά εργαλεία να είναι αξιοποιήσιμα από να νέα μέλη. Στο βαθμό που αυτό θα είναι δυνατό, τότε οι επιδόσεις των παιδιών προσφύγων και μεταναστών θα είναι θετικές και η θέση τους στο εκπαιδευτικό σύστημα θα έχει ανοδική πορεία.

Επιπρόσθετα, για να γίνουν εφικτά τα παραπάνω σύμφωνα με τον Χρήστο Γκόβαρη είναι απαραίτητη η προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος στα νέα δεδομένα κοινωνικοποίησης που διαμορφώνει η πολυπολιτισμικότητα (Γκόβαρης, 2011). Γνώμονας κάθε εκπαιδευτικού συστήματος, που θέλει να παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλα τα μέλη του, οφείλει να είναι ο πλουραλισμός και η διαφορετικότητα (Γκόβαρης, 2011).

Δυστυχώς όμως τα αποτελέσματα ερευνών στο θέμα της επίδοσης των μαθητών μεταναστευτικής προέλευσης μαρτυρούν ότι τα παιδιά αυτά έχουν χαμηλή σχολική επίδοση. Πληθώρα αιτιών παρουσιάζονται ως υπεύθυνες για την προαναφερθείσα πραγματικότητα, όπως το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας αυτών των παιδιών, πολιτισμικοί παράγοντες και παράγοντες που έχουν να κάνουν με το σχολείο. Αναφορικά με τις επιδράσεις που δέχονται τα παιδιά από τις οικογένειές τους μόνο μακροπρόθεσμα θα έχει βαθμιαία αλλαγή και θετική εξέλιξη. Αναφορικά τώρα με τους παράγοντες που έχουν σχέση με τη σχολική μονάδα, αποτελεί επιτακτική ανάγκη να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος του σχολείου και να αλλάξει ριζικά διότι είναι ο μόνος καθοριστικός παράγοντας που μπορεί να παίξει ευεργετικό ρόλο στην βελτίωση της επίδοσης των μαθητών. Επομένως, το εκπαιδευτικό σύστημα οφείλει να υποστηρίξει τους δασκάλους να παρέχουν ίσες ευκαιρίες σε όλους τους μαθητές και να εφοδιάσει τα σχολεία με το κατάλληλο υποστηρικτικό υλικό, ώστε να επιτευχθεί ο βασικός στόχος που είναι η ένταξη των μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα με επιτυχία (Χατζησωτηρίου, & Ξενοφώντος, 2014).

Κεφάλαιο 5ο

Σε αυτό το σημείο της εργασίας θα παρουσιαστεί το μεθοδολογικό εργαλείο με το οποίο θα αναλυθούν τα παιδικά ιχνογραφήματα με θέμα το παιδί πρόσφυγας. Το μοντέλο του Barthes-Greimas είναι το πλέον κατάλληλο για τη σημειωτική ανάλυση εικόνων συνοδευόμενων από λεκτικό μήνυμα. Ο Barthes αναφέρει ότι οι εικόνες ούτως ή άλλως από μόνες τους είναι πολύσημες, διαθέτουν μεγάλη ποικιλία πιθανών σημασιών - νοημάτων. Επομένως, αξιοποιώντας αυτή τη μέθοδο στα παιδικά ιχνογραφήματα θα τα αποκωδικοποιήσουμε, για να εντοπίσουμε το μήνυμα που θέλουν να μεταφέρουν.

5.1 Μεθοδολογικό εργαλείο – Μοντέλα σημειωτικής ανάλυσης

Σύμφωνα με τον Goldmann αρχικά πρέπει να κατανοήσουμε τη δομή του αντικειμένου προς ανάλυση και στη συνέχεια πρέπει να εξηγήσουμε αυτή τη δομή (Boklund, K., 1980). Εφόσον λοιπόν το απομονώσουμε από την κοινωνικό-ιστορική του πραγματικότητα στη συνέχεια θα το αναλύσουμε.

Ο Barthes προτείνει το “γλωσσολογικό μοντέλο” για την ολοκλήρωση μιας σημειωτικής ανάλυσης. Επισημαίνει δυο επίπεδα ανάλυσης το κυριολεκτικό (denotation) και το συνειρμικό (connotation). Το κυριολεκτικό επίπεδο περιέχει ένα σύνολο από σημεία (Sid) τα οποία αποτελούνται από ένα σημαίνον (Sad) και ένα σημαινόμοιο (Sed). Κάποια από τα κυριολεκτικά σημεία οδηγούν σε ένα νέο σημαίνον (Sac), το οποίο με τη σειρά του παραπέμπει σε ένα νέο σημαινόμοιο (Sec), με αποτέλεσμα να έχουμε ένα σημείο δευτέρου επιπέδου (Χριστοδούλου, 2007). Αυτό το δεύτερο επίπεδο σημασίας αποτελεί τη συνδήλωση. Ο Barthes αποκαλεί τα συνειρμικά σημαίνοντα “ρητορική” και τα σημαίνοντα στα οποία παραπέμπουν “ιδεολογία”.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά τον Barthes, να αναφερθεί ότι δίνει ιδιαίτερη σημασία στην εικόνα, αφού αυτή είναι που διατηρεί την πληροφορία ζωντανή και μεταφέρει τα μηνύματα στον θεατή/ αναγνώστη (Barthes, 1988). Ο Barthes ειδικά για το παιδικό ιχνογράφημα και την εν δυνάμει ανάλυσή του μέσω της σημειωτικής προσέγγισης έχει υποστηρίξει ένα τύπο επεξεργασίας της εικόνας, όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, όπου το σχέδιο προηγείται σε επεξεργασία

και ο λόγος του σχεδιαστή έρχεται να διευκολύνει τη διαδικασία της ερμηνείας (Μυλωνάκου-Κεκέ, 2009). Η θεωρία αυτή του Barthes έρχεται να αγκυρώσει πάνω στο αντικείμενό της μελέτης μας και να βοηθήσει στην ανάλυση των ιχνογραφημάτων μας. Έτσι, μέσω των δράσεων και των δραστηριοτήτων ως δασκάλα – ερευνήτρια διευκόλυνα τη διαδικασία της σημειωτικής ανάλυσης των παιδικών ιχνογραφημάτων, αποκτώντας με τα παιδιά ένα κοινό κώδικα που μας έδωσε τη δυνατότητα να κατανοήσουμε την «οπτική» με την οποία οι μαθητές εκφράστηκαν. Επομένως, η μέθοδος του Barthes, δεν θα μπορούσε να μην αξιοποιηθεί στην παρούσα εργασία.

Ο Greimas (1966) προτείνει ένα μοντέλο σημασιολογικής ανάλυσης κειμένων. Κατά τη διάρκεια αυτής της ανάλυσης βασική προϋπόθεση είναι ο εντοπισμός των σημασιολογικών ισοτοπικών. Κατηγοριοποίηση των λέξεων ή των φράσεων ανάλογα με το σημασιολογικό τους περιεχόμενο. Ο στόχος είναι να εξεταστούν οι παραπάνω ομάδες, ώστε να εντοπιστεί η αρχή της οργάνωσής τους. Έτσι, θα έχουμε μια σειρά από δομημένα σημασιολογικά σύνολα, τους κώδικες. Επομένως, οι ισότοπες δίνουν τους κώδικες. Ορισμένοι από τους κώδικες θα αναλυθούν περισσότερο προκειμένου να εντοπιστεί ο βαθμός συσχέτισής τους και να διεξαχθεί ένα συμπέρασμα (Χριστοδούλου, 2007) στην παρούσα εργασία το συμπέρασμα έχει σχέση με το βαθμό ευαισθητοποίησης των μαθητών στο θέμα των παιδιών προσφύγων. Στη συνέχεια απαραίτητο είναι να αναφερθεί ο αριθμός, καθώς και η συχνότητα εμφάνισής τους. Έτσι, θα παρουσιαστεί ο αριθμός των ισοτοπικών ποσοτικά και θα καταγραφούν κατά φθίνουσα σειρά συχνότητας (Λαγόπουλος-Boklund, 2016). Στο τέλος, αναλύοντας τα ποσοστά και λαμβάνοντας υπόψη τα γλωσσικά μηνύματα είναι δυνατόν να βγάλουμε συμπεράσματα και να κάνουμε εκτιμήσεις.

Το μεθοδολογικό μοντέλο Barthes-Greimas θα χρησιμοποιηθεί, ώστε να αναλυθεί το υλικό που έχουμε συλλέξει τα τελευταία δυο χρόνια (γραφτό μήνυμα και παιδικά ιχνογραφήματα). Επιλέχτηκε το παραπάνω εργαλείο, γιατί συνδυάζει την ανάλυση της εικόνας με το μήνυμα που τη συνοδεύει. Οι κώδικες ρυθμίζουν και διευκρινίζουν τις σχέσεις μεταξύ σημαινόντων και σημαινόμενων. Επομένως, ήταν απαραίτητο να χρησιμοποιηθούν στην σημειωτική ανάλυση, για να καταφέρουμε να εντοπίσουμε τις σχέσεις που υπήρχαν μεταξύ των ιχνογραφημάτων και των γλωσσικών μηνυμάτων.

Αρχικός στόχος ήταν τα παιδιά να γνωρίσουν τους πρόσφυγες ως έννοια, να βιώσουν την ενσυναίσθηση και τέλος να ευαισθητοποιηθούν με το θέμα των παιδιών προσφύγων. Ακόμη η κατανόηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζει ένας πρόσφυγας και η ψυχοσυναισθηματική του κατάσταση ήταν επιθυμητό να κατανοηθούν από τα παιδιά, διότι θα βοηθήσει στην απόκτηση ενσυναίσθησης. Κατηγοριοποιώντας τις φράσεις και τις λέξεις των γλωσσικών μηνυμάτων ανάλογα με το σημασιολογικό τους περιεχόμενο, εντοπίστηκε η αρχή οργάνωσής τους και οδηγηθήκαμε σε συμπεράσματα που θα παρουσιαστούν αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο.

Να προστεθεί, ότι σύμφωνα με τους Λαγόπουλο και Boklund (2016), η σημειωτική είναι το σημαντικότερο εργαλείο για οποιαδήποτε ιδεολογική ανάλυση, από τα σχολικά εγχειρίδια μέχρι την τέχνη.

Θα κλείσω το θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας λέγοντας, ότι υπάρχουν τόσες αναγνώσεις όσοι και οι αναγνώστες (Eco, 1982).

Κεφάλαιο 6ο

Τα δυο τελευταία χρόνια, συγκεκριμένα τις σχολικές περιόδους 2016-2017 και 2017-2018, ξεκίνησε μια προσπάθεια ευαισθητοποίησης των μαθητών απέναντι στα παιδιά πρόσφυγες μέσω μιας σειράς δραστηριοτήτων και δράσεων, οι οποίες θα παρουσιαστούν αναλυτικά σε αυτό το κεφάλαιο. Απώτερος στόχος αυτής της προσπάθειας ήταν η δημιουργία παιδικών σχεδίων από τους μαθητές με θέμα το παιδί πρόσφυγας. Εν συνεχεία, τα παιδικά ιχνογραφήματα θα αναλυθούν όπως αναφέρθηκε ήδη σε προηγούμενο κεφάλαιο, ώστε να διαπιστωθεί ο βαθμός στον οποίο άλλαξε η στάση των μαθητών απέναντι στα παιδιά πρόσφυγες και ο βαθμός ευαισθητοποίησής τους!

6.1 Συγκριτική προσέγγιση σε δυο περιόδους

A' περίοδος σχολικό έτος 2016-2017

Η Α' περίοδος χαρακτηριζόταν από μαζικές εισροές προσφύγων, ένα νέο φαινόμενο για τα παιδιά, το οποίο παρακολουθούσαν κυρίως μέσα από τις ανακοινώσεις, τα ρεπορτάζ και τα σχόλια της τηλεόρασης. Αυτή την περίοδο στις ανακοινώσεις συμπεριλαμβάνονταν περιστατικά που προκαλούσαν θλίψη και απόγνωση, μέσα από την ιδιαίτερη έμφαση που δινόταν σε περιστατικά θανάτου παιδιών-προσφύγων. Αυτά τα γεγονότα μας έδωσαν το έναυσμα για να αναφερθούμε στο προσφυγικό ζήτημα, να προσδιορίσουμε τη χώρα καταγωγής και να παρουσιάσουμε στοιχεία για την κουλτούρα τους, την καθημερινότητά τους, μέσα από την έμφαση στα γεγονότα του πολέμου και των συνεπειών του. Έτσι, σταδιακά άρχισε να προσδιορίζεται η ταυτότητα πρόσφυγας και ο άλλος να γίνεται γνωστός ως αυτός που μετακινείται, διότι εκδιώκεται από την χώρα του εξαιτίας του πολέμου και πλέον είναι χωρίς πατρίδα. Ταυτόχρονα, το παιδί πρόσφυγας αποκτά μια ταυτοποιητική σχέση με το παιδί Έλληνας ως προς την παιδική ηλικία, τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και γενικότερα το δικαίωμα στην παιδική ηλικία.

B' περίοδος σχολικό έτος 2017-2018

Η Β' περίοδος ξεκινά με μια παγιωμένη κατάσταση με τους μόνιμους πια πρόσφυγες στην Ελλάδα, την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής και την παρουσία τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ζητήματα, τα οποία αναδεικνύει η τηλεόραση μέσω διαφημιστικού υλικού προβολής των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους πρόσφυγες, και αδιαμφισβήτητα αφορούν όλους τους πολίτες αυτής της χώρας. Ταυτόχρονα, από τις ΜΚΟ διαμορφώνεται υλικό για εξοικείωση των παιδιών - γηγενών με τα παιδιά - πρόσφυγες. Ενδεικτικά στο σχολείο μας αξιοποιήθηκε το πρόγραμμα της ActionAid. Πρόκειται για μια σειρά δραστηριοτήτων στα πλαίσια της εβδομάδας δράσεων της ActionAid. Ειδικότερα, ο στόχος ήταν να φτιάξουμε έναν τεράστιο χαρταετό ενώνοντας πολλούς μικρότερους, ώστε να ταξιδέψει και να μεταφέρει μηνύματα, ευχές και γνώσεις από τα παιδιά της χώρας μας στα παιδιά που ζουν μακριά μας και αντιμετωπίζουν δύσκολες και εμπόλεμες καταστάσεις. Ο

στόχος ήταν τα παιδιά να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους, να αποκτήσουν ενσυναίσθηση και να γεμίσουν θετικά συναισθήματα την ψυχή τους ζωγραφίζοντας όλα όσα ένιωσαν στον δικό τους χαρταετό. Στείλαμε τους δικούς μας χαρταετούς στην ActionAid και μαζί με τους χαρταετούς όλων των παιδιών, που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα του οργανισμού, φτιάχτηκε ο χαρταετός που θα ταξιδέψει στις χώρες της Ασίας για να γεμίζει αισιοδοξία και ελπίδα τις ψυχές των παιδιών- προσφύγων αλλά και των παιδιών που παρέμειναν πίσω και συνεχίζουν να παλεύουν για τις αξίες τους.

Ταυτόχρονα, σε διαφορετικές περιόδους ως εκδήλωση αλληλεγγύης συγκεντρώθηκαν τρόφιμα, είδη ιματισμού, παιχνίδια, σχολικά είδη και άλλα. Επομένως, σταδιακά τα παιδιά από την θεωρητική προσέγγιση του θέματος προχώρησαν στην έμπρακτη συμμετοχή μέσω συγκεκριμένων δράσεων που συνέβαλε στην εξοικείωση τους με το προσφυγικό θέμα. Επιπρόσθετα, κατανόησαν τα προβλήματα και τις δυσκολίες που απορρέουν από την ανατροπή μιας κανονικότητας που δημιουργούσε η οικογένεια, η καθημερινότητα στο σχολείο, το παιχνίδι στη γειτονιά και γενικότερα, η προσήλωση σε στόχους, για μια ζωή που φαινόταν ότι διαρκώς θα βελτιώνεται.

6.2 Μεθοδολογία

Ιχνογραφήματα

Επικεντρωθήκαμε σε δυο περιόδους σχολικό έτος 2016-2017 και σχολικό έτος 2017-2018. Τόσο στη μια όσο και στην άλλη περίοδο αξιοποιήθηκαν ειδήσεις από τα Μ.Μ.Ε., φωτογραφικό και εκπαιδευτικό υλικό. Έτσι, παράλληλα με τη δημιουργία ιχνογραφημάτων υπήρχε ροή εκπαιδευτικού υλικού και ενίσχυση του ενδιαφέροντος για το προσφυγικό ζήτημα. Συνολικά παράχθηκαν 9 χαρταετοί (οπτικό υλικό με γραπτό μήνυμα) και 10 παιδικά ιχνογραφήματα.

Αξιοποιήθηκε το εκπαιδευτικό υλικό της ActionAid, το βιβλίο «Μονόλογοι από το Αιγαίο» σε επιμέλεια της Τσουκαλά Χαράς, το παραμύθι «Ο κήπος των συναισθημάτων» από τη UNICEF, το βιβλίο «Μια άλλη ζωή» επιμελητές Παπαϊωάννου Ηρακλής και Πετσίνη Πηνελόπη Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης. Ειδικά κατά τη διάρκεια της Β' περιόδου η διαδικασία επικοινωνίας με το προσφυγικό θέμα ενισχύθηκε με τη συμμετοχή της τάξης στο πρόγραμμα Teachers4Europe, όπου τα παιδιά μέσω της τεχνολογίας επικοινωνούν, συνδέονται

με άλλα εκπαιδευτικά συστήματα με κοινή θεματική τους πρόσφυγες. Ειδικότερα, τα παιδιά μαθαίνουν πώς οι πρόσφυγες έφτασαν στην Ευρώπη, τις δυσκολίες αυτού του ταξιδιού όπως και την αντιμετώπισή τους από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Αναφερθήκαμε στις αξίες της Ε.Ε. , χαράξαμε σε χάρτες τη διαδρομή και την πορεία του ταξιδιού των προσφύγων και τέλος εκφράσαμε τα συναισθήματά μας λεκτικά και μη λεκτικά μέσω παιχνιδιών. Μετά την ολοκλήρωση των παραπάνω δραστηριοτήτων οδηγηθήκαμε στην παραγωγή παιδικών ιχνογραφημάτων αποτυπώνοντας τα παιδιά πρόσφυγες όπως καταχωρήθηκαν στο μυαλό και στη ψυχή των μαθητών.

Στόχος μας ήταν να δημιουργήσουμε βιώματα στα παιδιά μέσω πολλών και διαφορετικών εργαλείων δράσης και προσέγγισης για το θέμα το παιδί πρόσφυγας. Επιπρόσθετοι στόχοι ήταν τα παιδιά να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άλλα παιδιά της ηλικίας τους, να εμπεδώσουν τις έννοιες του πολέμου, του πρόσφυγα, των αξιών, της αλληλεγγύης, να συνειδητοποιήσουν τις επιπτώσεις που φέρει ο πόλεμος στις ζωές των ανθρώπων και να αντιληφθούν τις κοινωνικό-πολιτισμικές διαφορές μεταξύ των ίδιων και των προσφυγόπουλων και μετέπειτα να εξάγουν συμπεράσματα. Κυρίως όμως στόχος μας ήταν να γεμίσουν θετικά συναισθήματα για τον συνάνθρωπό τους μέσω της ενσυναίσθησης. Απώτερος σκοπός ήταν η ευαισθητοποίησή των μαθητών για τα παιδιά πρόσφυγες. Ως αξιολόγηση του βαθμού ευαισθητοποίησης των μαθητών, καθώς και το βαθμό που επηρέασε τα παιδιά το σύνολο των δραστηριοτήτων προχωρήσαμε στη δημιουργία ενός παραμυθιού με θέμα το παιδί πρόσφυγας, το οποίο παρουσιάσαμε στις άλλες τάξεις του σχολείου την ημέρα της Ευρώπης και στους γονείς τους την τελευταία μέρα του σχολείου στην καθιερωμένη γιορτή λήξης.

Στις δυο διαφορετικές φάσεις συγκεντρώθηκαν ιχνογραφήματα τα οποία μελετώνται ως εξής: α) ως υλικό σε δυο διαφορετικές περιόδους β) συγκριτικά το υλικό της Α' και Β' περιόδου, ώστε να διαφανεί η εξοικείωση ή μη των παιδιών με το προσφυγικό θέμα, η ένταση – εξέλιξη των συναισθημάτων, η εργαλειακή απόδοση σκέψεων για τους πρόσφυγες μέσα από τα δυο διαφορετικά εργαλεία (γραφτό μήνυμα -σε μορφή χαρταετού- και ιχνογράφημα).

6.3 Μεθοδολογία Ανάλυσης

Τα ιχνογραφήματα και τα γλωσσικά μηνύματα των χαρταετών θα αναλυθούν με τη μέθοδο Barthes-Greimas. Η μέθοδος αυτή είναι ένας συνδυασμός της μεθόδου του Roland Barthes και του Algirdas Julien Greimas, για την ανάλυση πολυτροπικών κειμένων. Πιο συγκεκριμένα, το υλικό που θα αναλυθεί έχει τόσο γλωσσικά όσο και εικονικά μηνύματα. Έτσι, με τη χρήση των ισοτοπιών (κωδίκων) του Greimas θα εντοπιστούν οι κώδικες που θα μας βοηθήσουν να αναλύσουμε ποσοτικά το υλικό. Στη συνέχεια με τη βοήθεια του πίνακα ανάλυσης του Barthes, θα αναλυθούν τα σημεία σε καταδηλωτικό και συνδηλωτικό επίπεδο.

6.4 Εφαρμογή σημειωτικής ανάλυσης

Σύμφωνα με τον Barthes, η δομή της φωτογραφίας δεν είναι μεμονωμένη, έχει άμεση σύνδεση με το κείμενο ή τη λεζάντα που τη συνοδεύει. Επομένως, το σύνολο της πληροφόρησης στηρίζεται τόσο στη γλωσσική, όσο και στην εικονική δομή. Μόνο όταν αναλυθεί κάθε δομή χωριστά, θα μπορέσει να ολοκληρωθεί η ερμηνεία και να κατανοηθεί το νόημα και το μήνυμα της εικόνας (Barthes, 1988). Για να καταφέρουμε να φτάσουμε στο τελικό επίπεδο της κατάκτησης του νοήματος, θα χρησιμοποιήσουμε τους ισοτοπίες (κώδικες) του Greimas. Οποιοσδήποτε κώδικας θα συνοδευτεί από τον αριθμό εμφάνισής του, ώστε μετέπειτα να κατανοηθεί η σημασία του και αφού συγκριθεί με άλλους κώδικες, να οδηγηθούμε στο τελικό μας συμπέρασμα.

6.4.1. Ανάλυση κωδίκων εικόνας και κειμένου - Ποιοτική ανάλυση

Α΄ περίοδος
Σχολικό έτος 2016-2017

1ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: μηνύματα αγάπης μέσα σε ένα χαρταετό

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: αγάπη και ειρήνη

Θέματα εικόνας: Χρωματικός κώδικας, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/ειρήνη, κώδικας συναισθήματος

2ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:

Συρία, Ιράν, Ιράκ, Ελλάδα, Τουρκία

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο

ακουογραμμμάτων: χαρακτηριστικά πολιτισμικά στοιχεία χωρών από τις οποίες θα περάσει ο χαρταετός για να φτάσει στο παιδί πρόσφυγας

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: πολιτισμός

Θέματα εικόνας: πολιτισμικός κώδικας

/σημεία πολιτισμού, χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

3ος χαρταετός

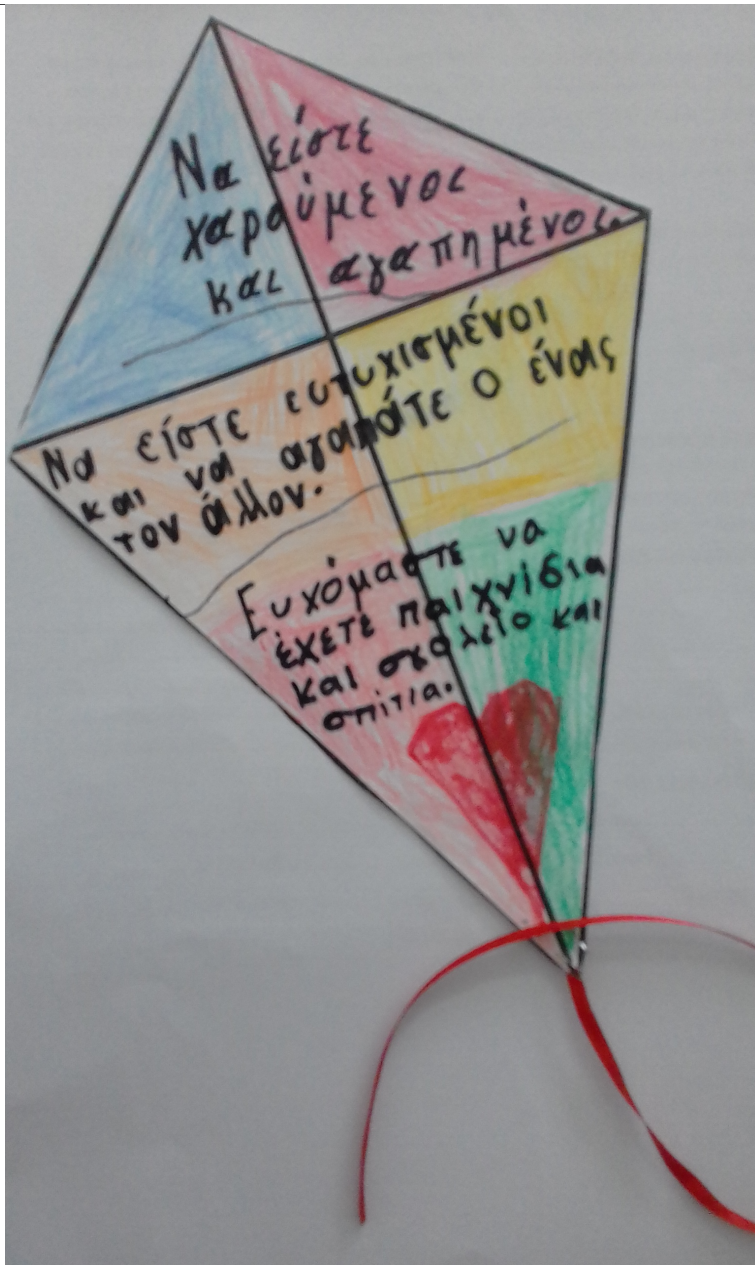
Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: ένας χαρταετός με μηνύματα αγάπης και ευχές για ένα καλύτερο μέλλον

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: Ευχές και μηνύματα αγάπης

Θέματα εικόνας: χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, κώδικας συναισθήματος, χαρά, ευτυχία, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Σας ευχόμαστε να βρείτε σπίτι, παίζω, χαίρομαι, ευτυχία, αγαπώ, φροντίδα, επιτυχία, αλλαγή, Να είστε καλά και να ζήσετε για πάντα!!!

4ος χαρταετός

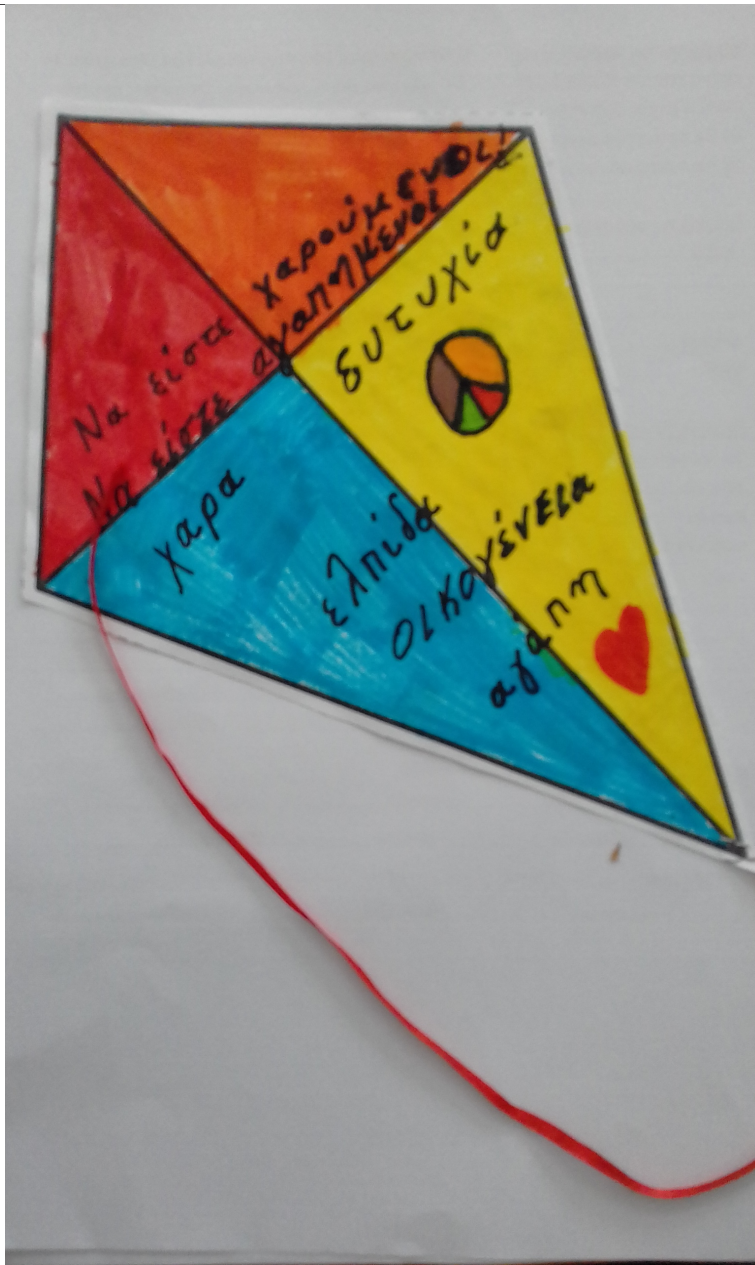
Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: ένας χαρταετός με μηνύματα αγάπης και ευχές

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: αλληλεγγύη και υποστήριξη μεταξύ των παιδιών

Θέματα εικόνας: χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, αλληλεγγύη, κώδικας συναισθήματος, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Να είστε χαρούμενοι και αγαπημένοι. Να είστε ευτυχισμένοι και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον. Ευχόμαστε να έχετε παιχνίδια και σχολείο και σπίτια.

5ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: μηνύματα αγάπης και καταγραφή ιδεών σε ένα χαρταετό

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: καταγραφή αξιών και ευχές γεμάτες αγάπη και ελπίδα για ένα καλύτερο κόσμο

Θέματα εικόνας: κώδικας συναισθήματος, χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, αλληλεγγύη, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Να είστε χαρούμενοι και αγαπημένοι, χαρά, δυστυχία, ελπίδα, οικογένεια, αγάπη

6ος χαρταετός

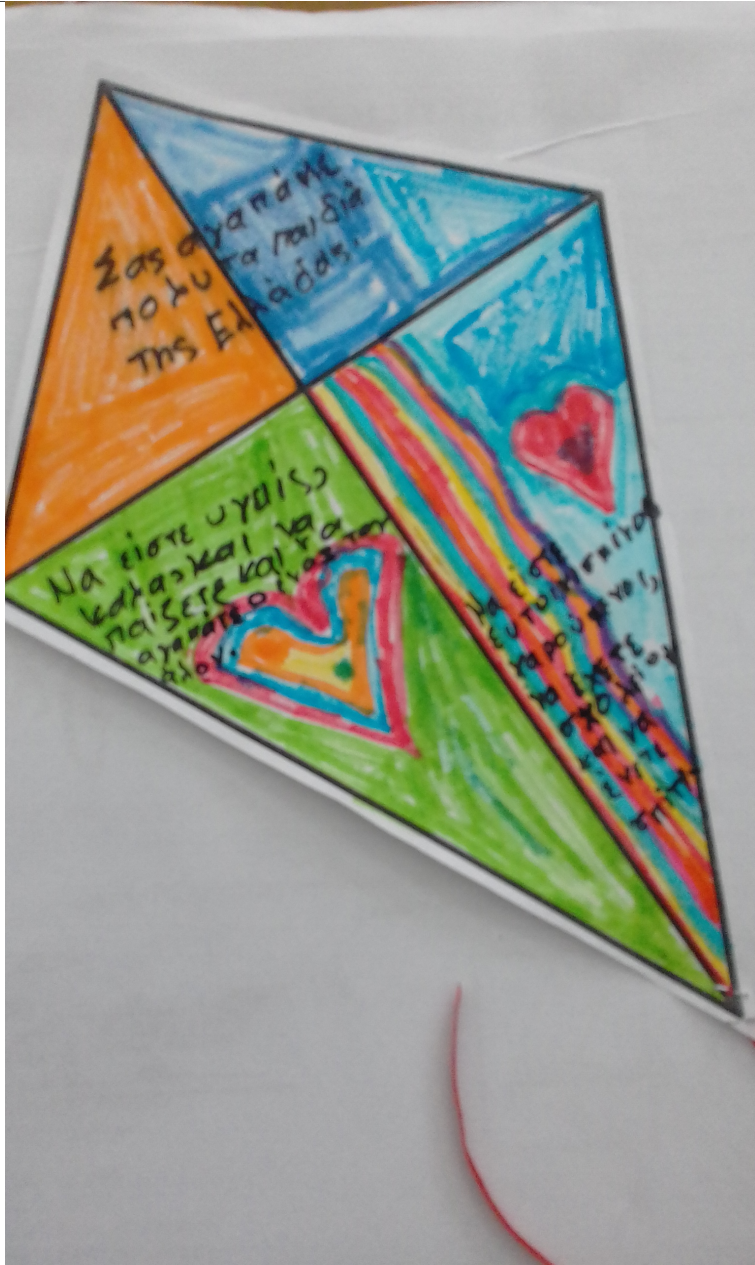
Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
Ευρώπη και Ασία

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: ένας χάρτης με σημαίες κρατών και σύμβολα ειρήνης συνοδευόμενος από την επιθυμία του μαθητή για ειρήνη σε ένα χαρταετό

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: όλοι οι λαοί ενωμένοι και αγαπημένοι

Θέματα εικόνας: χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, ειρήνη, ένωση, πολιτισμικός κώδικας /σημεία πολιτισμού, γεωγραφικός κώδικας, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Όλος ο κόσμος να είναι ενωμένος. Ασία, Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Αλβανία, Αυστρία, Βουλγαρία, Π.Γ.Δ.Μ., Τουρκία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Ρουμανία..

7ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: ένας χαρταετός με μηνύματα αγάπης και ευχές

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: αγάπη και αλληλεγγύη

Θέματα εικόνας: κώδικας συναισθήματος, χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, αλληλεγγύη, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Σας αγαπάμε πολύ τα παιδιά της Ελλάδας. Να είστε υγιείς, καλά και να παίζετε και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον. Να είστε ευτυχισμένοι, χαρούμενοι, να έχετε σχολείο και να έχετε σπίτι.

8ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ευχή και σύμβολά ειρήνης μαζί με την ελληνική σημαία σε ένα χαρταετό.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: αγάπη και ειρήνη

Θέματα εικόνας: κώδικας συναισθήματος, χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, αλληλεγγύη, κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Να είστε ευτυχισμένοι.

9ος χαρταετός

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: σε ένα χαρταετό ευχές και συναισθήματα αγάπης

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: ευχές

Θέματα εικόνας: κώδικας συναισθήματος, χρωματικός κώδικας, κώδικας συμβόλων, κώδικας αξιών/αγάπη, αλληλεγγύη κώδικας πληροφορίας / επικοινωνίας

Εικόνα με γλωσσικό μήνυμα: Χαρά, ευτυχία, αισιοδοξία, σκέψη, Να φτάσετε μέχρι τα 200 και χωρίς καμία αρρώστια.

Σύνολο κωδίκων χαρταετών 45

Ανάλυση γλωσσικών μηνυμάτων χαρταετών

3ος χαρταετός : Σας ευχόμαστε να βρείτε σπίτι, παίζω, χαίρομαι, ευτυχία, αγαπώ, φροντίδα, επιτυχία, αλλαγή, Να είστε καλά και να ζήσετε για πάντα!!! **κώδικας αξιών, κώδικας συναισθήματος**

4ος χαρταετός: Να είστε χαρούμενοι και αγαπημένοι. Να είστε ευτυχισμένοι και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον **κώδικας αξιών**. Ευχόμαστε να έχετε παιχνίδια και σχολείο και σπίτι. **κώδικας ελεύθερου χρόνου/ παιχνίδι, δραστηριότητα, φιλία, κώδικας συναισθήματος**

5ος χαρταετός: Να είστε χαρούμενοι και αγαπημένοι, χαρά, δυστυχία, ελπίδα, οικογένεια, αγάπη. **κώδικας αξιών, κώδικας συναισθήματος**

6ος χαρταετός: Όλος ο κόσμος να είναι ενωμένος. **κώδικας αξιών** Ασία, Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Αλβανία, Αυστρία, Βουλγαρία, Π.Γ.Δ.Μ., Τουρκία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία, Ρουμανία.. **γεωγραφικός κώδικας**

7ος χαρταετός: Σας αγαπάμε πολύ τα παιδιά της Ελλάδας **γεωγραφικός κώδικας**. Να είστε υγιείς, **κώδικας υγείας** καλά και να παίζετε **κώδικας ελεύθερου χρόνου/ παιχνίδι, δραστηριότητα, φιλία** και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον **κώδικας αξιών**. Να είστε ευτυχισμένοι, χαρούμενοι, **κώδικας συναισθήματος** να έχετε σχολείο **εκπαιδευτικός κώδικας** και να έχετε σπίτι.

8ος χαρταετός: Να είστε ευτυχισμένοι **κώδικας συναισθήματος**

9ος χαρταετός: Χαρά, ευτυχία, αισιοδοξία, σκέψη, **κώδικας συναισθήματος** Να φτάσετε μέχρι τα 200 και χωρίς καμία αρρώστια. **κώδικας υγείας**

Σύνολο κωδίκων γλωσσικών μηνυμάτων 18

Σύνολο κωδίκων εικόνας και κειμένου 63

6.4.2 Ποσοτική ανάλυση Α΄ Περιόδου

Ακολουθήσαμε τη μέθοδο του Greimas και εντοπίσαμε τους κώδικες. Οι κώδικες κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με το σημασιολογικό τους περιεχόμενο και αναλύθηκαν στις βασικές δομές σημασίας. Από την ανάλυση προέκυψαν τα παρακάτω ποσοτικά αποτελέσματα. Οι σημασιολογικοί κώδικες ομαδοποιήθηκαν συνολικά (εικόνα και κείμενο) σε 10 κατηγορίες: **Συναισθήματος**, **Χρωματικός**, **Συμβόλων**, **Αξιών**, **Πολιτισμικός**, **Πληροφορίας / επικοινωνίας**, **Ελεύθερου χρόνου**, **Γεωγραφικός**, **Εκπαιδευτικός** και **Υγείας**. Στους παρακάτω πίνακες φαίνεται η συχνότητα των κωδίκων (σε εικόνα και κείμενο) κατά φθίνουσα σειρά και σε ποσοστιαίες μονάδες. Κάποιοι από τους κώδικες που εντοπίστηκαν περιλαμβάνουν επιμέρους σημασιολογικούς κώδικες.

Πίνακας 1. Συχνότητα εμφάνισης κωδίκων εικόνας (χαρταετών)

A/A	Κώδικες	Αναφορές	%
1	Χρωματικός	9	19,5
2	πληροφορίας	9	19,5
3	Συμβόλων	9	19,5
4	Αξιών	9	19,5
5	Συναισθήματος	7	15,2
6	Πολιτισμικός	2	4,3
7	Γεωγραφικός	1	2,1
	Σύνολο	46	100

Την μεγαλύτερη θέση κατέχουν ο **χρωματικός κώδικας**, ο **κώδικας πληροφορίας**, ο **κώδικας συμβόλων** και ο **κώδικας αξιών** καθώς εμφανίζονται σε όλους τους χαρταετούς και αποτελούν τους κυρίαρχους κώδικες σημασίας. Στον **κώδικα αξιών** ανήκει ο κώδικας της **αγάπης και της αλληλεγγύης** (εμφανίζονται 8 φορές) και της **ειρήνης** (εμφανίζεται 2 φορές). Στον **κώδικα πληροφορίας** ανήκει η **επικοινωνία**, στον **χρωματικό κώδικα** ανήκει η πληθώρα των χρωματικών επιλογών με την οποία οι μαθητές έχουν εκφραστεί. Στον **κώδικα συμβόλων** ανήκουν όλα τα σύμβολα όπως οι **σημαίες, οι καρδούλες, τα λουλούδια, το σύμβολο ειρήνης, τα πολιτισμικά μνημεία και οι χάρτες** μέσω των οποίων τα παιδιά απέδωσαν τις σκέψεις τους και θέλησαν να μεταφέρουν τα μηνύματά τους. Το ίδιο σημαντικό είναι και ο **κώδικας συναισθήματος** που εμφανίζεται με την καταγραφή θετικών συναισθημάτων όπως **χαρά και ευτυχία**. Τέλος, ο **πολιτισμικός κώδικας** και **γεωγραφικός κώδικας** εμφανίζονται σε 2 χαρταετούς με τη μορφή **εθνικών στοιχείων και συμβόλων** ο πρώτος και **χάρτη** ο δεύτερος.

Πίνακας 2. Συχνότητα εμφάνισης κωδίκων κειμένου (γλωσσικών μηνυμάτων)

A/A	Κώδικες	Αναφορές	%
1	Συναισθήματος	6	33,3
2	Αξιών	5	27,7
3	Ελεύθερου χρόνου	2	11,1
4	Γεωγραφικός	2	11,1
5	Υγείας	2	11,1
6	Εκπαιδευτικός	1	5,5
	Σύνολο	18	100

Ο Greimas προτείνει ένα μοντέλο σημασιολογικής ανάλυσης κειμένων. Βασική προϋπόθεση είναι ο εντοπισμός των σημασιολογικών ιστοπιών. Η κατηγοριοποίηση των λέξεων ή των φράσεων ανάλογα με το σημασιολογικό τους περιεχόμενο. Στα γλωσσικά μηνύματα που συνοδεύουν τους χαρταετούς έγινε μια τέτοια σημασιολογική κατηγοριοποίηση και εντοπίστηκαν οι ιστοπίες, οι οποίες στη συνέχεια τοποθετήθηκαν σε πίνακα για να εξεταστούν εκτενέστερα και σύμφωνα με τη συχνότητα εμφάνισής τους. Στα γλωσσικά μηνύματα εμφανίζεται ως κυρίαρχος ο **κώδικας συναισθήματος** (εμφανίζεται 6 φορές) με πρωταγωνιστές τα συναισθήματα της χαράς, της ευτυχίας, της ελπίδας και της δυστυχίας. Ακολουθεί ο **κώδικας αξιών** (εμφανίζεται 5 φορές) με κυρίαρχη αναφορά στην έννοια της αγάπης, γίνονται στη συνέχεια αναφορές σε έννοιες όπως: οικογένεια, σπίτι, φροντίδα, ενωμένοι λαοί/ειρήνη. Ακολουθούν σε συχνότητα οι κώδικες **ελεύθερου χρόνου** (εμφανίζεται 2 φορές) με την έννοια του παιχνιδιού και της φιλίας, ενώ ο **γεωγραφικός** εμφανίζεται 2 φορές με τις έννοιες του χάρτη και των χωρών καθώς και με την ελπίδα του μαθητή να είναι ενωμένες οι χώρες. Ο **κώδικας υγείας** εμφανίζεται και αυτός δυο φορές μέσω της ευχής των μαθητών τα παιδιά του κόσμου να είναι υγιή και χωρίς αρρώστιες. Τέλος, στον **εκπαιδευτικό κώδικα** ανήκει η έννοια του σχολείου και εμφανίζεται μόνο μια φορά.

Πίνακας 3. Συχνότητα εμφάνισης κωδίκων κειμένων και εικόνας

A/A	Κώδικες	Αναφορές	%
1	Αξιών	14	21,8
2	Συναισθήματος	13	20,3
3	Χρωματικός	9	14
4	Πληροφορίας	9	14
5	Συμβόλων	9	14
6	Γεωγραφικός	3	4,6
7	Πολιτισμικός	2	3,1
8	Ελεύθερου χρόνου	2	3,1
9	Υγείας	2	3,1
10	Εκπαιδευτικός	1	1,5
	Σύνολο	64	100

Στους χαρταετούς εντοπίστηκαν οι σημασιολογικοί κώδικες (κειμένου και εικόνας) και κατηγοριοποιήθηκαν ανάλογα με τη σημασία τους για να διευκολυνθεί η αποδόμηση των χαρταετών και των ιχνογραφημάτων. Η ποσοτική ανάλυση των κωδίκων σε ποσοστά εμφάνισης είναι σημαντική καθώς θα οδηγήσει στην περαιτέρω εξέταση εκείνων που εμφανίζονται περισσότερο προκειμένου να εντοπιστεί ο βαθμός συσχέτισής τους και να εξαχθούν τα συμπεράσματα.

Β' περίοδος

6.4.3. Ανάλυση κωδίκων ιχνογραφημάτων - Ποιοτική ανάλυση

Σχολικό έτος 2017-2018

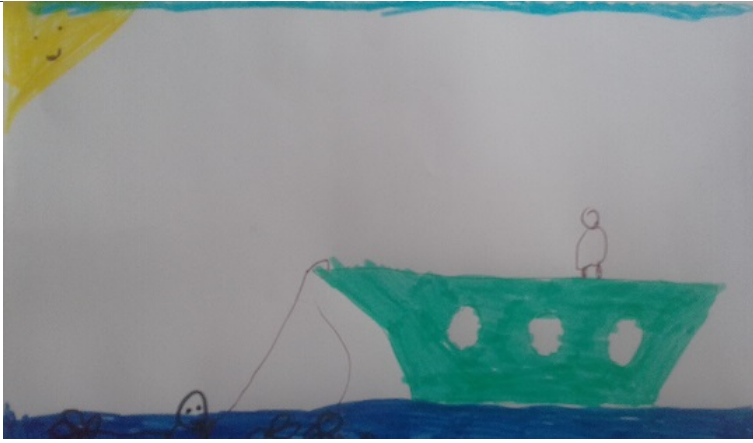
1η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
Συρία

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: ο μαθητής ζωγράφησε 4 προσφυγόπουλα που επιβιβάζονται σε μια βάρκα προκειμένου να φύγουν από τη χώρα τους, όπου γίνεται πόλεμος. Ο πόλεμος αποτυπώνεται με τα αεροπλάνα που ρίχνουν βόμβες και τα τανκς που καταστρέφουν την πόλη.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: Πόλεμος και προσφυγιά

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/ζωή παιδιών, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, χρωματικός κώδικας, κώδικας μεταφοράς/βάρκα, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες

2η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε έναν άνθρωπο πάνω σε μια βάρκα και έναν άλλον να επιπλέει στη θάλασσα.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: οι πρόσφυγες στη θάλασσα

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/ζωή παιδιών, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, χρωματικός κώδικας, κώδικας μεταφοράς/βάρκα

3η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε παιδιά πρόσφυγες πάνω σε βάρκες.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: ταξίδι σωτηρίας

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, χρωματικός κώδικας, κώδικας μεταφοράς/βάρκα

4η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε πρόσφυγες να φοράνε σωσίβια και να ταξιδεύουν με τη βάρκα στη θάλασσα.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: ταξίδι στη θάλασσα

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, επιβίωση, κώδικας μεταφοράς/βάρκα, χρωματικός κώδικας

5η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε τις σκηνές που κοιμούνται οι πρόσφυγες.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: κατοικία

Θέματα εικόνας: κώδικας κατοικίας/σκηνή, χρωματικός κώδικας

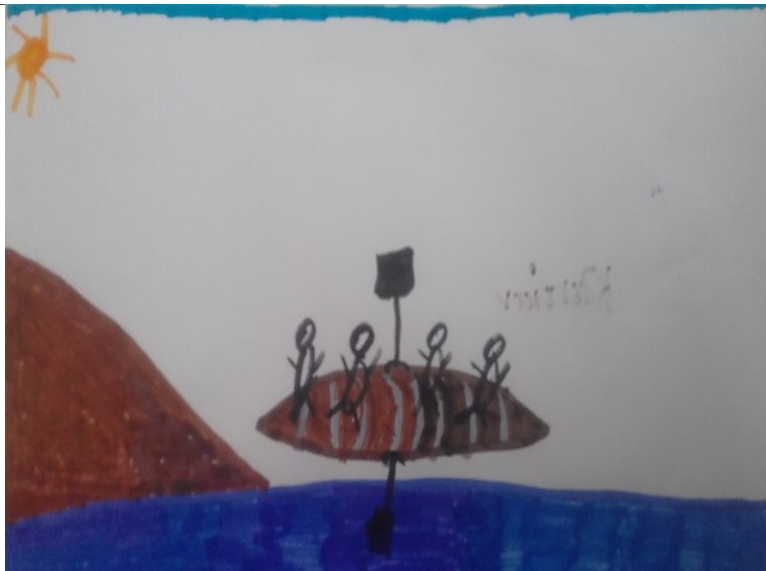
6η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφησε ένα παιδί πρόσφυγα να είναι ναυαγός σε ένα βράχο.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: κίνδυνος και επιβίωση

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών/επιβίωση, χρωματικός κώδικας

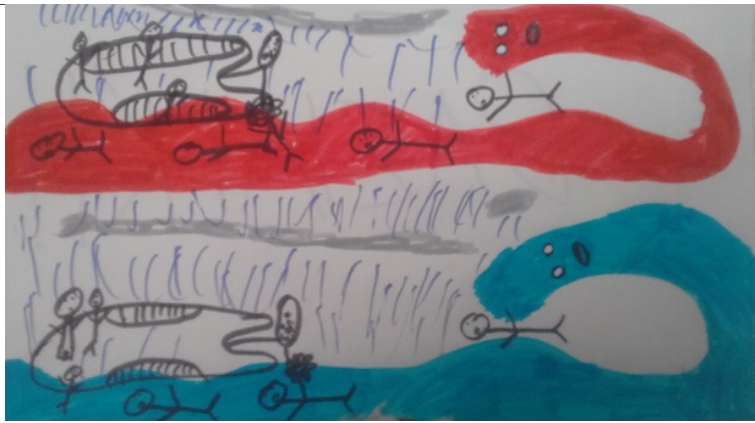
7η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφησε παιδιά πρόσφυγες να ταξιδεύουν με τη βάρκα στη θάλασσα.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: ταξίδι με τη βάρκα στη θάλασσα

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, κώδικας μεταφοράς/βάρκα, χρωματικός κώδικας

8η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε τη θάλασσα που σαν τέρας τρώει τους πρόσφυγες (επηρεασμένη από εικόνες που είδε).

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: κίνδυνοι που ελλοχεύουν στο ταξίδι με τις βάρκες

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, επιβίωση, χρωματικός κώδικας

9η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:
κανένας

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγράφισε πρόσφυγες να ταξιδεύουν με τις βάρκες.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: Το ταξίδι με τη βάρκα ο μόνος τρόπος επιβίωσης

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, κώδικας μεταφοράς/βάρκα, χρωματικός κώδικας

10η ζωγραφιά

Χώρος που παραπέμπει η ζωγραφιά:

Συρία

Περιγραφή ζωγραφιάς σε επίπεδο

εικονογραμμάτων: Ο μαθητής ζωγραφίζει πρόσφυγες να επιβιβάζονται στη βάρκα για να φύγουν από την εμπόλεμη Συρία.

Περιεχόμενο ζωγραφιάς: πόλεμος και πρόσφυγες

Θέματα εικόνας: Κώδικας ζωής/, ζωή παιδιών, φυλετικός κώδικας/Σύριοι πρόσφυγες, Κώδικας περιβάλλοντος/θάλασσα, κώδικας αξιών / ελευθερία, κώδικας μεταφοράς/βάρκα, χρωματικός κώδικας

6.4.4. Ποσοτική ανάλυση Β' Περιόδου

Πίνακας 4. Συχνότητα εμφάνισης κωδίκων ιχνογραφημάτων

A/A	Κώδικες	Αναφορές	%
1	Χρωματικός	10	19,2
2	Ζωής	9	17,3
3	Περιβάλλοντος	9	17,3
4	Αξιών	8	15,3
5	Φυλετικός	8	15,3
6	Μεταφοράς	7	13,4
7	Κατοικίας	1	1,9
	Σύνολο	52	100

Όπως στην Α' περίοδο έτσι και στην Β' περίοδο ο εντοπισμός των κωδίκων ήταν απαραίτητος για τη σημειωτική ανάλυση. Οι κώδικες ρυθμίζουν και διευκρινίζουν τις σχέσεις μεταξύ σημαινόντων και σημαινόμενων. Βασική προϋπόθεση είναι ο εντοπισμός των σημασιολογικών ισοτοπιών. Η κατηγοριοποίηση των λέξεων ή των φράσεων ανάλογα με το σημασιολογικό τους περιεχόμενο είναι απαραίτητη. Στα ιχνογραφήματα τη μεγαλύτερη θέση κατέχει ο **χρωματικός κώδικας** (εμφανίζεται 10 φορές). Όπως και στην Α' περίοδο έτσι και στα ιχνογραφήματα, υποδηλώνει την επιλογή των χρωμάτων που επέλεξαν οι μαθητές για να αποδώσουν το παιδί πρόσφυγας. Όπως έχει υποστηρίξει ο Barthes η εικόνα έχει ιδιαίτερη σημασία, αφού διατηρεί την πληροφορία ζωντανή. Ο **κώδικας ζωής** και **περιβάλλοντος** ακολουθούν σε συχνότητα εμφάνισης. Στον κώδικα ζωής ανήκει ο κώδικας της **ζωής των παιδιών** και στον κώδικα περιβάλλοντος ανήκει ο κώδικας **θάλασσα**, καθώς εμφανίζονται στα 9 από τα 10 ιχνογραφήματα και αποτελούν τους κυρίαρχους κώδικες σημασίας. Η συχνότητα εμφάνισής τους αποδεικνύει το πόσο επηρέασε τους μαθητές η δύσκολη κατάσταση που βίωσαν χιλιάδες παιδιά πρόσφυγες το καλοκαίρι του 2015! Στον κώδικα **Αξιών** ανήκει ο κώδικας της **ελευθερίας** (εμφανίζεται 7 φορές) και ο κώδικας της **επιβίωσης** (εμφανίζεται 3 φορές), οι οποίοι έρχονται να συμπληρώσουν αλλά και να ολοκληρώσουν σημασιολογικά τους δυο προηγούμενους κώδικες. Μαζί με τον κώδικα αξιών βρίσκεται και ο **φυλετικός κώδικας** (και οι δυο εντοπίστηκαν 8 φορές) στον φυλετικό κώδικα ανήκει ο κώδικας **Σύριοι πρόσφυγες**. Στον κώδικα **μεταφοράς** ανήκει ο κώδικας **βάρκα** που υποδηλώνει το μέσο διαφυγής των προσφύγων και εμφανίζεται 7 φορές. Τέλος, στον κώδικα **Κατοικίας** ανήκει η **σκηνή** με μια μόνο αναφορά.

Κεφάλαιο 7ο

Σε αυτό το σημείο της εργασίας θα γίνει η παρουσίαση των συμπερασμάτων της ανάλυσης. Θα αναφερθούμε στις σχέσεις μεταξύ των κωδίκων που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της σημειωτικής ανάλυσης. Επιπρόσθετα, θα γίνει λόγος στις δομές σημασίας που ολοκληρώνουν την ανάλυση και αποκαλύπτουν τις συνδέσεις μεταξύ των κωδίκων δίνοντας σαφέστερα και ορθότερα αποτελέσματα.

7.1 Ερμηνευτική προσέγγιση Α' περιόδου 2016-2017

Συμπεράσματα ανάλυσης

Σχέσεις κωδίκων

Από την ανάλυση των χαρταετών και των γλωσσικών μηνυμάτων που τους συνοδεύουν, προέκυψαν συνολικά δέκα κώδικες. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του πίνακα 3, που παρουσιάζει συνολικά τη συχνότητα εμφάνισης κωδίκων κειμένων και εικόνας μπορούμε να προχωρήσουμε στα παρακάτω συμπεράσματα. Είναι εμφανές ότι ο κώδικας **Αξιών** με τον κώδικα **Συναισθήματος** με ποσοστό σχεδόν 22% ο πρώτος και 20% ο δεύτερος κατέχουν την κυρίαρχη θέση. Γεγονός που δικαιολογείται, καθώς ο βασικός στόχος ήταν η γέννηση θετικών συναισθημάτων στις ψυχές των μαθητών και η κατάκτηση της ενσυναίσθησης. Στην επιτυχή κατάκτηση του στόχου βοήθησαν οι δραστηριότητες που έλαβαν χώρα στη σχολική αίθουσα αλλά και η συμμετοχή μας τόσο στην εβδομάδα δράσεων της ActionAid, όσο και στο Teachers4Europe. Το υπάρχον ποσοστό των κωδίκων **Αξιών** και **Συναισθήματος** με όλους τους επιμέρους κώδικες που τους συμπληρώνουν δείχνουν ότι η γέννηση θετικών συναισθημάτων και αλληλεγγύης για τα παιδιά του κόσμου και συγκεκριμένα για τα προσφυγόπουλα επιτεύχθηκε. Ακολουθούν με ποσοστό 14% οι κώδικες **Χρωματικός**, **Πληροφορίας** και **Συμβόλων**. Ο **Χρωματικός** κώδικας αλλά και ο κώδικας των **Συμβόλων** χαρακτηρίζονται από μια σχέση αλληλεξάρτησης σε κάποια σημεία με τους δυο κυρίαρχους κώδικες. Πιο συγκεκριμένα, ο χρωματικός κώδικας αφορά την επιλογή

των χρωμάτων με την οποία οι μαθητές επέλεξαν να αποδώσουν τα συναισθήματά τους και μέσω των συμβόλων απέδωσαν πιο εύκολα το μήνυμα που ήθελαν να μεταφέρουν. Η εικόνα δυναμώνεται με την ύπαρξη των συμβόλων και μεταφέρει με μεγαλύτερη επιτυχία στον αναγνώστη το μήνυμα της αγάπης και της ειρήνης που θέλει το παιδί να δώσει ζωγραφίζοντας το σύμβολο της ειρήνης.

Επομένως, ο ένας κώδικας έρχεται να συμπληρώσει και να δώσει νόημα στον άλλον. Μέσω των συμβόλων εκφράζονται οι αξίες της αγάπης, της ειρήνης και της αλληλεγγύης. Τα χρώματα που επιλέχθηκαν έρχονται να ενισχύσουν οπτικά τα σύμβολα και να δημιουργήσουν περισσότερα θετικά ερεθίσματα στον αποδέκτη του μηνύματος.

Επιπρόσθετα, ο κώδικας της **Πληροφορίας** έρχεται να δικαιολογήσει το λόγο κατασκευής των χαρταετών που είναι η δημιουργία ενός χαρταετού που θα πετάξει πάνω από πολλές χώρες για να μεταφέρει μηνύματα, εικόνες και συναισθήματα σε ένα παιδί που ζει κάπου στην Ασία. Οι μαθητές γνώρισαν τα κράτη της Ασίας, συνειδητοποίησαν τις δυσκολίες που βιώνουν τα παιδιά σε αυτές τις χώρες και αντιλήφθηκαν πόσο σημαντικό είναι ένα παιδί να είναι χρήστης των δικαιωμάτων του. Στο σημείο αυτό το παιδί πρόσφυγας αποκτά μια ταυτοποιητική σχέση με το παιδί Έλληνας ως προς τη παιδική ηλικία, τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και γενικότερα το δικαίωμα στην παιδική ηλικία. Έτσι, οι μαθητές γέμισαν με πληροφορίες τους χαρταετούς τους, ώστε να δώσουν όσο πιο πολλά στοιχεία μπορούσαν στον παραλήπτη του χαρταετού. Να δώσουν πίσω, έστω με αυτόν τον τρόπο, όσα οι καταστάσεις στέρησαν στο παιδί πρόσφυγας, το δικαίωμα στη γνώση, στην ελευθερία και στο να απολαμβάνει την παιδική ηλικία.

Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι η κατασκευή του χαρταετού είχε διττή σημασία. Πρώτον, έγινε στα πλαίσια της εβδομάδας δράσεων της ActionAid με σκοπό να μεταφέρει μηνύματα αγάπης αλλά και εικόνες από τις χώρες τους κόσμου. Δεύτερον, να βοηθήσει τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για τα παιδιά του κόσμου που αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Έτσι, κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια του ταξιδιού του ο χαρταετός πέταξε πάνω από τη Συρία. Τα παιδιά τότε παρακολούθησαν ένα ολιγόλεπτο βίντεο αναφορικά με τη

Συρία και οι μαθητές ήρθαν αντιμέτωποι με την ασχήμια του πολέμου.

Ακολουθεί ο **Γεωγραφικός** κώδικας με ποσοστό περίπου 5% όπου έρχεται να συμπληρώσει τον κώδικα **Πληροφορίας!** Οι μαθητές προκειμένου να μεταφέρουν όσο πιο πολλές πληροφορίες γίνεται στο παιδί από την Ασία ζωγράρισαν χάρτες για να είναι πιο σαφή τα μηνύματά τους. Στη συνέχεια με ποσοστό 3% οι κώδικες **Πολιτισμικός, Ελεύθερου χρόνου και Υγείας** με λίγες αναφορές παρουσιάζονται κυρίως με τη μορφή ευχών από τα παιδιά. Αυτό ισχύει κυρίως για τους κώδικες **Ελεύθερου χρόνου** και **Υγείας**, αφού βασίζονται στις βασικές ανάγκες και δικαιώματα που όλα τα παιδιά οφείλουν να απολαμβάνουν όπως το δικαίωμα για ελεύθερο χρόνο, παιχνίδι, φροντίδα και ιατρική περίθαλψη. Τα παιδιά πάνω στους χαρταετούς τους εύχονται όλα τα παιδιά να έχουν όλα τα παραπάνω, γιατί έτσι θα είναι ευτυχισμένα με αυτό τον τρόπο συνδέονται και αυτοί οι κώδικες με εκείνον του συναισθήματος. Αναφορικά με τον **Πολιτισμικό** κώδικα καλό θα ήταν να αναφερθεί ότι συσχετίζεται με τον **Γεωγραφικό** κώδικα καθώς και οι δύο αφορούν τα μνημεία των χωρών και όλα εκείνα τα πολιτισμικά στοιχεία που εντοπίστηκαν στους χαρταετούς και έχουν στόχο να μεταφέρουν γνώσεις στο παιδί από την Ασία που θέλει να γνωρίσει τον κόσμο αλλά δεν μπορεί. Το ρόλο του δασκάλου κάνει ο χαρταετός με τη βοήθεια των μαθητών. Τέλος, μόνο μια αναφορά έγινε στην έννοια του σχολείου και πάλι με μορφή ευχής, γίνεται λόγος για τον **Εκπαιδευτικό** κώδικα με ποσοστό μόλις 1,5%.

Δομές σημασίας

Ακολουθώντας τη μέθοδο του Greimas, οι κώδικες που εμφανίζονται συχνότερα είναι αυτοί που δομούν την κυρίαρχη σημασία που οι χαρταετοί θέλουν να μεταφέρουν στον αναγνώστη και λέγονται κυρίαρχοι κώδικες. Στο παρόν υλικό ένας από τους κυρίαρχους κώδικες είναι ο κώδικας **Αξιών**. Ο πρώτος χαρταετός δείχνει **σύμβολα ειρήνης, καρδούλες λουλούδια** (κώδικας συμβόλων) **σημαίες** (κώδικας πολιτισμού) και οι δυο αυτοί όμως κώδικες μεταφέρουν το μήνυμα της **αγάπης** και της **ειρήνης** (κώδικας αξιών) που οι μαθητές επιθυμούν για όλα τα παιδιά που βιώνουν εμπόλεμες καταστάσεις.

Στον δεύτερο και έκτο χαρταετό κυριαρχεί ως επί το πλείστον ο **πολιτισμικός** κώδικας, αφού όλη η επιφάνεια του χαρταετού είναι καλυμμένη με εικόνες από πολιτισμικά/εθνικά μνημεία των χωρών πάνω από τις οποίες πέταξε! Ειδικότερα, οι μαθητές ζωγράρισαν τον θεό Ερμή, τα βουνά του Αφγανιστάν, το ρόδο του Ισπαχάν, τον βασιλικό αετό του Ιράκ, το γεράκι που είναι και το έμβλημα της Συρίας και τις όχθες του Βοσπόρου. Τα παιδιά δέχτηκαν πληθώρα ερεθισμάτων από την ανάγνωση παραμυθιών με αποτέλεσμα να αποτυπώσουν στο χαρτί όλα όσα τους έκαναν εντύπωση. Τα μέρη που αναφέρθηκαν παραπάνω είναι όλα τα μέρη στα οποία ταξίδεψε ο χαρταετός του παραμυθιού. Η σύνδεση με τον κώδικα των αξιών είναι και πάλι στην πρώτη θέση μέσω του κινήτρου του μαθητή **να μεταφέρει τις γνώσεις του**. Η αξία της γνώσης είναι ανεκτίμητη δίνει δύναμη και αυτοπεποίθηση στο παιδί! Το παιδί Έλληνας πλέον μέσω των δραστηριοτήτων που έλαβαν χώρα στη σχολική αίθουσα απέκτησε πολλές γνώσεις. Άμεσο επακόλουθο είναι να θέλει να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις του στο παιδί πρόσφυγα. Ο χαρταετός θα γίνει το μέσο επικοινωνίας μεταξύ των δυο παιδιών και θα μεταφέρει στο παιδί πρόσφυγα τις γνώσεις, ώστε μέσα από τη ζωγραφιά του παιδιού Έλληνας το παιδί πρόσφυγας να γνωρίσει τις άλλες χώρες (αγάπη για το παιδί, κώδικας αξιών).

Όσον αφορά τον τρίτο χαρταετό είναι εμφανής η ανάγκη να επικοινωνήσει ο μαθητής με το παιδί της Ασίας, αφού στέλνει αρκετά μηνύματα αγάπης, ευχές (κώδικας αξιών) και καταγράφει τα συναισθήματά του (κώδικας συναισθήματος). Ειδικότερα, γράφει **επιτυχία και αλλαγή** με αυτά τα λόγια εκφράζει την επιθυμία του να σταματήσει ο πόλεμος και όλα να πάνε καλά για το παιδί ενώ το **αγαπώ** και η έκφραση **να ζήσεις για πάντα** εκφράζει το βαθμό της ενσυναίσθησης του για το παιδί. Εκφράσεις με την ίδια έννοια εντοπίστηκαν στον τέταρτο, στον πέμπτο αλλά και στον έβδομο χαρταετό **να είστε ευτυχισμένοι και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον ευχόμαστε να έχετε παιχνίδια σχολείο και σπίτι να ζήσεις για πάντα Σας αγαπάμε πολύ τα παιδιά της Ελλάδας** **Να είστε υγιείς, να παίζετε και να αγαπάτε ο ένας τον άλλον** **Να είστε ευτυχισμένοι χαρούμενοι να έχετε σχολείο και σπίτι** (κώδικας αξιών και κώδικας ελεύθερου χρόνου, εκπαίδευσης και υγείας), οι οποίοι

μας δείχνουν, πόσο πολύ επιθυμούν οι μαθητές τα παιδιά όλου του κόσμου να είναι αποδέκτες των ίδιων δικαιωμάτων και να ζουν την παιδική ηλικία όπως ακριβώς αξίζει σε κάθε παιδί. Σε αυτό το σημείο είναι εμφανής η ταύτιση που βιώνει το παιδί με το παιδί πρόσφυγα ως προς την παιδική ηλικία.

Συμπληρωματικά για τον πέμπτο χαρταετό εντοπίστηκαν κάποιες μεμονωμένες λέξεις **χαρά, δυστυχία, ελπίδα να είστε χαρούμενοι και ευτυχισμένοι** (κώδικας συναισθήματος) όπως και οι λέξεις **αγάπη και οικογένεια** (κώδικας αξιών). Για να ενισχύσει το λόγο του και να εμπλουτίσει οπτικά τον χαρταετό έχει σχεδιάσει το σύμβολο της ειρήνης. Το σύμβολο της ειρήνης με την κυριολεκτική σημασία του όρου μεταφέρει το μήνυμα της ειρήνης (καταδήλωση). Αν λάβουμε υπόψη τους κοινωνικο-πολιτισμικούς και προσωπικούς μας συνειρμούς, μπορεί να δοθεί η σημασία ότι μόνο όταν επιστρέψει η ειρήνη στον κόσμο θα μπορούν όλα τα παιδιά να είναι ευτυχισμένα και να έχουν την οικογένειά τους, επομένως, και πολλή αγάπη (συμπαράδελωση).

Αναφορικά με τους δυο τελευταίους χαρταετούς κυριαρχεί ο κώδικας συναισθήματος **να είστε ευτυχισμένοι, χαρά, αισιοδοξία, ευτυχία.** Ο κώδικας υγείας **να φτάσετε ως τα 200 χωρίς αρρώστια,** ο κώδικας συμβόλων με το **σύμβολο της ειρήνης.** Όλοι οι παραπάνω κώδικες έρχονται να δημιουργήσουν τη βάση για να στηριχτεί ο κώδικας αξιών που είναι η αγάπη για το παιδί πρόσφυγα και η ανάγκη ύπαρξης ειρήνης, ώστε να ζήσει το παιδί ευτυχισμένο. Ο κώδικας υγείας (να φτάσετε ως τα 200 χωρίς αρρώστια) δηλώνει και την ελπίδα από την πλευρά του μαθητή το παιδί να ζήσει ευτυχισμένο και υγιές. Επομένως, σημασιολογικά κρύβεται και ο κώδικας αξιών, μέσω της ελπίδας ότι θα τελειώσει ο πόλεμος και το παιδί θα μπορέσει να ζήσει για πολλά χρόνια ευτυχισμένο.

Ο μηχανισμός δόμησης του νοήματος δομείται σε μια σχέση ισότητας και αλληλεγγύης, η οποία βασίζεται σε ένα κοινό αξιακό άξονα ανάμεσα σε σένα (παιδί πρόσφυγα) και εμένα (παιδί της Ελλάδας). Έτσι, η σχέση ισότητας είναι ΕΓΩ = ΕΣΥ. Στη βάση των κοινών αξιών βρίσκονται η αγάπη, η ειρήνη, η αλληλεγγύη, η ανάγκη για μόρφωση, οικογένεια, σπίτι, ιατρική περίθαλψη και δικαίωμα στην ευτυχία. Η μόνη διαφοροποίηση υπάρχει ως προς το χώρο (Ασία), η οποία μέσω της

έμπρακτης συμμετοχής των δυνατών της γης (συμφιλίωση μεταξύ των χωρών - ειρήνη) σε ένα παιδί της Ασίας που βιώνει τον πόλεμο εξισορροπείται.

7.2 Ερμηνευτική προσέγγιση Β' περιόδου 2017-2018

Συμπεράσματα ανάλυσης

Σχέσεις κωδίκων

Από την ανάλυση των ιχνογραφημάτων προέκυψαν συνολικά επτά κώδικες. Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία του πίνακα 4 που παρουσιάζουν το σύνολο των κωδίκων που εντοπίστηκαν σε όλα τα ιχνογραφήματα, μπορούμε να προχωρήσουμε στα παρακάτω συμπεράσματα. Είναι εμφανές ότι ο **χρωματικός** κώδικας με ποσοστό 19,2% κατέχει την κυρίαρχη θέση, γεγονός που δικαιολογείται, καθώς κάθε παιδική ζωγραφιά κατακλύζεται με χρώματα προκειμένου να αποδοθούν στο χαρτί τα συναισθήματα και οι σκέψεις των παιδιών. Οι κώδικες **ζωής** και **περιβάλλοντος** με ποσοστό 17,3% έρχονται να δικαιολογήσουν το 19,2% του χρωματικού κώδικα. Τα παιδιά στα πλαίσια των σχολικών προγραμμάτων ήρθαν σε επαφή με πληθώρα φωτογραφιών που απεικόνιζαν πρόσφυγες μέσα σε βάρκες ή σωσίβιες λέμβους. Ήταν αναμενόμενο τα ιχνογραφήματα των μαθητών να είναι πλούσια σε χρώμα προκειμένου να αποδώσουν τη θάλασσα και το περιβάλλον δράσης των προσφύγων με μέγιστη δυνατή ζωντάνια και δράση.

Συσχέτισαν την προσπάθεια σωτηρίας των προσφυγόπουλων με τη θάλασσα και το Αιγαίο επομένως, τα περισσότερα ζωγράφισαν τη θάλασσα και τις βάρκες, καθώς αυτό τους έκανε εντύπωση. Αυτό δικαιολογείται εφόσον ένας από τους επιμέρους στόχους είναι οι μαθητές να κατανοήσουν τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα παιδιά πρόσφυγες και να βιώσουν για ακόμη μια φορά την ενσυναίσθηση. Συνειδητοποίησαν τη σκληρότητα του πολέμου και αυτό φάνηκε σε κάποια ιχνογραφήματα που τοποθετήθηκαν αεροπλάνα να ρίχνουν βόμβες. Το βίντεο που παρακολούθησαν τους επηρέασε σε σχέση με την εξέλιξη του πολέμου και αποτυπώθηκαν σκηνές με πόλεμο στο χαρτί.

Όσον αφορά τον κώδικα της ζωής βρίσκεται σίγουρα σε αλληλεξάρτηση με τον

κώδικα περιβάλλοντος, η μεταφορά των προσφυγόπουλων σε άλλο μέρος μακριά από τον πόλεμο θα τους εξασφαλίσει τη ζωή. Ως γέφυρα σωτηρίας χαρακτηρίζεται το Αιγαίο πέλαγος. Τα παιδιά συνειδητοποίησαν ότι η επιβίωση των προσφύγων είναι δυνατή μόνο στην Ευρώπη. Είναι ευαισθητοποιημένα απέναντι στο θέμα της επιβίωσης των προσφύγων, αφού ήδη από την προηγούμενη περίοδο, έχουν ταυτιστεί με το παιδί πρόσφυγας και έτσι, η επιβίωσή του είναι πλέον και ανάγκη για το παιδί Έλληνας. Το εποπτικό υλικό ακολούθησε τους στόχους, που είχαν τεθεί από την αρχή, με αποτέλεσμα τα παιδικά ιχνογραφήματα να αγκυρώνουν πλήρως τους στόχους και όλα όσα είχαμε σκεφτεί. Οι μαθητές έχουν επηρεαστεί απόλυτα από το εποπτικό υλικό και τις φωτογραφίες που πρωταγωνίστησαν τους προηγούμενους μήνες στην τάξη μας.

Σε ποσοστό 15,3% ακολουθούν οι κώδικες **Αξιών** και ο **Φυλετικός**. Ο φυλετικός κώδικας γίνεται αντιληπτός από τις εικόνες του βομβαρδισμού που υποδηλώνουν τον πόλεμο στη Συρία. Αναφορικά με τον κώδικα αξιών τώρα σε αυτή την περίοδο εμφανίζεται με την έννοια της **επιβίωσης και της ελευθερίας**, η επιβίωση και η ελευθερία είναι επιθυμία και ανάγκη για τους περισσότερους μαθητές. Επομένως, επιλέγουν να τοποθετήσουν τα προσφυγόπουλο (φυλετικός κώδικας) σε βάρκες (κώδικας μεταφοράς) οι οποίες θα πλεύσουν στο Αιγαίο πέλαγος (θάλασσα, κώδικας περιβάλλοντος) και θα οδηγήσουν τα προσφυγόπουλα σε ασφαλές περιβάλλον (Ελλάδα, κώδικας επιβίωσης). Άμεσο επακόλουθο είναι η παρουσία του κώδικα **Μεταφορά** με επτά ιχνογραφήματα (ποσοστό 13,4%). Τέλος, σε ένα μόνο ιχνογράφημα εντοπίστηκε ο κώδικας **Κατοικίας** με ποσοστό 1,9% και με τη μορφή σκηνής. Ένα μόνο παιδί κράτησε την πληροφορία του χώρου διαμονής των προσφύγων και έτσι τον ζωγράφισε. Σε αυτό το ιχνογράφημα δεν υπάρχει καμία άλλη πληροφορία παρά μόνο οι σκηνές!

Δομές σημασίας

Ακολουθώντας τη μέθοδο του Greimas, οι κώδικες που εμφανίζονται συχνότερα είναι αυτοί που δομούν την κυρίαρχη σημασία που τα ιχνογραφήματα θέλουν να μεταφέρουν στους δέκτες και λέγονται κυρίαρχοι κώδικες. Στα ιχνογραφήματα οι κώδικες που εμφανίζονται συχνότερα είναι ο **χρωματικός** κώδικας, ο κώδικας **ζωής** και ο κώδικας του **περιβάλλοντος**. Το μήνυμα που μας μεταφέρουν τα παιδιά είναι αυτό της σωτηρίας των προσφυγόπουλων. Στα εννέα από τα δέκα παιδικά ιχνογραφήματα υπάρχει η θάλασσα ως στοιχείο αναφοράς και ορίζει το μέλλον της ζωής αυτών των παιδιών, αφού είναι ο δρόμος προς την Ευρώπη (Ευρώπη = ειρήνη = ζωή).

Ειδικότερα, στο πρώτο και δέκατο ιχνογράφημα τα παιδιά αποτύπωσαν στο χαρτί την Συρία όπως την αντιλαμβάνονται τα ίδια. Η εικόνα που έχουμε μπροστά μας είναι μια πόλη που βομβαρδίζεται (καταδήςλωση). Το κυριολεκτικό μήνυμα του ιχνογραφήματος είναι εκείνο που δείχνει ένα αεροπλάνο να βομβαρδίζει μια πόλη. Ο αναγνώστης όμως που γνωρίζει τις εξελίξεις της εποχής και αυτό έχει να κάνει με τους κοινωνικο-πολιτισμικούς συνειρμούς που πραγματοποιεί αντιλαμβάνεται ότι αυτή η πόλη δεν θα μπορούσε να είναι παρά η Συρία (συμπαραδήςλωση). Επομένως, τα παιδικά του πρώτου και δέκατου ιχνογραφήματος ζωγράφισαν αεροπλάνα να βομβαρδίζουν την πόλη, μισογκρεμισμένα σπίτια και άρματα μάχης να κατευθύνονται προς τις πολυκατοικίες. Από τη ζωγραφική περιγραφή της εμπόλεμης κατάστασης αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για **Σύριους πρόσφυγες** (φυλετικός κώδικας) και οι **βάρκες** αποτελούν το μέσο διαφυγής (κώδικας μεταφοράς). Ο κώδικας της βάρκας έρχεται να συμπληρώσει τον κώδικα περιβάλλοντος, αφού αφορά στο χώρο δράσης των προσφύγων (**θάλασσα**). Η βάρκα θα τους μεταφέρει μακριά από την εμπόλεμη ζώνη και έτσι έρχεται να συναντηθεί ο κώδικας περιβάλλοντος με τον κώδικα αξιών (**ελευθερία**), η βάρκα θα βοηθήσει τους πρόσφυγες να ελευθερωθούν και να σωθούν, επομένως, καταλήγουμε στη σωτηρία της **ζωής** τους (κώδικας ζωής).

Στο δεύτερο ιχνογράφημα βλέπουμε πρόσφυγες να είναι μέσα στη **θάλασσα** (κώδικας περιβάλλοντος) και ένας μόνο να έχει μείνει πάνω στη βάρκα. Εδώ ο κώδικας της ζωής είναι σε κίνδυνο (**κίνδυνος πνιγμού**) όπως και στο όγδοο ιχνογράφημα η **θάλασσα** (κώδικας περιβάλλοντος) γίνεται η αιτία να αποτρέψει την σωτηρία των προσφύγων. Έτσι, σε αυτή την περίπτωση ο ένας κώδικας έρχεται να αφαιρέσει τον άλλον. Και σε αυτό το ιχνογράφημα αντιλαμβανόμαστε το βαθμό που επηρέασαν το παιδί οι φωτογραφίες και το ειδησεογραφικό υλικό της εποχής. Κάποιοι πρόσφυγες δυστυχώς δεν κατάφεραν να φτάσουν στην Ευρώπη γεγονός που προκάλεσε σίγουρα λύπη στα παιδιά και έτσι σε αυτή την περίπτωση ο κώδικας περιβάλλον εμπεριέχει τον κίνδυνο για τη ζωή των προσφύγων.

Οι μαθητές αξιοποίησαν την πληροφορία ότι κάποιοι πρόσφυγες δεν κατάφεραν να φτάσουν στην Ελλάδα λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών στο Αιγαίο Πέλαγος, αποδίδοντας στο χαρτί αυτή τη δυσάρεστη εκδοχή του ταξιδιού τους. Ειδικά το παιδί του όγδοου ιχνογραφήματος, έντονα επηρεασμένο από κάποιες φωτογραφίες, απέδωσε τη θάλασσα ως ένα τέρας που καταπίνει τα προσφυγόπουλα. Ο κώδικας της ζωής σε αυτά τα δυο ιχνογραφήματα έρχεται αντιμέτωπος με τον κώδικα του περιβάλλοντος.

Όσον αφορά τώρα το πέμπτο ιχνογράφημα το μόνο που μπορεί να αναφερθεί είναι ότι ο κώδικας ζωής ως κυρίαρχος κάνει και πάλι την εμφάνισή του αλλά με τη μορφή της κατοικίας, **σκηνή**. Σε αυτό το παιδί έκανε μεγάλη εντύπωση ότι τόσο άνθρωποι κοιμόταν σε σκηνές για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Αυτό αποτυπώθηκε στο μυαλό του και έτσι θέλησε να ζωγραφίσει τις σκηνές. Ο κώδικας ζωής δηλαδή η **επιβίωση των ανθρώπων** ενισχύεται με τη διαμονή τους στις σκηνές. Επομένως, ο κώδικας κατοικίας μέσω της σκηνής έρχεται να ενισχύσει τον κώδικα της ζωής. Το σπίτι είναι μια από τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου, σε αυτή την περίπτωση σπίτι = σκηνή, άρα μια βασική ανάγκη καλύπτεται, οπότε επιτυγχάνεται η επιβίωση (επιβίωση = ζωή).

Σε όλα τα υπόλοιπα ιχνογραφήματα κυριαρχεί το ίδιο μοτίβο. Με κυρίαρχους τους κώδικες περιβάλλοντος και ζωής, οι μαθητές αποτύπωσαν πρόσφυγες πάνω σε βάρκες προσπαθώντας να επιβιώσουν. Την ανάγκη της επιβίωσης ο μαθητής στο τέταρτο ιχνογράφημα την αποτύπωσε με την παρουσία σωσιβίων δίνοντας ακόμη μεγαλύτερη σημασία στον κώδικα ζωής. Το μέσο μεταφοράς, βάρκες βρίσκεται στα περισσότερα ιχνογραφήματα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σύμφωνα με τη φιλοσοφία των μαθητών οδηγεί στην επιτυχή σωτηρία των προσφύγων και στη συνέχεια του ταξιδιού τους προς την ελευθερία (κώδικας αξιών και κώδικας ζωής).

Οι κώδικες ζωής, περιβάλλοντος και αξιών αλληλοσυμπληρώνονται για να αποδώσουν το νόημα της ειρήνης και της ζωής των παιδιών. Τέλος, στο έκτο ιχνογράφημα το παιδί αποτύπωσε το παιδί πρόσφυγα ως ναυαγό δείχνοντας ότι ο κώδικας της ζωής κινδυνεύει από τον κώδικα περιβάλλοντος. Το στοιχείο αυτό έκανε αρκετές φορές την εμφάνισή του στα ιχνογραφήματα θέλοντας να μεταφέρει το δικό του μήνυμα που είναι αυτό του τεράστιου κινδύνου στον οποίο βρίσκονται τα παιδιά πρόσφυγες.

Ο μηχανισμός δόμησης του νοήματος δομείται σε μια σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεγγύης, η οποία βασίζεται σε ένα κοινό αξιακό άξονα ανάμεσα στην ανάγκη για επιβίωση (παιδί πρόσφυγας) και στις περιβαλλοντικές συνθήκες (θάλασσα). Στις περιβαλλοντικές συνθήκες έρχεται να προστεθεί και ο εθελοντισμός μέσω της προσφοράς σκαφών και άλλων μέσων διαφυγής. Επομένως, στις περιβαλλοντικές συνθήκες εκτός από τη θάλασσα ως βασικός άξονας θα μπορούσε να προστεθεί ο άνθρωπος. Άμεσο επακόλουθο είναι να δημιουργηθεί η σχέση ισότητας ΕΜΕΙΣ = ΕΣΥ. Στη βάση των κοινών αξιών βρίσκονται η ζωή, η σωτηρία, ο κίνδυνος, η θάλασσα, οι βάρκες η ελπίδα, η αγάπη, η ειρήνη και η αλληλεγγύη. Η ανάγκη των ανθρώπων να βοηθήσουν έγινε πραγματικότητα με τη χορήγηση βαρκών στους πρόσφυγες το μόνο μέσω διάσωσης τους. Η μόνη διαφοροποίηση υπάρχει ως προς το χώρο (Αιγαίο Πέλαγος), η οποία μέσω της άμεσης κινητοποίησης των ανθρώπων να παρέχει στους πρόσφυγες (βάρκες ελπίδας) εξισορροπείται.

Κεφάλαιο 8ο

Δεν θα μπορούσε να λείπει από αυτή την εργασία η σύγκριση μεταξύ των δυο περιόδων. Είναι απαραίτητη διαδικασία, για να μας οδηγήσει σε ορθότερα και περισσότερο αξιοποιήσιμα αποτελέσματα.

8.1 Συγκριτική προσέγγιση Α΄ και Β΄ περιόδου

Τα παιδιά, καθ' όλη τη διάρκεια της εβδομάδας δράσεων της ActionAid της Α΄ περιόδου και του προγράμματος Teachers4Europe της Β΄ περιόδου, ήρθαν σε επαφή με φωτογραφίες, βίντεο, ειδήσεις και διάφορα ενημερωτικά έντυπα (ημερολόγια και αφηγήσεις παιδιών) όπου είδαν πρόσφυγες σε μια πληθώρα καταστάσεων. Έτσι, με αυτό τον τρόπο τα παιδιά άρχισαν να εξοικειώνονται με το θέμα και να ευαισθητοποιούνται, γεγονός που ήταν βασικός στόχος όλης αυτής της προσπάθειας. Αυτό όμως που τους έκανε εντύπωση όπως φάνηκε και από τα ιχνογραφήματα ήταν το ταξίδι προς την Ευρώπη. Οι φωτογραφίες με τους πρόσφυγες στη θάλασσα τους συγκλόνισε, γεγονός που φαίνεται από τα ποσοστά του κώδικα περιβάλλοντος στον πίνακα 4. Οι μαθητές είδαν φωτογραφίες με πρόσφυγες να φορούν σωσίβια και να κολυμπούν στη θάλασσα, ενώ κάποιοι άλλοι να βγάζουν “σέλφι” και να είναι χαρούμενοι, είδαν παιδιά να κλαίνε πάνω σε βάρκες και άλλοι να είναι σε βάρκες και να πλέουν το Αιγαίο Πέλαγος. Πληθώρα φωτογραφιών δημιούργησε ακόμα περισσότερα συναισθήματα στους μαθητές τα οποία μεταφέρθηκαν στο χαρτί. Η θάλασσα πρωταγωνίστησε σε όλα σχεδόν τα παιδικά ιχνογραφήματα μεταφέροντάς το μήνυμά της. Επομένως, ο στόχος μας να βιώσουν τα παιδιά την ενσυναίσθηση κατακτήθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Επιπρόσθετα, να αναφερθεί ότι τα παιδιά στην ηλικία των 10 ετών πλέον βρίσκονται στο στάδιο του οπτικού ρεαλισμού και είναι σε θέση να σχεδιάζουν τις αποστάσεις και τις αναλογίες πολύ καλά, το ζωγραφικό αποτέλεσμα είναι άρτιο και υποταγμένο στην οπτική γωνία, ενώ ταυτόχρονα μεταφέρει επακριβώς τις σκέψεις και τα συναισθήματα του παιδιού στο χαρτί (Ντε Μερεντιέ, 1981). Αυτό βοήθησε ιδιαίτερα στη διαδικασία αποκωδικοποίησης των ιχνογραφημάτων, καθώς είχαμε σαφέστερα σχέδια για τη διεξαγωγή ορθότερων αποτελεσμάτων. Δεδομένου ότι η εικόνα αποτελείται από τρία μηνύματα, ένα γλωσσικό, ένα

κωδικοποιημένο εικονικό και ένα μη κωδικοποιημένο μήνυμα, εμείς κατά τη διαδικασία της σημειωτικής ανάλυσης οφείλαμε να εντοπίσουμε τη σχέση μεταξύ των τριών μηνυμάτων και να εξάγουμε συμπεράσματα (Barthes, 1988).

Κατά τη διάρκεια της Α΄ περιόδου, επικεντρωθήκαμε στη δημιουργία θετικών συναισθημάτων για τους πρόσφυγες, στην κατανόηση του όρου και στην γνωριμία με τα παιδιά του κόσμου. Ταξιδέψαμε νοερά στην Ασία και είδαμε τον τρόπο που ζουν τα παιδιά. Τα παιδιά συνειδητοποίησαν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικο-πολιτισμικές διαφορές επιδρούν στην εκπαίδευση και τη γενικότερη ανάπτυξη του παιδιού. Κατόρθωσαν και αποδέχτηκαν τα παιδιά πρόσφυγες. Επομένως, οδηγούνται στην αποδοχή της διαφορετικότητας και έτσι δίνεται η ευκαιρία στα παιδιά πρόσφυγες να εισχωρήσουν στο ελληνικό γίγνεσθαι (Γκόβαρης, 2011). Για την ενίσχυση και την κατάκτηση του στόχου μας σε μεγαλύτερο βαθμό, διαβάσαμε παραμύθια που ενίσχυσαν τη συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Επομένως, τα ψηλά ποσοστά των κωδικών συναισθήματος και αξιών δικαιολογούνται. Οι μαθητές θέλησαν να μεταφέρουν με τους χαρταετούς τους μηνύματα αγάπης και συμπαράστασης σε αυτά τα παιδιά. Επιπρόσθετα, κάποιοι μαθητές θέλησαν να τους δείξουν πως είναι ο κόσμος, να τους παρέχουν πληροφορίες και γνώσεις (κώδικες πληροφορίας και πολιτισμού).

Αντίθετα, στη Β΄ περίοδο επικεντρωθήκαμε στην ουσία στη σκληρή πραγματικότητα που ζει ένα παιδί πρόσφυγας. Η μεταφορά από τη σχολική αίθουσα στην ασχήμια του πολέμου έγινε μέσω πραγματικών φωτογραφιών, μαρτυριών και βίντεο. Άμεσο επακόλουθο ήταν τα παιδιά να ταυτιστούν με τους πρόσφυγες συνομήλικούς τους και να θέλουν να σωθούν και να ζήσουν ευτυχισμένα. Έτσι, ζωγράφισαν τους πρόσφυγες στη θάλασσα μέσα σε βάρκες να οδηγούνται σε ασφαλείς περιοχές. Επομένως, είναι λογικό σε αυτή την περίοδο οι κώδικες περιβάλλοντος και ζωής να είναι οι κυρίαρχοι. Ωστόσο, σε ψηλά ποσοστά είναι και εδώ οι κώδικες αξιών, αφού και στις δυο περιόδους μας ενδιέφερε η ενίσχυση της συναισθηματικής νοημοσύνης των μαθητών. Βασικός στόχος μας ήταν να καταφέρουμε μέσω όλων των δράσεων και δραστηριοτήτων τα παιδιά να ενστερνιστούν τις αξίες της αγάπης, της διαφορετικότητας, της συνεργασίας, αλλά και να κατανοήσουν τις έννοιες της ειρήνης, του πολέμου και του πρόσφυγα. Τα

παιδιά κατέκτησαν όλα τα παραπάνω γεγονόσ που φαίνεται από τα ποσοστά των κωδίκων αξιών. Οι στόχοι μας κατακτήθηκαν και ίσως να μπήκε ένα λιθαράκι στη κοινωνία του μέλλοντος, από την άποψη ότι τα παιδιά αποδέχτηκαν τη διαφορετικότητα, στοιχείο που θα δομήσει την κοινωνία του αύριο!

Όπως φαίνεται στους πίνακες ποσοτικής ανάλυσης που περιλαμβάνουν τους κώδικες κειμένων, χαρταετών και ιχνογραφημάτων, τόσο στην Α' περίοδο όσο και στην Β' περίοδο οι κυρίαρχοι κώδικες είναι οι κώδικες των αξιών και του συναισθήματος αφού έκαναν την εμφάνισή τους σε όλα τα προς ανάλυση υλικά. Την ίδια όμως σημασιολογική αξία έχουν και οι κώδικες του περιβάλλοντος και της ζωής καθώς δομούν το νόημα των ιχνογραφημάτων και μας βοηθούν να εξάγουμε ορισμένα συμπεράσματα. Λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω κώδικες και με τη βοήθεια όλων των υπολοίπων κωδίκων, διότι όλα τα στοιχεία σε κάθε σημείο ανάλυσης αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της διαδικασίας αποδόμησης του μηνύματος, οδηγηθήκαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα. Οι κώδικες αποτελούν τις συμβάσεις πάνω στις οποίες οργανώνονται τα σημεία (γλώσσα και εικόνα), στην ανάλυση αυτών των συμβάσεων αποσκοπεί η σημειωτική ανάλυση και την ανάλυση (Χριστοδούλου-Καρτσάκα, 2010).

Σε όλους τους πίνακες τα ποσοστά των κωδίκων Αξιών και Συναισθήματος είναι ψηλά γεγονός που κάνει την όλη προσπάθεια ευαισθητοποίησης των μαθητών γύρω από το παιδί πρόσφυγας επιτυχή. Τα παιδιά οπτικοποίησαν τα ερεθίσματα που δέχτηκαν αυτά τα δυο χρόνια και εκφράστηκαν μέσω της ζωγραφικής για το παιδί πρόσφυγας. Δέχτηκαν πληθώρα ερεθισμάτων και όπως φαίνεται από τα ιχνογραφήματα της δεύτερης περιόδου και τα ποσοστά των κωδίκων περιβάλλοντος και ζωής, υιοθέτησαν την εικόνα του παιδιού πρόσφυγα να είναι στη θάλασσα προσπαθώντας να σώσει τη ζωή του. Από την άλλη κατανόησαν την έννοια πρόσφυγας και τη συσχέτισαν με το πόλεμο, όπως φάνηκε από το πρώτο και δέκατο ιχνογράφημα όπου ζωγράφισαν βομβαρδισμούς. Συνειδητοποίησαν, ότι ένας πόλεμος έχει συνέπεια να υπάρξουν πολλοί πρόσφυγες. Στα ίδια ιχνογραφήματα δίπλα από τους βομβαρδισμούς αποτύπωσαν πρόσφυγες να προσπαθούν να σωθούν μπαίνοντας σε βάρκες.

Ο φόβος που προκαλεί ο πόλεμος αποτυπώθηκε στον εσωτερικό κόσμο των μαθητών και εξωτερικεύτηκε στο χαρτί. Τα συναισθήματα τους καθώς ζωγράφιζαν ήταν θυμός για τον πόλεμο και λύπη για τα παιδιά που σκοτώθηκαν! Σε άλλα ιχνογραφήματα παρουσιάζεται το παιδί ναυαγός και έτσι ο κίνδυνος που γεννά ο πόλεμος τώρα μετατίθεται στη θάλασσα (κώδικας περιβάλλοντος), όπου το παιδί λόγω των καιρικών φαινομένων μπορεί να βρεθεί στη θέση του ναυαγού. Οι δράσεις που πραγματοποιήθηκαν στην τάξη παρουσίασαν τους κινδύνους αυτούς αφού αποτελούν μέρος της σκληρής πραγματικότητας. Τα παιδιά οφείλουν να ξέρουν την απόλυτη αλήθεια για να αποκτήσουν σαφή εικόνα του κόσμου. Φυσικά στις ψυχές των παιδιών η ζωή των προσφύγων αποτελεί ύψιστη ανάγκη και έτσι σε κάθε ιχνογράφημα ο κώδικας της ζωής με τον έναν ή τον άλλον τρόπο επιτυγχάνεται. Ο στόχος είναι τα προσφυγόπουλα να επιβιώσουν.

Ωστόσο, τα περισσότερα παιδιά, τόσο στην Α' περίοδο που εκφράστηκαν λεκτικά με θετικά συναισθήματα (να ζήσετε για πάντα ευτυχισμένα), όσο και στην Β' περίοδο μέσω του μέσου διαφυγής (βάρκες) εξέφρασαν την επιθυμία αλλά και την ανάγκη να σωθούν τα παιδιά και να ζήσουν ευτυχισμένα. Όλοι οι κώδικες ενισχύθηκαν μέσω των χρωματικών επιλογών των μαθητών (χρωματικός κώδικας) δίνοντας ζωντάνια και ομορφιά σε όλα τα ιχνογραφήματα και τους χαρταετούς. Τα ιχνογραφήματα και οι χαρταετοί αγκυρώνουν πλήρως τους στόχους αφού μέσω των δραστηριοτήτων επιδιώχθηκε να δημιουργηθεί θετική εικόνα για τους πρόσφυγες. Οι μαθητές γνώρισαν τους πρόσφυγες, τους συμπάθησαν, κατανόησαν πόσο σημαντικό είναι να βοηθηθούν και να σωθούν αυτά τα παιδιά και όλα αυτά τα αποτύπωσαν στις ζωγραφιές τους.

Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες μαθητές θα συνυπάρξουν με τους Σύριους πρόσφυγες και είναι πολύ σημαντικό να εξοικειωθούν και να αποδεχτούν τη νέα πραγματικότητα. Ο βασικότερος στόχος ήταν να αγαπήσουν τα προσφυγόπουλα και να συνειδητοποιήσουν τα κοινά στοιχεία που έχουν ως προς την παιδική ηλικία. Άμεση συνέπεια όλων των δράσεων ήταν τα παιδιά να αγαπήσουν και να αποδεχτούν το παιδί πρόσφυγας. Να συνειδητοποιήσουν τον αγώνα που έκανε για να φτάσει στη χώρα μας, και επομένως, να δεχτούν την εν δυνάμει συνύπαρξη τους στην ίδια χώρα, αλλά και να σεβαστούν τα δικαιώματά του. Όλα αυτά τα

στοιχεία της αγάπης, της κατανόησης, της αποδοχής της σκληρής πραγματικότητας και της αλληλεγγύης εντοπίστηκαν στους χαρταετούς και στα ιχνογραφήματα. Από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό, ότι τα ιχνογραφήματα αγκυρώνουν πλήρως τους αρχικούς στόχους.

Η αξιολόγηση υπό τη μορφή παραμυθιού έρχεται να επιβεβαιώσει τα παραπάνω. Η Β' περίοδος ολοκληρώνεται με τη δημιουργία ενός παραμυθιού, που διαπραγματεύεται την ιστορία ενός κοριτσιού από τη Συρία. Όλα τα στοιχεία των κωδίκων είναι εν παρουσία στο παραμύθι. Οι μαθητές τοποθετούν το κορίτσι στη Συρία, να βομβαρδίζεται η πόλη που μένει και να προσπαθεί να σωθεί μπαίνοντας σε μια βάρκα για να φτάσει στην Ελλάδα. Ως στόχο των γονιών της, οι μαθητές σκέφτηκαν να είναι το ταξίδι για τη Γερμανία. Όλα τα παραπάνω μαρτυρούν μια ιστορία που βρίσκεται σε πλήρη ταύτιση με τους κώδικες που αναλύθηκαν, αλλά και με τις δράσεις που έλαβαν χώρα στην τάξη.

Κεφάλαιο 9ο

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας θα γίνει μια αποτίμηση όλης της προσπάθειας που καταβλήθηκε τα τελευταία δυο χρόνια. Θα καταγραφούν τόσο οι σκέψεις και τα συναισθήματα που συνόδευσαν αυτή τη διαδικασία, όσο και τα συμπεράσματα που διεξήχθησαν!

Εκτιμήσεις - Συμπεράσματα

Το ταξίδι στις ψυχές των παιδιών μέσω των παιδικών ιχνογραφήματων και των χαρταετών ήταν ενδιαφέρον και άκρως εποικοδομητικό! Ταξιδέψαμε μακριά σε άλλες χώρες και πολιτισμούς και ανακαλύψαμε τις σκέψεις αλλά και τα συναισθήματα των μαθητών για τα παιδιά του κόσμου και για τα προσφυγόπουλα.

Μέσα από την ενασχόλησή μου με τα παιδικά ιχνογραφήματα άνοιξαν νέοι ορίζοντες για την εκπαιδευτική διαδικασία. Η κατανόηση της παιδικής ψυχοσύνθεσης βοηθάει στη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας με άμεσο επακόλουθο τη βελτίωση της σχολικής ζωής του μαθητή. Επιπρόσθετα, ο δάσκαλος ανακαλύπτει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα και ένα νέο εργαλείο βρίσκεται να ενισχύσει το μάθημα και να βοηθήσει τα παιδιά να εκφραστούν και να διαχειριστούν όσα νιώθουν και αισθάνονται, ενώ ταυτόχρονα μαθαίνουν.

Οι μαθητές μου αυτά τα δυο χρόνια γνώρισαν νέους πολιτισμούς και ανακάλυψαν πως ζουν τα παιδιά σε άλλες χώρες. Κατανόησαν έννοιες όπως ειρήνη, πόλεμος, πρόσφυγας, δικαιώματα, ανάγκες και εξωτέρικευσαν τα συναισθήματά τους με διάφορους τρόπους! Θετικό ήταν το γεγονός ότι τα παιδιά όλο αυτό το χρονικό διάστημα διεύρυναν τους ορίζοντές τους και συνειδητοποίησαν την πραγματικότητα γύρω τους μέσα από ενδιαφέρουσες δραστηριότητες. Όλα όσα έμαθαν και ένωσαν για τα παιδιά πρόσφυγες αποτυπώθηκαν στο χαρτί με χρώματα, σύμβολα και λέξεις δίνοντας νόημα και ουσία σε όλη την προσπάθεια. Οι χαρταετοί και τα παιδικά ιχνογραφήματα ήταν ένα μέρος από το υλικό που παράχθηκε όλο αυτό το χρονικό διάστημα και έγινε για μένα μια πολύ ενδιαφέρουσα πηγή πληροφοριών. Τα παιδιά πλέον νιώθουν

οικειότητα με ένα παιδί μιας άλλης χώρας δεν φοβούνται το άγνωστο, γιατί μέσα από τις δράσεις οικειοποιήθηκαν κάθε ξένο στοιχείο. Συνειδητοποίησαν ότι ανεξαρτήτως εθνικότητας, τα παιδιά όλου του κόσμου, πρέπει να είναι αποδέκτες των ίδιων δικαιωμάτων, γεγονός που γίνεται αντιληπτό από τους κώδικες αξιών και συναισθήματος που εντοπίστηκαν.

Στα ιχνογραφήματα και στους χαρταετούς καταγράφηκαν μηνύματα αγάπης και αλληλεγγύης, συναισθήματα και ανάγκες. Τα παιδιά ζωγράφισαν το παιδί πρόσφυγας όπως το αντιλήφθηκαν και το γνώρισαν μέσω του φωτογραφικού υλικού και των βίντεο. Στα ιχνογραφήματα χρησιμοποίησαν τη θάλασσα ως χώρο δράσης των παιδιών και τη βάρκα ως μέσο μεταφοράς των προσφύγων από τη Συρία στην Ευρώπη. Όλοι οι κώδικες βρίσκονται σε αναλογία και σε αλληλεξάρτηση για να μεταφέρουν στο δέκτη το μήνυμα της αγάπης για τα παιδιά πρόσφυγες, ταυτόχρονα όμως και την ελπίδα της σωτηρίας και της επιβίωσής τους.

Οι μαθητές μέσα από τη διαδικασία της ενσυναίσθησης ήρθαν πιο κοντά στο παιδί πρόσφυγας, κατανόησαν τις αιτίες που οδήγησαν σε αυτή την κατάσταση και συνειδητοποίησαν πόσο τυχερά είναι τα ίδια. Ο κώδικας αξιών με ποσοστό εμφάνισης 27% στον πίνακα 3 και 15% στον πίνακα 4 ικανοποιεί την προσπάθεια που έγινε να δημιουργηθούν θετικά συναισθήματα στα παιδιά, επομένως, οι χαρταετοί και τα ιχνογραφήματα αγκυρώνουν πλήρως τους αρχικούς στόχους! Το ίδιο συμβαίνει και με τους κώδικες περιβάλλοντος και ζωής, οι οποίοι συνολικά κατέχουν το 34% στον πίνακα 4, ενισχύοντας το στόχο που αφορά την θετική στάση απέναντι στα προσφυγόπουλα.

Όλοι οι μαθητές απόλαυσαν την ενασχόλησή τους με το θέμα παιδί πρόσφυγας και έμαθαν τόσα όσα ήταν αρκετά για να τα κάνουν να ωριμάσουν κατά ένα βαθμό και να συνειδητοποιήσουν τις διαστάσεις που παίρνει ένας πόλεμος σε παγκόσμιο επίπεδο. Δημιουργήθηκαν βιώματα μέσω των πολλαπλών εργαλείων προσέγγισης και δράσης και όλα ολοκληρώθηκαν με τη δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού, ενός παραμυθιού. Το παραμύθι περιλαμβάνει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις γνώσεις των μαθητών. Δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με πιο ωραίο τρόπο όλη αυτή η προσπάθεια.

Βιβλιογραφία

1. Barthes, R. (1988). *Εικόνα- Ήχος- Κείμενο* (μτφρ. Σπανός Γ.). Αθήνα: Πλέθρον.
2. Boklund – Λαγοπούλου, Κ. (1980). *Εισαγωγή. Στο Σημειωτική και Κοινωνία. Διεθνές Συνέδριο της Ελληνικής Σημειωτικής Εταιρίας*. Θεσσαλονίκη: Οδυσσέας.
3. Chandler, D. (2002). *Σημειωτική για αρχάριους*. (μτφρ. Κωνσταντοπούλου, Μ.). Ανακτήθηκε, Ιούλιο 2018 <http://semiotics.nured.uowm.gr/wp-content/uploads/2013/05/ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ-ΓΙΑ-ΑΡΧΑΡΙΟΥΣ.pdf>
4. Greimas, A. (2005). *Δομική Σημασιολογία*. (μτφρ. Παρίσης, Γ.). Αθήνα: Πατάκη.
5. Γκλυν Τόμας – Ανζελ Σιλκ. (1997). *Η ψυχολογία του παιδικού σχεδίου*. Αθήνα: Καστανιώτη.
6. Ζωγράφου, Α. (2003). *Διαπολιτισμική Αγωγή στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
7. Γκόβαρης, Χ. (2011). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Διάδραση.
8. Κρότι, Ε., & Μάνι, Α. (2003). *Πώς να ερμηνεύουμε τα παιδικά σχέδια. Η κρυφή γλώσσα των παιδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης.
9. Κυριακίδης, Παύλος, Α. (2008). *Το παιδικό ιχνογράφημα. Αποκαλύπτει την αρμονία ή δυσαρμονία στην οικογένεια*. Αθήνα: Επτάλοφος.
10. Κωσταλά, Μ. (2016, Αύγουστος 12). Η προσφυγική/μεταναστευτική κρίση στον ελληνικό Τύπο κατά την προεκλογική περίοδο των βουλευτικών εκλογών της 20ης Σεπτεμβρίου 2015. *medialysisgr*. Ανακτήθηκε από <https://medialysis.net/2016/08/12/η-προσφυγικήμεταναστευτική-κρίση-στ/>
11. Korppitz, E. M. (1984). *Psychological evaluation of human figure drawings of middle school pupils*. New York: Grune 86 Stratton.
12. Λαγόπουλος, Α.-Boklund, Κ. (2016). *Θεωρία Σημειωτικής. Η παράδοση του Ferdinand de Saussure*. Αθήνα: Πατάκη.
13. Λακασάς, Απ. (2016, Σεπτέμβριος 18). Στο σχολείο 22.000 προσφυγόπουλα. *Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/875388/article/epikairothta/ellada/sto-sxoleio-22000-prosfigopoula>

14. Μπέλλας, Θ. (2009). *Το ιχνογράφημα του παιδιού. Ως μέσο και αντικείμενο έρευνας στα χέρια του εκπαιδευτικού*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
15. Μπράχου, Αιμ. (2016). *Παιδικό ιχνογράφημα: Όταν τα παιδιά μιλούν με ζωγραφιές. Uniquelife*. Ανακτήθηκε από <http://www.uniquelife.gr/pediko-ichnografima-otan-ta-pedia-miloun-me-zografies/>
16. Μυλωνάκου-Κεκέ, Η. (2009). *Όταν τα παιδιά μιλούν με το σχέδιο για τον εαυτό τους την οικογένεια και τον κόσμο τους*. Αθήνα: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ.
17. Παλαιολογόγος, Γ. (2017, Αύγουστος 12). Προετοιμάζοντας τα προσφυγόπουλα για το σχολείο. *Καθημερινή*. Ανακτήθηκε από <http://www.kathimerini.gr/922555/article/epikairothta/ellada/proetoimazontas-ta-prosfgopouyla-gia-to-sxoleio>
18. Πολυζώτη, Κ. (2014, Νοέμβριος 29). Τα 9 στάδια εξέλιξης στις ζωγραφιές των παιδιών. *Infokids.gr*. Ανακτήθηκε από <https://www.infokids.gr/ta-9-stadia-ekseliksis-stis-zografies-ton/>
19. Χατζησωτηρίου, Χ. & Ξενοφώντος, Κ. (2014). *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση: προκλήσεις, παιδαγωγικές θεωρήσεις και εισηγήσεις*. Καβάλα: Σαΐτες.
20. Χριστοδούλου, Α. - Καρτσάκα, Ε. (2010). *Το γλωσσικό μήνυμα στη Ζωγραφική των εφήβων*. Έκδοση περιοδικού: Εικαστική παιδεία, από την Ένωση καθηγητών καλλιτεχνικών μαθημάτων μέσης εκπαίδευσης. Αθήνα.
21. Χριστοδούλου, Α. (2007). *Σημειωτική και σχολικά εγχειρίδια*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
22. Χριστοδούλου, Κ. (2017, Ιουνίου 20). Διάψευση δημοσιευμάτων περί εκπαίδευσης των προσφυγόπουλων. *ERT NEWMEDIA* Ανακτήθηκε από <http://www.ert.gr/eidiseis/ellada/kinonia/diapsefsi-dimosievmaton-peri-ekpedefsis-ton-prosfgopoulon/>

Ιστοσελίδες – Link

1. Παραμύθι για τους πρόσφυγες από τους μαθητές

<https://www.storyjumper.com/book/index/54952155/5aece0a99ae8b>

2. Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων <http://www.opengov.gr/yppeph/?p=3148>

3. Το βίντεο που παρακολούθησαν τα παιδιά για τον πόλεμο στη Συρία

<https://www.youtube.com/watch?v=YZBeuGZ29Ic>

Παράρτημα

Χαρταετοί

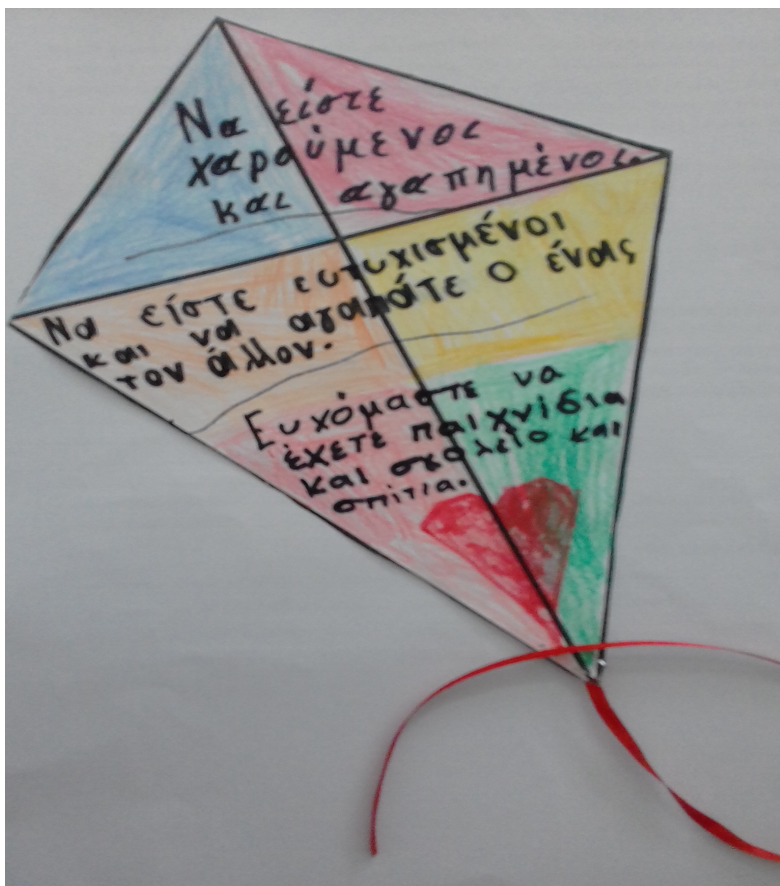
Εικόνα 5: 1ος χαρταετός

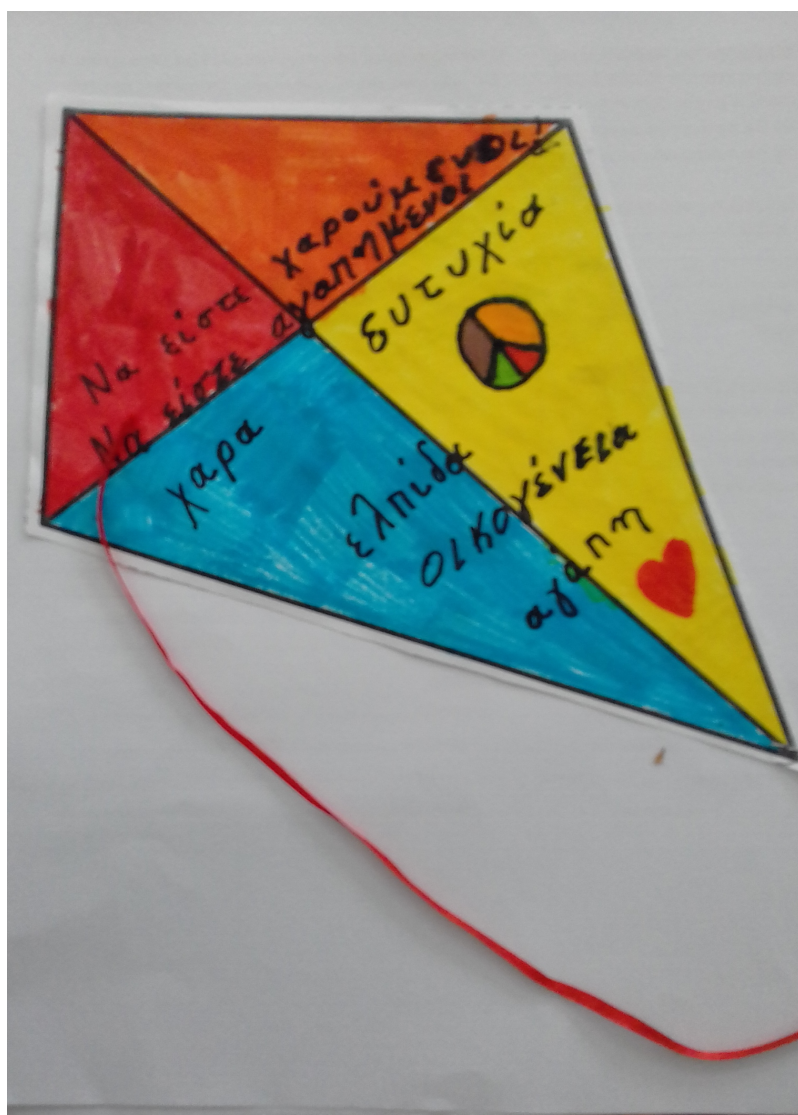
Εικόνα 6: 2ος χαρταετός

Εικόνα 7: 3ος χαρταετός

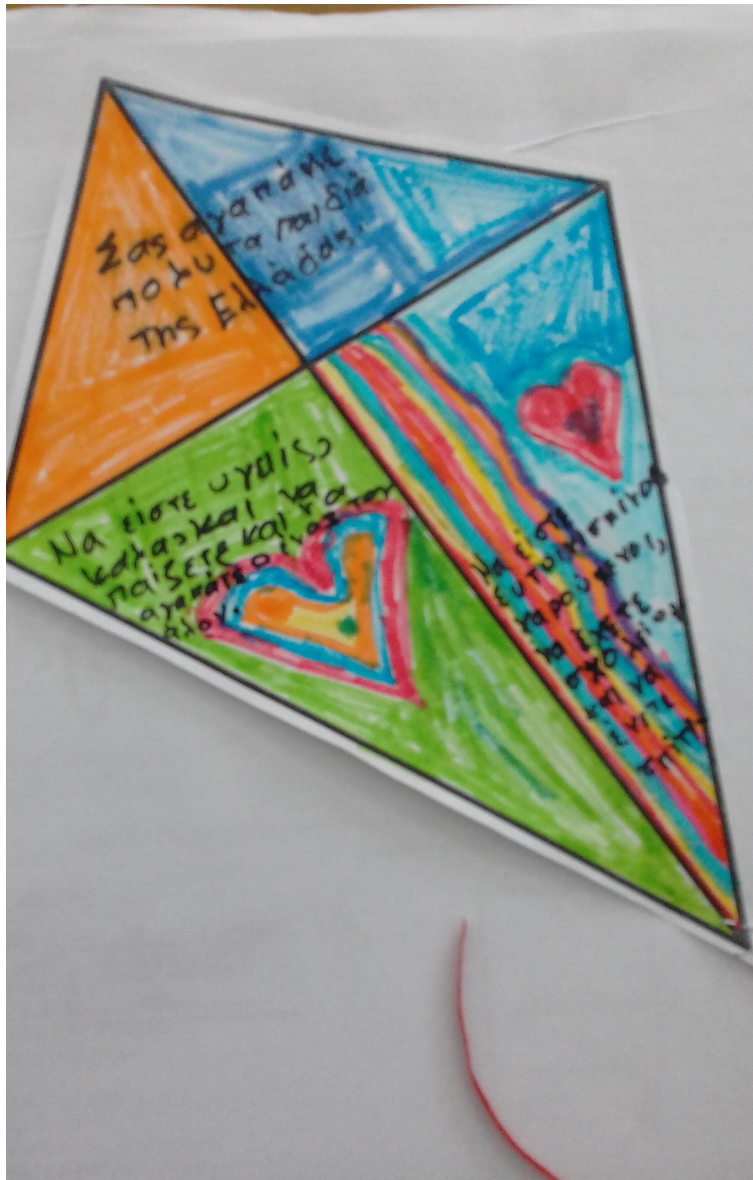
Εικόνα 8: 4ος χαρταετός

Εικόνα 9: 5ος χαρταετός

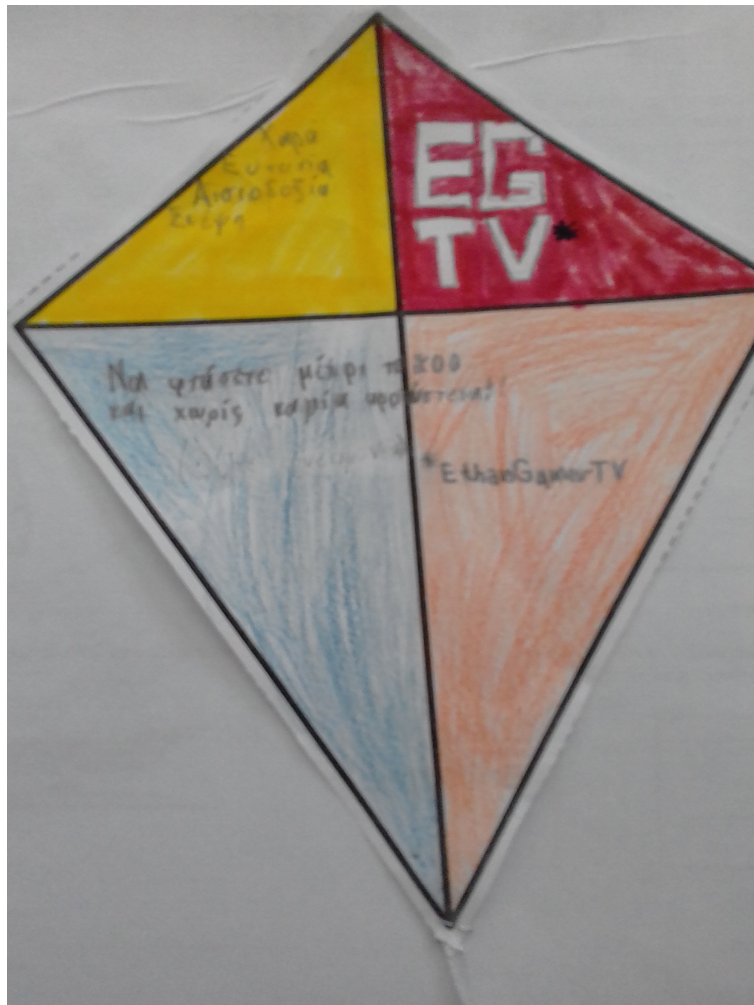
Εικόνα 10: βος χαρταετός

Εικόνα 11: 7ος χαρταετός

Εικόνα 12: 8ος χαρταετός

Εικόνα 13: 9ος χαρταετός

Ιχθυογραφήματα

Εικόνα 14: 1ο ιχθυογράφημα

Εικόνα 15: 2ο ιχθυογράφημα

Εικόνα 16: 3ο ιχνογράφημα

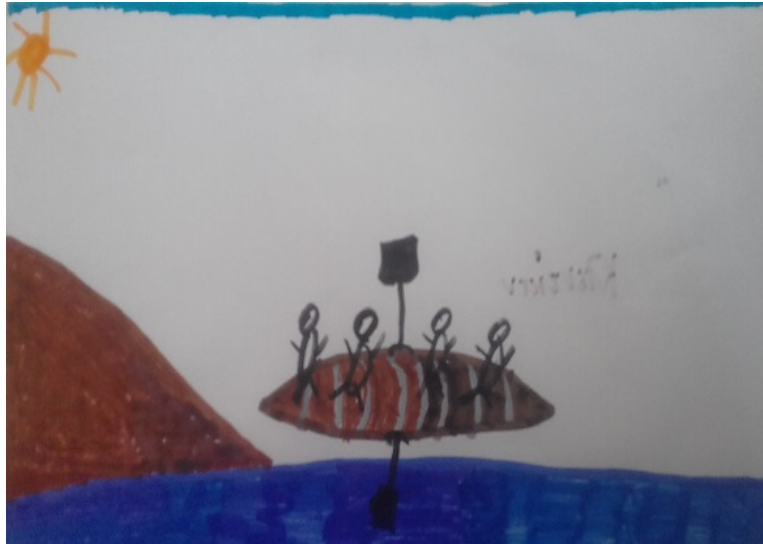
Εικόνα 17: 4ο ιχνογράφημα

Εικόνα 18: 5ο ιχνογράφημα

Εικόνα 19: 6ο ιχνογράφημα

Εικόνα 20: 7ο ιχνογράφημα

Εικόνα 21: 8ο ιχνογράφημα

Εικόνα 22: 9ο ιχνογράφημα

Εικόνα 23: 10ο ιχνογράφημα

Εικόνες από το παραμύθι που έφτιαξαν οι μαθητές

Από ποια μακρινά έχει έρθει μέρη
και το που πάει κανένας δεν το ξέρει...

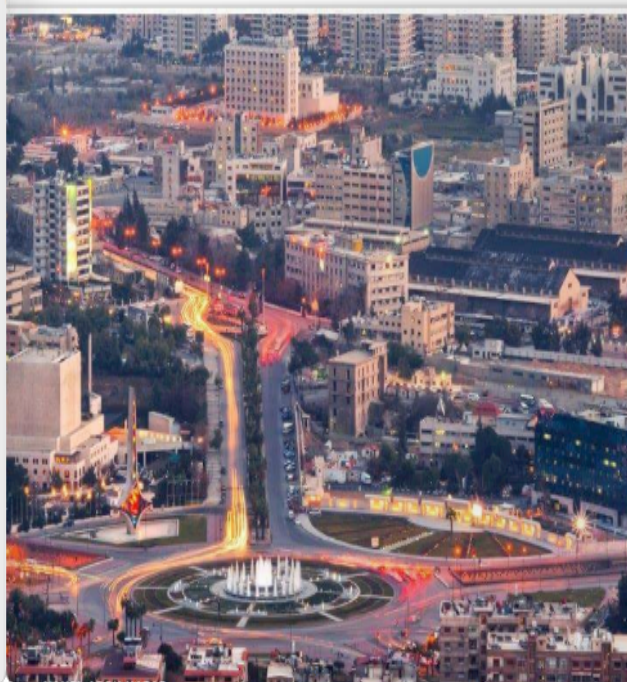
Κωνσταντίνος Βολανάκης, Στην αποβάθρα.

3

Μια φορά και έναν καιρό υπήρχε μια όμορφη πόλη γεμάτη ζωή!!! Αυτή η πόλη λεγόταν Δαμασκός.

Όλοι σε αυτή την πόλη ήταν πολύ χαρούμενοι! Τα παιδιά ζούσαν ευτυχισμένα με τους γονείς τους! Κανένας δεν παραπονιόταν και όλοι προσπαθούσαν να κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούσαν.

Η Ahlam, ένα κορίτσι δέκα χρονών, έμενε στη Δαμασκό με τους γονείς της. Καθημερινά πήγαινε στο σχολείο και έπαιζε με τις φίλες της.

4

Οι γονείς της εργάζονταν ως κηπουροί σε ένα μεγάλο ξενοδοχείο. Στο σπίτι τους είχαν έναν πανέμορφο κήπο γεμάτο με πολύχρωμα λουλούδια και πολλά νόστιμα φρούτα και λαχανικά.

Η Ahlam απολάμβανε να φροντίζει τον κήπο. Όποτε χρειαζόταν πότιζε τα λουλούδια και μάζευε τα φρούτα από τα δέντρα. Όλα κυλούσαν ήρεμα και η Ahlam έκανε όνειρα για το μέλλον! Ήθελε να σπουδάσει φιλολογία και να κάνει πολλά ταξίδια!

6

Μια μέρα ξεκίνησε ένας φριχτός πόλεμος και η πόλη μεταμορφώθηκε στην πιο άσχημη πόλη του κόσμου. Ένα πρωί η Ahlam πήγε για ψώνια με τους γονείς της. Για κακή τους τύχη μια βόμβα έπεσε στην αγορά...

Δυστυχώς, στο σημείο που έπεσε η βόμβα υπήρχε καπνός και μέσα στην αναστάτωση που δημιουργήθηκε η Ahlam έχασε τους γονείς της.

8

9

Η Ahlam έψαχνε για ώρες τους γονείς της αλλά μάταια!
Δεν μπορούσε να τους βρει πουθενά! Ένωθε πολύ
λυπημένη και άρχισε να κλαίει...

Εκείνη τη στιγμή ένα ζευγάρι είδε τη μικρή Ahlam και
αμέσως προσφέρθηκε να τη βοηθήσει. Το κορίτσι τους
εξήγησε τι είχε συμβεί! Χωρίς δεύτερη σκέψη έψαξαν όλοι
μαζί στο μέρος που έπεσε η βόμβα.

Η μικρή ήταν εξαντλημένη και το νεαρό ζευγάρι σκέφτηκε
να την πάρει μαζί του στο σπίτι. Για πολλές μέρες τη
φρόντιζαν και τελικά αποφάσισαν να την υιοθετήσουν, αφού
οι γονείς της αγνοούνταν ακόμη...

10

Μετά από ένα χρόνο ο πόλεμος έγινε πιο τρομακτικός! Η
μόνη λύση ήταν να φύγουν από τη χώρα τους. Η μικρή
Ahlam πλέον ένωθε ασφαλής κοντά στους θετούς της
γονείς! Χάρηκε που θα έφευγαν από τη Συρία, γιατί δεν
ήθελε να χάσει για δεύτερη φορά τους γονείς της...

Ο μόνος δρόμος που μπορούσαν να ακολουθήσουν ήταν
αυτός που θα οδηγούσε στη βόρεια Ευρώπη! Έτσι, άρχισαν
να ψάχνουν ένα μέσο μεταφοράς.

11

12

Έπρεπε να φύγουν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα!
Πρώτα θα πήγαιναν στην Τουρκία και από εκεί θα
έμπαιναν σε ένα καράβι και θα έφταναν στην Ελλάδα...
Αυτό ήταν το σχέδιό τους.

Λίγες μέρες μετά δέχτηκαν ένα τηλεφώνημα από έναν γνωστό τους, είχε βρει ένα αυτοκίνητο και θα έφευγε εκείνο το βράδυ... Δεν έχασαν ευκαιρία, μάζεψαν όσα πράγματα χωρούσαν σε μια βαλίτσα και ξεκίνησαν για το μεγάλο ταξίδι! Η ελπίδα γέμισε τις καρδιές τους ομορφα συναισθήματα....

Όταν έφτασαν στα παράλια της Τουρκίας ένιωσαν εξαντλημένοι, ταξίδευαν πολλές ώρες και σε καμία περίπτωση δεν περίμεναν αυτό που ακολούθησε...

Φτάνοντας στην προβλήτα είδαν το καράβι που θα τους πήγαινε στην Ελλάδα, όμως ο βαρκάρης δεν είχε τη διάθεση να βοηθήσει χωρίς να τους εκμεταλλευτεί! Ζήτησε ένα μεγάλο χρηματικό πόσο ως αντάλλαγμα για να τους περάσει στην άλλη μεριά του πελάγους.

15

16

Η ελπίδα και η γαλήνη έδωσαν τη θέση τους στην απογοήτευση και την απόγνωση! Αν του έδιναν τα χρήματα που ζητούσε δεν θα τους έμενε τίποτα! Δεν υπήρχε άλλη λύση ήταν μονόδρομος! Του έδωσαν τα χρήματα που ζητούσε και εκείνος τους πήγε στην Ελλάδα...

Ήταν από τους πρώτους πρόσφυγες που έφτασαν στην Ελλάδα...ένιωσαν τυχεροί που τα κατάφεραν! Ο καιρός ήταν σύμμαχός τους σε όλη τη διάρκεια του ταξιδιού...

17

Καθ' όλη τη διάρκεια του ταξιδιού προσπαθούσαν να σκεφτούν αισιόδοξα, δεν έβλεπαν την ώρα να φτάσουν στη Γερμανία! Εκεί όλα θα ήταν διαφορετικά, θα μπορούσαν ξανά να ζήσουν ήρεμα!

Όταν έφτασαν στο ελληνικό νησί που είχαν συμφωνήσει, μια ομάδα εθελοντών τους βοήθησε! Τους έδωσε φαγητό και νερό, το βράδυ κοιμήθηκαν σε σκηές...

Η μικρή Ahlam έπαιζε με τα άλλα προσφυγόπουλα. Ήταν χαρούμενη που δεν άκουγε βόμβες να πέφτουν και σειρήνες να ηχούν...ανυπομονούσε να φτάσει στη Γερμανία και να ξεκινήσει πάλι το σχολείο!

19

Σε λίγες μέρες κατάφεραν να περάσουν τα ελληνικά σύνορα και να φτάσουν πιο κοντά στο άνειρό τους. Ξεκίνησε ένα μεγάλο οδικό ταξίδι και όλα έδειχναν ότι θα τα κατάφεραν!

Μετά από δυο μέρες έφτασαν στη Γερμανία. Την πρώτη εβδομάδα έμειναν σε ένα κέντρο φιλοξενίας προσφύγων!

Μετά από ένα μήνα οι γονείς της Αhlam είχαν βρει ένα υπέροχο σπίτι! Με το επίδομα που έπαιρναν από το γερμανικό κράτος και τη δουλειά που βρήκαν θα ζούσαν σαν βασιλιάδες...

22

Ένα ζεστό καλοκαιρινό απόγευμα σε ένα πάρκο του Βερολίνου, η Αhlam βρήκε τους βιολογικούς της γονείς! Ποιος να το περίμενε, ότι το ταξίδι στη Γερμανία θα της έδινε πίσω όλα όσα νόμιζε ότι είχε χάσει...έζησαν όλοι μαζί αγαπημένοι για πολλά πολλά χρόνια!!!!

23

Αυτό το παραμύθι φτιάχτηκε από τους
μαθητές της Δ' τάξης του Δ.Σ. Μεσαριάς!

Σχολικό Έτος: 2017-2018

Translate

Created & published on StoryJumper™ ©2018 StoryJumper, Inc.
All rights reserved. Sources: storyjumper.com/tribution

Preview audio:
storyj.mp/adkdfq77uvbg